

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
ชุดโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง

เรื่อง

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเงี้ยว

โดย

รุจิรา เชาว์ธรรม

สมปอง บุญเตียร

นรินทร์ พันธุ์รอบ

สุนทรีย์ นิมาภักดิ์

วัลย์ลักษณ์ ทรงศิริ

กันยายน ๒๕๔๕

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเงี้ยว

คณะผู้วิจัย

รุจิรา เขาวงษ์ธรรม

สมปอง บุญเตียร

นรินทร์ พันธุ์รอบ

สุนทรีย์ นิมาภักดิ์

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ

โรงเรียนจันทนบุรีศรีสุวรรณ์อนุสรณ์

หน่วยชลประทานโคกกระเทียม

โรงเรียนจันทนบุรีศรีสุวรรณ์อนุสรณ์

โรงเรียนนครสวรรค์

มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ชุดโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง

บทคัดย่อ

สังคมวัฒนธรรมในภาคกลางของประเทศไทย มีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมอย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างบูรณาการให้ชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ อยู่ร่วมกันโดยปราศจากเหตุการณ์ขัดแย้งรุนแรงระหว่างกลุ่ม โดยการดูดกลืนวัฒนธรรมบางอย่างของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาหรืออาจเรียกว่าวัฒนธรรมหลวง อิทธิพลของการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมที่ผ่านมา ได้สร้างสถานการณ์ในปัจจุบันที่ไม่สามารถแยกแยะกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆ ออกจากกันอย่างชัดเจนหากสังเกตเพียงสภาพโดยทั่วไป นอกเสียจากความเชื่อบางประการที่ยังคงหลงเหลือและมีหน้าที่ทางสังคมอยู่ในชุมชนนั้นๆ

กลุ่มชาติพันธุ์ลาวถูกมองมองอย่างเป็นคนอื่นอยู่ตลอดเวลา เพราะโครงสร้างแห่งการถูกทางชาติพันธุ์ฝังแน่นอยู่ในความรู้สึกของรัฐ ดังมีอคติต่อกลุ่มลาวดังปรากฏในเอกสารต่างๆ ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของกลุ่มลาวที่ถูกมองว่าด้อยกว่า ทำให้เกิดการดูถูกและเข้าใจผิดรวมไปถึงไม่พยายามเข้าใจในสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มลาวมากขึ้น

ผู้คนเชื้อสายลาวแฉวในท่ามกลางความเป็นคนไทยของรัฐไทย บริเวณเขตภาคกลางของกลุ่มเจ้าพระยาในชุมชนเกษตรกรรมที่ทำนาเป็นอาชีพหลัก ถูกเรียกว่า “ลาวแฉว” จากผู้คนกลุ่มอื่นและยอมรับการเรียกชื่อกลุ่มนี้ของตนโดยเป็นที่ยอมรับกันทั้งภายในกลุ่มและภายนอก เป็นกลุ่มที่อาจถูกละเลยและมองข้าม เพราะปะปนอยู่กับกลุ่มพวน ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในท้องถิ่นเดียวกันที่มีจำนวนชุมชนและประชากรมากกว่า กลุ่มลาวแฉวนี้ แม้จะมีลักษณะเฉพาะทางประเพณีและวัฒนธรรมไม่โดดเด่น แต่ก็ยังคงสำนึกทางชาติพันธุ์ที่เกาะเกี่ยวการรวมกลุ่มเข้าไว้ด้วยกันได้ และสืบมาจนถึงปัจจุบัน

แต่สำนึกทางชาติพันธุ์ของผู้คนเชื้อสายลาวแฉว ก็ยังคงอยู่ในรูปแบบของ ความเชื่อ โดยเฉพาะในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน ภาษาและสำเนียงการพูดแบบลาวแฉว ส่วนความเคร่งเครียดในชีวิตซึ่งได้รับผลกระทบจากกระบวนการพัฒนาของรัฐ และโครงสร้างที่ไม่ก่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ชาวนา สร้างภาระหนี้สินที่ไม่มีวันหลุดพ้น ทำให้เกิดการถวิลหาความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย สามารถพึ่งตนเองได้ ระลึกถึงอดีตที่งดงามในชีวิตของคนและในชุมชนที่สงบสุข

การรวมกลุ่มเพื่อธำรงรักษาอัตลักษณ์ของตนเองในกลุ่มของชาวลาวแฉวอาจจะฉายภาพไม่ชัดเจนนัก แต่เชื่อแน่ว่า หากมีสภาพการณ์ที่บีบรัดชุมชนลาวแฉวยิ่งขึ้นกว่าในปัจจุบัน อัตลักษณ์และสำนึกทางชาติพันธุ์ก็อาจจะถูกผลิตซ้ำเพื่อสร้างอำนาจต่อรองของกลุ่มขึ้นมาใหม่ และนับว่าเป็นประเด็นที่ต้องเฝ้าติดตามในอนาคต

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
สารบัญ	ค-จ
บทนำ	ด
บทที่ ๑ ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวแง้ว	๗
ความหมายของคำว่า ลาว และ ลาว ในสำนึกของกรุงเทพฯ	๘
การอพยพย้ายถิ่นฐานลาวเข้าสู่หัวเมืองชั้นในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา	๑๕
ความเป็นมาของลาวแง้วจากประวัติศาสตร์บอกเล่า	๒๗
บทที่ ๒ ลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมของลาวแง้ว	๔๐
ลักษณะทางภูมิศาสตร์	๔๐
โครงสร้างกลุ่มคนในท้องถิ่น	๔๑
การทำมาหากิน	๔๒
หมู่บ้านและที่อยู่อาศัย	๔๕
อาหารการกิน	๔๗
ภาษาลาวแง้ว	๔๙
การเล่นและการพักผ่อน	๕๒
การรักษาโรค	๕๓
ข้อห้ามและความเชื่อของลาวแง้ว	๕๓
ประเพณีและพิธีกรรม	๕๓
การทำบุญที่วัด	๕๓
การบูชาพระสงฆ์ผู้ใหญ่ :	
การบูชาหลวงพ่อดุสิตของลาวแง้ว	๕๔
ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต	๕๕
การเกิด	๕๕
การแต่งงาน	๕๗
การอุปสมบท	๕๗
การตาย	๕๗
ประเพณีเกี่ยวกับการทำมาหากิน	๕๘
การทำขวัญข้าว	๕๘

	ประเพณีสิบสองเดือน	๕๙
	เดือนอ้าย ทำบุญข้าวยาคุ	๕๙
	กลางเดือน ๕ งานบุญสงกรานต์	๖๐
	เดือน ๖ ทำบุญกลางบ้าน เลี้ยงดาปู่	๖๑
	กลางเดือน ๑๐ ทำบุญสารทลาว	๖๓
	เดือน ๑๑ ออกพรรษา บุญใต้ทางประทับ เทศน์มหาชาติ	๖๕
	เดือน ๑๒ ลอยกระทง	๖๖
	ความเชื่อ	๖๗
	การทำบุญเลี้ยงดาปู่	๖๗
	ความเชื่อเรื่องผีปอบ	๗๒
บทที่ ๓	การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง กับสำนักทางชาติพันธุ์	๘๕
	สำนักทางชาติพันธุ์ลาวแก้ว การปรับตัวและการเปลี่ยนแปลง	๘๖
	สำนักทางชาติพันธุ์และการดำรงอยู่ของกลุ่มลาวแก้ว ในสังคมปัจจุบัน	๙๒
	อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง:	
	พิธีกรรมและความเชื่อเรื่องผี	๙๒
	การปรับเปลี่ยนผีประจำหมู่บ้านจากดาปู่เป็นเจ้าพ่อ”	๙๕
	ผีร้าย : ผีปอบ	๙๗
	ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนและ ผลกระทบต่อชุมชนลาวแก้วจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจของรัฐ	๙๙
บทที่ ๔	สรุป	๑๑๑
	บรรณานุกรม	๑๑๓
	ภาคผนวกที่ ๑ การจำแนกบรรณานุกรมเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องลาว ในท้องถิ่นภาคกลาง	๑๑๖
	ภาคผนวกที่ ๒ ถิ่นฐานของลาวใน	๑๒๓
	ภาคผนวกที่ ๓ ตารางเปรียบเทียบภาษา	๑๒๙

ภาคผนวกที่ ๔ การศึกษาเฉพาะชุมชนลาวแจ้วบ้านหนองเมือง
และลาวแจ้วบ้านน้ำจั้น

บทนำ

ในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์อันหลากหลาย ซึ่งเคลื่อนไหวอพยพโยกย้ายถิ่นฐานเข้ามาตั้งหลักแหล่งหรือชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ ตามสาเหตุและปัจจัยหลายประการ และเหตุสำคัญที่สุด คือ การสงครามในช่วงตั้งแต่ปลายกรุงศรีอยุธยาจนถึงช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

ทั้งนี้ เนื่องจากพื้นที่ในภาคกลางของประเทศไทยเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางอำนาจรัฐมาอย่างยาวนาน ทั้งเป็นที่ราบอันอุดมสมบูรณ์มีลำน้ำหลายสายที่สะดวกแก่การคมนาคมติดต่อทั้งภายในผืนแผ่นดินและภายนอกโพ้นทะเล จากเหตุที่ผู้คนเบาบางในบริเวณนี้เนื่องจากเกิดศึกสงครามเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดพื้นที่อยู่อาศัยให้อยู่ใกล้ชิดกับมูลนายในระบบการพึ่งพาการเกณฑ์แรงงานเพื่อหล่อเลี้ยงหลวงหรือรัฐในขณะนั้น โดยรอบเมืองหลวงที่กรุงเทพฯ จึงมีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มากมายอยู่อาศัยเป็นชุมชนร่วมกันในรัศมีไม่ห่างไกลจนเกินไปนัก

ในความหลากหลายทางวัฒนธรรมของภาคกลาง ซึ่งประกอบไปด้วยชุมชนชาวลาวกลุ่มต่างๆ ชุมชนชาวมอญที่อพยพเข้ามาถิ่นหลายระลอก ชุมชนชาวมุสลิมทั้งที่เคยอยู่มาแต่ก่อนและเคลื่อนย้ายเข้ามาใหม่ ชาวจีนที่อพยพเข้ามาอย่างต่อเนื่อง พื้นฐานของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์โดยส่วนใหญ่เมื่อตั้งถิ่นฐานในท้องถิ่นต่างๆ คือ **สังคมชาวนา** [Peasant society] จึงมีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมทางวัตถุ ความคิด ระบบความเชื่อระหว่าง บ้าน และ เมือง ในลักษณะพึ่งพาอาศัยกันโดยไม่สามารถแยกอยู่อย่างโดดเดี่ยว ซึ่งในความสัมพันธ์นี้ สังคมชาวนาเรียกว่าเป็นวัฒนธรรมย่อยหรือวัฒนธรรมราษฎร์ [Little Tradition] ส่วนศูนย์กลางความเจริญที่เป็นเมืองที่มีความซับซ้อนกว่าเรียกว่า วัฒนธรรมใหญ่หรือวัฒนธรรมเมืองหรือวัฒนธรรมหลวง [Great Tradition] ทั้งสองส่วนต่างถ่ายทอดวัฒนธรรมสู่กันและกัน โดยวัฒนธรรมหลวงมักจะถูกแต่งเติมหรือแยกย่อยลงมาสู่วัฒนธรรมราษฎร์ มากกว่าจะปรากฏว่าวัฒนธรรมราษฎร์หล่อหลอมสู่เมือง

กล่าวได้ว่า สังคมวัฒนธรรมในลุ่มน้ำเจ้าพระยาหรือในภาคกลางของประเทศไทย นับเป็นวัฒนธรรมหลวงหรือวัฒนธรรมใหญ่ [Great tradition] หรือวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการอันเป็นตัวแทนของรัฐไทยหรือชาติไทยในยุคต่อมาที่สร้าง การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม [Acculturation]^{*} อย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างบูรณาการให้ชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ อยู่ร่วมกันโดยปราศจากเหตุการณ์ขัดแย้งรุนแรงระหว่างกลุ่ม จากการดูกลืนวัฒนธรรมบางอย่างของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมใหญ่

^{*} **Acculturation** หรือการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม คือ ขบวนการซึ่งสมาชิกในกลุ่มสังคมหนึ่งรับเอาความเชื่อและพฤติกรรมจากกลุ่มสังคมอื่น ซึ่งเกิดขึ้นทั้งสองฝ่ายไม่ว่าจะระหว่างคนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มใหญ่ การกลมกลืนนี้อาจเห็นได้จาก การเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษา การเปลี่ยนทัศนคติและการให้คุณค่าต่อสิ่งต่างๆ การกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมหรือสถาบันนั้นๆ และสูญเสียอำนาจทางการเมืองและอัตลักษณ์ในกลุ่มชาติพันธุ์ไป

จากอิทธิพลของการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมที่ผ่านมา นอกจากจะเป็นการรวบอำนาจทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และระบบความเชื่อจากท้องถิ่นเข้าสู่ศูนย์กลางแล้ว ยังสร้างสถานการณ์ในปัจจุบันที่ไม่สามารถแยกแยะกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆ ออกจากกันอย่างชัดเจนหากสังเกตเพียงสภาพโดยทั่วไป นอกเสียจากความเชื่อบางประการที่ยังคงหลงเหลือและมีหน้าที่ทางสังคมอยู่ในชุมชนนั้นๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจเรียกได้ว่าเป็น **สำนึกทางชาติพันธุ์ [Ethnicity]**^{*} อย่างหนึ่ง ที่จะป็นบุญแก่สำคัญในการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ภายใต้สังคมไทยทุกวันนี้

การศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในประเทศไทยที่ผ่านมา มีจำนวนมาก งานศึกษาเหล่านี้ประกอบไปด้วย การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี และภาษาศาสตร์ ภาพโดยรวมสะท้อนให้เห็นความนิยมในการศึกษาลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์โดยการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แตกต่าง เช่น ประเพณีสิบสองเดือนที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง การแต่งกายโดยเฉพาะมรดกที่สืบทอดต่อกันมาผ่านผ้าทอ เช่น ในผ้าทอในกลุ่มลาวครั่ง และภาษาพูดและสำเนียงเฉพาะที่บ่งบอกถึงกลุ่มซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานศึกษาในด้านลึกเกี่ยวกับภาษาศาสตร์ เช่น ภาษาในกลุ่มลาวครั่ง ลาวเวียง ลาวพวน ลาวโซ่ง (ลาวโซ่งจัดอยู่ในกลุ่มไทดำที่มี ความแตกต่างไปจากกลุ่มลาวที่กล่าวมาอย่างชัดเจน) และ ลาวเงี้ยว อันเป็นกลุ่มลาวที่ไม่มีการกล่าวถึงในเอกสารจดหมายเหตุทางราชการและมีการศึกษาลาวกลุ่มนี้น้อยมาก ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ได้พยายามทำความเข้าใจว่า ทำไมกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเงี้ยวจึงเป็นที่รู้จักน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับลาวกลุ่มอื่นๆ และความสนใจต่อมาก็คือ เหตุของการอพยพเข้ามาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวอันเนื่องมาจากการสงครามสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์

จากการรวบรวมสถิติของการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับคนชาติพันธุ์ต่างๆ จากห้องสมุดมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ที่รัฐส่วนกลางเรียกว่าลาวพบว่า มีสถิติน่าสนใจ โดยเรียงตามลำดับ ดังนี้

ไทดำ หรือโซ่ง หรือลาวโซ่ง ๓๓ หัวข้อ แบ่งเป็น ประวัติศาสตร์ ประเพณี และวัฒนธรรมทั่วไป ๘ เรื่อง ภาษาและภาษาศาสตร์ ๗ เรื่อง การแต่งกาย ๓ เรื่อง ประเพณีและพิธีกรรม ๑๐ เรื่อง การศึกษาชุมชน โครงสร้างสังคมและความเปลี่ยนแปลง ๕ เรื่อง

* ปัจจุบัน โดยทั่วไปคำว่า ethnicity หรือสำนึกทางชาติพันธุ์ยังคงใช้ในความหมายเกี่ยวกับ “ชนกลุ่มน้อย” และ “ความสัมพันธ์ระหว่างเชื้อชาติ” อยู่ แต่ในทางมานุษยวิทยาสังคมหมายถึงมุมมองเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มทั้งตนเองและกล่าวถึงโดยผู้อื่น โดยที่สมาชิกในกลุ่มนั้นคิดว่าแตกต่างและเกี่ยวข้องกับชนชั้นซึ่งเป็นเรื่องทางวัฒนธรรม แม้จะเป็นจริงที่ว่า วาทกรรมเกี่ยวกับ ethnicity มีแนวโน้มที่เป็นเรื่องของหน่วยทางสังคมที่เล็กกว่า อย่างไรก็ตาม กลุ่มที่ครอบงำก็นับเป็นกลุ่ม ethnicity ได้ ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นส่วนสำคัญทางชาติพันธุ์ และเป็นได้ทั้งในแง่มุมมองที่รับและสูญเสียในความสัมพันธ์ระหว่างกัน และในมุมมองของการสร้างสรรค์อัตลักษณ์ ซึ่ง ได้แก่ ทางการเมือง องค์การทางสังคม และกลุ่มสัญลักษณ์ต่างๆ

พวน ๑๔ หัวข้อ แบ่งเป็น ประวัติศาสตร์ ประเพณี และวัฒนธรรมทั่วไป ๕ เรื่อง ภาษา และภาษาศาสตร์ ๖ เรื่อง ประเพณีและพิธีกรรม ๒ เรื่อง การศึกษาชุมชน โครงสร้างสังคมและความเปลี่ยนแปลง ๔ เรื่อง สำนักทางชาติพันธุ์ ๒ เรื่อง

ครั้ง ๑๕ หัวข้อ แบ่งเป็น ประวัติศาสตร์ ประเพณี และวัฒนธรรมทั่วไป ๒ เรื่อง ภาษา และภาษาศาสตร์ ๖ เรื่อง ผ้าและเครื่องแต่งกาย ๒ เรื่อง ประเพณีและพิธีกรรม ๒ เรื่อง โครงสร้างสังคมและความเปลี่ยนแปลง ๓ เรื่อง

ลาวเวียง ๓ เรื่อง แบ่งเป็น ภาษาและภาษาศาสตร์ ๑ เรื่อง ระบบสัญลักษณ์ ๑ เรื่อง ความเชื่อ ๑ เรื่อง

ลาวแง้ว ๓ เรื่อง เป็นเรื่องภาษาและภาษาศาสตร์ทั้ง ๓ เรื่อง

นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาเกี่ยวกับการเปรียบเทียบทางภาษาศาสตร์ของภาษาลาวหลายๆ กลุ่ม อี ๓ เรื่อง และประวัติศาสตร์ทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มลาวอีก ๔ เรื่อง

อย่างไรก็ตาม งานศึกษาเหล่านี้เป็นตัวอย่างที่บ่งบอกให้ทราบว่า มีความสนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์และการดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มลาวในพื้นที่ต่างๆ น้อยมาก (โปรดดู เรื่องการจำแนกประเภทของงานศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ลาว (กลุ่มไต-ลาว) ทั้งหมดในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยในภาคผนวก)

สาเหตุสำคัญประการหนึ่งน่าจะเป็นเพราะ กลุ่มชาติพันธุ์ลาว มีลักษณะทางวัฒนธรรมตลอดจนภาษาที่คล้ายคลึงกับชุมชนในสังคมวัฒนธรรมลุ่มน้ำเจ้าพระยาหรือภาคกลางของประเทศไทยอย่างมาก (การใช้คำ “ชุมชนในสังคมวัฒนธรรมลุ่มน้ำเจ้าพระยา” คือการนิยามสังคมในลุ่มน้ำเจ้าพระยาที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีผู้คนหลายกลุ่มชาติพันธุ์แต่รวมกันอยู่ภายใต้อัตลักษณ์ของความเป็นรัฐไทย ที่ต่อมาพัฒนาเป็นชาติไทยหรือประเทศไทย และนิยามกลุ่มผู้คนที่รวมกันอยู่นี้ว่า “คนไทย”) และวิถีการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ผ่านมาซึ่งมักจะเน้นสี้นของความเป็นอยู่ ประเพณี การแต่งกาย และสิ่งที่แสดงถึงความแตกต่างไปจากวัฒนธรรมมาตรฐานของชุมชนในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยา ซึ่งอาจเรียกว่า วัฒนธรรมใหญ่หรือวัฒนธรรมหลวง [Great tradition] ซึ่งวัฒนธรรมลาวกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ถูกประสมกลมกลืนระหว่างกลุ่มผู้คนและวัฒนธรรมจนยากที่จะเห็นความแตกต่างอย่างชัดเจน กลายเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้งานศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ลาวมีความสนใจเฉพาะเรื่อง เช่น ภาษาศาสตร์ การทอผ้า ประเพณีบางประการ เป็นต้น โดยขาดมิติของความเคลื่อนไหวในเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างเห็นได้ชัด

ลักษณะความคล้ายคลึงทางวัฒนธรรมนี้เอง ที่ทำให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับสำนักทางชาติพันธุ์ [Ethnicity] ในกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ที่ดูจะไม่เห็นความแตกต่างไปจากวัฒนธรรมใหญ่หรือวัฒนธรรมหลวงในปัจจุบันเท่าใดนัก ภายใต้ความสงบนิ่งเหล่านี้ ลักษณะพลวัตของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโดยเฉพาะในเขตภาคกลางของประเทศไทย มีความเคลื่อนไหวไปในทิศทางใดนั้น เป็นสิ่งที่น่ากล่าวถึงและควรจะมีการศึกษาอย่างยิ่ง

เมื่อประกอบกับแนวคิดหลักที่ได้จากการประชุมทางวิชาการโครงการเมธีวิจัยอาวุโส รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยเรื่อง **สำนึกทางชาติพันธุ์ [Ethnicity]** เมื่อ ๑๗ มีนาคม ๒๕๔๔ มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการศึกษาทางชาติพันธุ์ว่า

ควรมีลักษณะการศึกษาที่ชี้ให้เห็นถึงการให้ความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ พลวัตของลักษณะทางชาติพันธุ์ และความสัมพันธ์ของรัฐกับกลุ่มชาติพันธุ์ รวมทั้งปัญหาของแนวคิดความกลมกลืนทางชาติพันธุ์ โดยชี้ให้เห็นถึง อันตรายจากอคติที่ถูกสร้างขึ้น ซึ่งมักจะนำไปสู่การใช้ความรุนแรงต่อกลุ่ม ชาติพันธุ์ที่เป็นชนกลุ่มน้อย รวมไปถึงการศึกษาเรื่องพื้นที่ทางสังคมและ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ

ซึ่งแนวคิดดังกล่าวจะนำมาเป็นแนวคิดหลักในการศึกษาครั้งนี้

ในการศึกษาเรื่อง **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ลาวแอ่ว** นอกจากจะศึกษา เชิงประวัติศาสตร์ของพื้นที่ในการอพยพและการตั้งถิ่นฐาน และอัตลักษณ์ท้องถิ่นหรือลักษณะ ความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโดยเฉพาะกลุ่มลาวแอ่วแล้ว การให้ความสำคัญกับบริบท ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบทุนนิยมในภาวะปัจจุบันนับเป็น ประเด็นสำคัญในงานศึกษา

วิธีการศึกษา **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ลาวแอ่ว** ประกอบขึ้นจากผู้ ศึกษา ๒ กลุ่ม กลุ่มแรก ได้แก่ ผู้ศึกษาที่เป็นคนในพื้นที่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นครูอาจารย์ในโรงเรียน มัธยมและเป็นผู้มีเชื้อสายลาวแอ่ว ซึ่งมีความคุ้นเคยและสามารถเก็บข้อมูลในด้านลึกของผู้คน ในท้องถิ่นกลุ่มต่างๆ ได้สะดวกมากกว่าผู้ศึกษาจากภายนอก และกลุ่มที่สองคือ ผู้ศึกษาซึ่งเป็น คนนอกชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานศึกษา มีหน้าที่ในการตั้งข้อสังเกตและบูรณาการ ความคิดและเรียบเรียงข้อมูลเหล่านั้นออกมาเป็นงานศึกษาที่ผ่านการวิเคราะห์และมีลักษณะ ของงานวิชาการที่เป็นสากล ความร่วมมือของผู้ศึกษาทั้งสองกลุ่มผ่านการเก็บข้อมูลภาคสนาม ถกเถียงสอบถาม และผ่านการตั้งข้อสังเกตร่วมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการเติมเต็มส่วน ที่ขาดอันเป็นข้อบกพร่องของผู้ศึกษาทั้งสองกลุ่มที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

เมื่อมีการเก็บข้อมูลภาคสนามแล้ว ผู้ศึกษาซึ่งเป็นคนท้องถิ่นจะจดบันทึกเป็นรายงาน ส่งมอบแก่ผู้ประสานงานโครงการ ซึ่งจะมีการพูดคุยซักถามข้อมูลต่างๆ จนเกิดความกระจ่างชัด มากขึ้น แล้วจึงลงพื้นที่เพื่อตรวจสอบความเข้าใจ ก่อนจะนำข้อมูลเหล่านั้นมาสังเคราะห์เพื่อนำ เสนอเป็นรายงานการศึกษาต่อไป

จากวิธีการร่วมงานระหว่างผู้ศึกษาจากภายในและภายนอกท้องถิ่นพบว่า ข้อบกพร่อง สำคัญในการร่วมงานกันคือ ปัญหาของการถ่ายทอดข้อมูลจากประสบการณ์ภายในให้ออกมา เป็นการบันทึกข้อมูลภาคสนามรวมไปถึงการทดลองให้ผู้ร่วมศึกษาจากภายในเขียนข้อมูลเหล่านั้ นในรูปแบบของการเรียบเรียงงานวิจัย ปัญหาดังกล่าวทำให้ประเด็นปัญหาที่ตั้งไว้คลาด เคลื่อนเนื่องจากผู้เก็บข้อมูลไม่สามารถบันทึกทั้งประสบการณ์และสิ่งที่พบเห็นในแนวสีกลงเป็น

ข้อมูลเอกสารได้ ปัญหาเหล่านี้ต้องการคำแนะนำวิธีการศึกษาอย่างเอาใจใส่โดยตลอดและจำเป็นต้องให้เวลากับการพูดคุยปรึกษาหารือกับผู้เก็บข้อมูลในพื้นที่และผู้ประสานงานให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ จึงสามารถทำให้ประเด็นปัญหาทั้งที่ได้ตั้งไว้ร่วมกันและที่เกิดจากประสบการณ์ของคนในท้องถิ่นส่งผ่านมาถึงผู้ประสานงาน ซึ่งจะเป็นผู้ร่วมวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นงานศึกษาวิจัยต่อไป

พื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ ขึ้นอยู่กับการกระจายตัวในการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวแก้ว ในเขตจังหวัดสระบุรี ลพบุรี สิงห์บุรี และนครสวรรค์ แม้พื้นที่ดังกล่าวจะมีกลุ่มลาวอยู่เป็นจำนวนมากและหลายกลุ่มด้วยกัน แต่ผู้ศึกษาได้ทำการสำรวจข้อมูลโดยทั่วไปของชุมชนเฉพาะกลุ่มลาวแก้วที่ปรากฏและศึกษาเฉพาะชุมชนอีก ๒ หมู่บ้าน ซึ่งพบว่ามีกระจายตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวแก้วที่แทรกตัวและอยู่ร่วมกันกับกลุ่มลาวอื่นๆ เช่น ลาวพวนและลาวเวียง โดยมีความต่างกันเพียงเล็กน้อยทางสำเนียงและภาษาพูด และประเพณีเฉพาะอย่างเท่านั้น นอกจากนี้ ก็ยังอยู่ร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่มาจากพื้นที่ต่างๆ เช่น คนจีน (จีนโพ้นทะเลที่เคยเป็นกรรมกรสร้างทางรถไฟมาก่อน) คนลาวจากอีสาน (ส่วนใหญ่เคยรับจ้างเกี่ยวข้าวก่อนจะมาปักหลักทำกินอย่างถาวร) คนไทยแม่น้ำ (ที่อพยพจากชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยาแล้วเข้ามาแสวงหาพื้นที่ทำกินภายในที่อยู่ลึกเข้ามาจากแม่น้ำ) เป็นต้น การอยู่ร่วมกันในชุมชนเหล่านี้หากไม่ใช่คนในพื้นที่ก็อาจแยกความแตกต่างของคนกลุ่มต่างๆ ดังกล่าว ไม่ได้โดยทันที

ผลจากการศึกษาทำให้ทราบว่า ในท่ามกลางความเป็นคนไทยของรัฐไทย บริเวณเขตภาคกลางของกลุ่มเจ้าพระยาในชุมชนเกษตรกรรมที่ทำนาเป็นอาชีพหลัก มีกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งที่ถูกรเรียกว่า “ลาวแก้ว” อยู่อาศัยมาตั้งแต่เมื่อสงครามครั้งกวาดต้อนเชลยศึกชาวลาวกุ่มใหญ่เข้าสู่หัวเมืองชั้นใน สมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นลาวที่เป็นกลุ่มที่อาจถูกละเลยและมองข้าม เพราะปะปนอยู่กับกลุ่ม พวน ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในท้องถิ่นเดียวกันที่มีจำนวนชุมชนและประชากรมากกว่า กลุ่มลาวแก้วนี้ แม้จะมีลักษณะเฉพาะทางประเพณีและวัฒนธรรมไม่โดดเด่น แต่ก็ยังคงสำนึกทางชาติพันธุ์ที่เกาะเกี่ยวการรวมกลุ่มเข้าไว้ด้วยกันได้ และดำรงสืบมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสำนึกทางชาติพันธุ์ที่ยังคงอยู่และแสดงถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มอย่างโดดเด่นนั้นคือ ระบบความเชื่อในเรื่องอำนาจนอกเหนือธรรมชาตินั่นคือ การนับถือผี ที่สัมพันธ์อยู่กับวิถีชีวิตการเกษตรในบางส่วน การควบคุมทางสังคมที่ยังคงเหลือ และความสำนึกร่วมในการเป็นกลุ่มผู้อพยพมาจากเมืองลาวครั้งบรรพบุรุษ และอีกส่วนหนึ่งที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาวลาวแก้วคือ การเป็นชาวนา ที่ทำนามาหลายชั่วคนด้วยความขยันขันแข็ง แต่การเป็นชาวนาในสังคมไทย เป็นภาวะที่ถูกกดดันในอำนาจของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมซึ่งนำพาการพัฒนาของรัฐเข้ามาปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมและวิถีการผลิตอย่างขนานใหญ่ จนทำให้ปัจจุบัน เกิดภาวะหนี้ชีวิตที่ชาวลาวแก้วไม่สามารถหลุดพ้นไปจากวงจรเหล่านี้ได้

แม้ว่าการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์และสำนึกทางชาติพันธุ์ในกลุ่มลาวในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยจะเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือหรือภาคใต้ที่มีเอกลักษณ์ของกลุ่มและอยู่ห่างไกลจากขอบเขตอำนาจรัฐ และวัฒนธรรมส่วนกลางมากกว่าและถูกมองว่าเป็นชนกลุ่มน้อยอย่างชัดเจน ต่างจากกลุ่มชาติ

พันธุ์สาวที่ถูกผสมกลมกลืนจนไม่อาจหาเอกลักษณ์ของกลุ่มหรือของชุมชนได้โดยง่าย พัฒนาการดังกล่าวสามารถบ่งบอกถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นท่ามกลางกลุ่มชาติพันธุ์สาว ในปัจจุบัน นับเป็นความเคลื่อนไหวในความเปลี่ยนแปลงที่เสมือนแสงแห่งความสงบยามรุ่งอรุณ ฉาบลงบนร่องรอยทางประวัติศาสตร์แห่งความเด็ดฉันท การต่อสู้ ความรันทด และ ศรัทธาของผู้คนกลุ่มใหญ่เอาไว้ภายใต้ความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความกลมกลืนที่สงบสุข เหล่านั้น

บทที่ ๑

ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวแอ่ว

ข้อมูลอย่างเป็นทางการในประวัติศาสตร์ประเทศลาว ซึ่งแบ่งเนื้อหาออกเป็นระยะต่างๆ กล่าวถึงช่วงเวลาเรียกว่า **The Hold of Siam** หรือ **ภายใต้การปกครองของสยาม**^{*} รวมทั้งในหนังสือประวัติศาสตร์ลาวที่เขียนขึ้นโดยมหาสิลา วีระวงศ์ ก็มีบทที่กล่าวถึง **อาณาจักรลาวทั้ง ๓ อยู่ภายใต้การปกครองของไทย (พ.ศ.๒๓๒๒-พ.ศ.๒๔๓๖)**^๑ ซึ่งเป็นช่วงก่อนที่ฝรั่งเศสจะเข้ายึดครองเป็นอาณานิคม และในแบบเรียนประวัติศาสตร์ลาวชั้นมัธยมปลายของกระทรวงศึกษาธิการลาว^๒ แสดงถึงการยอมรับอย่างเป็นทางการว่า ครึ่งหนึ่งภายใต้ประวัติศาสตร์ลาวสยามเคยยึดครองและเกิดความขัดแย้งที่นำมาสู่การสู้รบ การปราบปราม การสูญเสีย และการกวาดต้อนผู้คนให้อพยพโยกย้ายถิ่นฐานอันเนื่องมาจากผลของสงคราม ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้ถูกบันทึกไว้เป็นหน้าสำคัญในประวัติศาสตร์ของประเทศลาวทีเดียว

ในขณะที่แบบเรียนประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งเป็นแบบเรียนประวัติศาสตร์ในระดับพื้นฐาน เช่น หนังสือ **ประวัติศาสตร์ไทย การปกครอง สังคม เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์กับต่างประเทศก่อนสมัยสุโขทัยจนถึง พ.ศ. ๒๔๗๕** ของ บังอร ปิยะพันธุ์ ไม่ได้เห็นเหตุการณ์ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยลาวช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ในฐานะที่ลาวอยู่ภายใต้การปกครองของสยาม ในประวัติศาสตร์ของประเทศไทยการมีหัวเมืองประเทศราช เช่น ลาว ในระยะเวลาหนึ่งนั้น ไม่ใช่ความรู้ทางประวัติศาสตร์โดยทั่วไป

ความแตกต่างระหว่างการให้ความสำคัญในเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ดังกล่าว สะท้อนให้เห็น **สำนึกทางประวัติศาสตร์** ของประเทศ ระหว่างผู้เคยปกครองและผู้เคยถูกปกครองที่มีระดับของความทรงจำความรู้สึกและการให้ความสำคัญที่ไม่เหมือนกัน^๓ และสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นภายในช่วงเวลาสั้นๆ ที่ผ่านมามีไม่ถึง ๑๐๐ ปี (หากเริ่มนับจากการเปลี่ยนการปกครองมาเป็นรวมศูนย์แบบ**ประเทศในสมัยรัชกาลที่ ๕**)

อย่างไรก็ตาม แม้รัฐสยามหรือรัฐไทยในปัจจุบัน จะไม่ให้ความสำคัญกับความทรงจำทางประวัติศาสตร์ในช่วงนี้ ด้วยเหตุผลที่อาจวิเคราะห์ได้ในลำดับต่อไป แต่ผู้คนและชุมชนที่ยัง

* [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+la0020\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+la0020))

^๑ มหาสิลา วีระวงศ์ เรียบเรียง, สมหมาย เปรมจิตต์ แปล. **ประวัติศาสตร์ลาว** โรงพิมพ์เทคนิคการพิมพ์: ลำพูน, ๒๕๓๕

^๒ สมชาย นิลอาธิ, แปล. **ประวัติศาสตร์ฉบับกระทรวงศึกษาธิการลาว** สำนักพิมพ์มติชน กรุงเทพฯ, ๒๕๔๕.

^๓ บังอร ปิยะพันธุ์. **ประวัติศาสตร์ไทย การปกครอง สังคม เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์กับต่างประเทศก่อนสมัยสุโขทัยจนถึง พ.ศ. ๒๔๗๕** สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์: กรุงเทพฯ, ๒๕๓๕

^๔ ความทรงจำเกี่ยวกับอดีต เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามในการนิยามความหมายตัวตนในความสัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่นๆ การสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ทำให้รู้ได้ถึงความสับสน ความเชื่อมโยง และความรู้สึกเป็นพวกพ้อง

คงมีสำนึกตัวตนทางชาติพันธุ์ว่าเป็น **คนลาว** และมีบรรพบุรุษเป็นผู้ถูกกวาดต้อนจากศึกสงครามแต่ครั้งโบราณก็ยังคงอยู่ แม้จะไม่มีข้อมูลอย่างเป็นทางการว่ามีจำนวนเท่าใดแต่ก็น่าจะมีจำนวนไม่ใช่น้อย ยังคงมีภาษาพูด วิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณีบางประการที่ตกทอดจากบรรพบุรุษอันแสดงถึงความต่างไปจากคนกลุ่มอื่นๆ อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง แม้ชีวิตวัฒนธรรมประจำวันในปัจจุบันจะกลมกลืนจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยไปแล้ว และหากสอบถามประวัติความเป็นมาผู้คนจำนวนมากในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยทุกวันนี้ คงจะได้คำตอบว่า บรรพบุรุษไม่ทางใดก็ทางหนึ่งเป็นคนเชื้อสายลาว

สิ่งนี้คือสภาพความเป็นจริงของการผสมกลมกลืนทางเชื้อสายและวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยความสัมพันธ์ของรัฐกับกลุ่มลาวทั้งในอดีตและปัจจุบัน รวมทั้งปัญหาของแนวคิดความกลมกลืนทางชาติพันธุ์ อดีตที่ก่อตัวและถูกสร้างขึ้นอย่างไร ผลที่เกิดขึ้นนำไปสู่เหตุการณ์เช่นใด และการศึกษาเรื่องพื้นที่ทางสังคมและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว การสังสรรค์กันในระหว่างกลุ่มลาว ซึ่งมี “ลาวแจ้ว” เป็นส่วนหนึ่ง การศึกษานี้พยายามทำความเข้าใจและศึกษาในกระบวนการดังกล่าว

ความหมายของคำว่า **ลาว** และ **ลาว** ในสำนึกของกรุงเทพฯ

ในอดีต คนไทยในภาคกลางเหมารวมเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ทางเหนือว่า “ลาว” ไม่ว่า จะอยู่ในเขตหัวเมืองทางภาคเหนือหรือทางตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น เชียงใหม่-เชียงราย, หลวงพระบาง, เวียงจันทน์, จำปาศักดิ์ จนกระทั่งถึงสิบสองจุไทส่วนที่ต่อกับเวียดนามตอนเหนือ, จีน และลาวที่เป็นกลุ่มไทดำ และหัวเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นกลุ่มที่พูด ภาษาไต-ลาวทั้งสิ้น

ไม่มีข้อมูลเพียงพอที่จะตัดอย่างแน่ชัดว่า เหตุใดผู้คนในกลุ่มน้ำเจ้าพระยาจึงเรียกคนในแถบล้านานว่า “ลาว” มาอย่างน้อยตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เหตุหนึ่งที่น่าจะเชื่อมโยงได้ ก็คือ ในตำนานของบ้านเมืองในเขตลุ่มน้ำกกและแม่น้ำโขง แถบเชียงราย-เชียงแสนตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔ เมืองเชียงลาว/เงินยาง^๖ ต้นราชวงศ์คือ สวจักราช ที่มีผู้ปกครองต่อๆ มานานำหน้าชื่อด้วยคำว่า “ลาว” เป็นส่วนใหญ่ จนถึงลาวเม็งซึ่งเป็นบิดาของพญามังราย ผู้สร้างเมืองเชียงใหม่ในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ขุนเจืองวีรบุรุษสองฝั่งโขงของบ้านเมืองลุ่มน้ำโขง ที่ไปรบถึงเมืองปะกัณในทุ่งเชียงขวางและตายบนหลังช้างเมื่อทำสงครามกับขุนลอบุตรขุนบรมผู้ให้กำเนิดอาณาจักรลาวล้านช้าง ก็เป็นหนึ่งในราชวงศ์นี้

จิตร ภูมิศักดิ์ วิเคราะห์ว่าในอดีต คำว่า “ลาว” น่าจะมีความหมายสูงส่ง มีฐานันดรเป็นนายเหนือสังคม โดยมีเค้าเงื่อนแต่ดั้งเดิมคงจะมีความหมายว่า “คน” และเน้นว่าเป็น **คนผู้เจริญ** แล้ว จนกลายเป็นคำนำหน้าผู้ปกครองหรือกษัตริย์ ซึ่งต่อมากมีการใช้คำว่า พญา ขุน ท้าว แทน ตั้งแต่สมัยพญามังรายเป็นต้นมาก็ไม่มีการใช้คำว่าลาวนำหน้าชื่อกษัตริย์อีกเลย ทั้งนี้

^๖ เชียงลาว/เงินยาง เป็นชื่อเมืองที่ปรากฏในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่และในพงศาวดารโยนกของพระยาประจักษ์จักร ซึ่งอ้างว่าเป็นชื่อเดิมของเมืองเชียงแสน

จากวรรณคดีท้าวสุรนารีก็พบว่า ชาวเมืองในลุ่มน้ำกกน้ำโขงที่เป็นเมืองเชียงลาว/เงินยางนี้เรียกตัวเองว่า “ลาว” ด้วย แต่ก็ไม่ได้ระบุอย่างชัดเจนว่ากลุ่มชาติพันธุ์ใด^๙

มีการแสวงหาความหมายของคำว่า “ลาว” อยู่หลายทาง และมีผู้เชื่อถือกันไปต่างๆ แต่สมมุติฐานใหญ่นั้นมี ๒ กระแส คือ

๑. มาจากคำว่าอ้ายลาว จากภูเขาลาวในมณฑลเสฉวนและสิบเมืองมาเป็นขุนบรม

๒. ต้นราชวงศ์ลาวจักรราชแห่งเมือง เชียงลาว/เงินยาง นั่นคือ ลาวจก ซึ่งลักษณะทางวัฒนธรรมในตำนานนั้นน่าจะเป็นกลุ่มคนอยู่อาศัยในที่สูงมาก่อน หมายถึงพวก ลัวะ ดังนั้น ต้นราชวงศ์ลาวในตำนานเมืองเงินยางนั้นคือกลุ่มลัวะ

ในประวัติศาสตร์ลาวของมหาสิลา วีรวงศ์^{๑๐} ได้ลงความเห็นว่ายोजनाจักรล้านช้างนั้นเกิดขึ้นสิบเนื่องจากขุนลอบุตรของขุนบรมจากเมืองกาหลงซึ่งอาจจะอยู่ในเขตสิบสองปันนาได้ตีเมืองชาว (หลวงพระบาง) และตั้งขึ้นเป็นราชธานีแห่งแรกของลาวล้านช้างในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔ เปลี่ยนชื่อเมืองชาวเป็นเชียงทอง และนับจากนั้นมาชาวลาวได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนแถบหลวงพระบางและขยายพื้นที่ออกไปเรื่อยมาตั้งแต่สมัยขุนลอ

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่ากลุ่มผู้เรียกตนเองว่า “ลาว” แต่ดั้งเดิมมีพื้นที่อยู่ในแถบลุ่มน้ำกกต่อกับน้ำโขงในเขตเชียงราย-เชียงแสน มีความสัมพันธ์กับบ้านเมืองในแถบพะเยา-น่านไปจนถึงหลวงพระบาง ต่อมาขยายบ้านเมืองและผู้คนไปสู่ลุ่มน้ำปิงสร้างเมืองเชียงใหม่-ลำพูน-ลำปาง ซึ่งเคยมีบ้านเมืองมั่นคงอยู่แล้วคือ “หริภุญไชย” มีการผสมกลมกลืนกับผู้คนหลายเชื้อชาติจนกลายเป็นอาณาจักรล้านนาเริ่มขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔ และเรียกตนเองว่า “ไทหรือไต” สืบต่อมา

ส่วนผู้คนที่เรียกตนเองว่า “ลาว” แห่งล้านช้าง กำเนิดขึ้นจากขุนลอโอรสขุนบรมมีถิ่นฐานเดิมอยู่แถบสิบสองปันนา สร้างเมืองชาวใหม่เรียกว่าเชียงตุงเชียงทองและเป็นจุดกำเนิดอาณาจักรลาวล้านช้าง ที่ต่อมาได้ผนวกเอาดินแดนไปถึงเวียงจันทน์และจำปาศักดิ์ และชื่อล้านช้างนี้ พงศาวดารพม่า เช่นในมหाराชาวงศ์เรียกชื่อล้านช้างว่า “เลียงเชียง”

อย่างไรก็ตาม นี่อาจเป็นเค้าเงื่อนที่ไม่ชัดเจนนัก ว่าทำไมคนในบ้านเมืองแถบลุ่มเจ้าพระยาจึงเรียกชาวล้านนาว่าลาว และเรียกชาวล้านช้างว่าลาวเช่นเดียวกัน

ในเอกสารสมัยอยุธยาจำนวนหนึ่ง คำว่า ลาว หมายถึงการเรียกผู้คนและหัวเมืองภาคเหนือปะปนไปกับคำว่า ยวน เช่น วรรณคดีเรื่อง “ยวนพ่าย” ซึ่งเป็นการรบระหว่างอยุธยากับ

^๙ จิตร ภูมิศักดิ์. ความเป็นมาของคำสยาม, ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์ดวงกมล จำกัด, ๒๕๒๔, หน้า ๖๐๐-๖๐๑. ดังโคลงที่กล่าวถึงท้าวชาวเงินยางรบกับแก้ว (เวียดนาม) ดังนี้

แก้วตามลัมเทิ่งดู	คองเชื่อน
ไพร่พร่องล้าลาวยื้อ	ยาดของ

แปลได้ความว่า ชาวแก้วตายเต็มคูเมืองจนถึงเขื่อนกำแพง ไพร่พลแตกกระส่ำระสาย พวกลาวซึ่งเป็นชาวเงินยางก็เข้ายื้อแย่งเอาสิ่งของ

^{๑๐} มหาสิลา วีรวงศ์ เรียบเรียง, สมหมาย เปรมจิตต์ แปล. ประวัติศาสตร์ลาว โรงพิมพ์เทคนิคการพิมพ์: ลำพูน, ๒๕๓๕

เชียงใหม่ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถก็มีถ้อยคำเรียก “ลาว” มากกว่าเรียกว่า “ยวน” อยู่ทั่วไป แต่ในลิลิตพระลอ บทประนามพจน์ซึ่งเป็นร้อยสรเสริญกรุงศรีอยุธยาแยกลาวกา, ลาว และยวนออกจากกัน ซึ่งเป็นการแยกแยะชื่อชนชาติที่แยกละเอียดกว่า นั่นคือ “..รอนลาว กาวตาวตัดหัว ตัวกลิ้งลาดดาชดวน ฝ่ายข้างยวนฝ่ายแพ ฝ่ายข้างลาวประไลย ฝ่ายข้างไทย ไชยศรี...”

ความเข้าใจที่สับสนในการเรียกชื่อชนชาติ [Race] ของผู้คนในบ้านเมืองทางตอนบนของกลุ่มเจ้าพระยามีมาแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น และในเอกสารของชาวฝรั่งเศสในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ คือ นิโกลาส แซแวงส [Nicolas Gervaise] เมื่อกล่าวถึงประชากรของอาณาจักรอยุธยาว่า หนึ่งในสามของประชากรที่ไม่ใช่สยามนั้นคือลูกหลานของเชลยชาวลาวและมอญพม่า (pagan) จากศึกสงครามเมื่อสองร้อยปีก่อนและผสมผสานกับคนสยามจนแทบแยกไม่ออก มีชุมชนลาวรอบนอกกรุงจำนวนมากโดยมีนายกองเป็นผู้ควบคุม^๙ นอกจากนี้ยังมีกรมลาวอาสา ทำหน้าที่เช่นเดียวกับกรมอาสาของชาวเชื้อชาติอื่นๆ การกล่าวถึงลาวในเอกสารเหล่านี้ก็ไม่สามารถแยกได้ว่าเป็นลาวล้านนาหรือลาวล้านช้างได้อย่างแน่ชัด และน่าจะเป็นการเหมารวมๆ กันไป

การกวาดต้อนผู้คนในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีและพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ก็เรียกชื่อผู้คนและบ้านเมืองทางตอนบนว่าลาวปนๆ กันไปเช่นเดียวกัน ดังนั้นการบันทึกในเอกสารจดหมายเหตุของทางการ จึงมีการใช้คำว่า “เมืองลาว” “พวกลาว” หรือ “ครัวลาว” โดยรวมๆ เช่น ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ เมื่อกล่าวถึงหัวเมืองทางเหนือที่ยอมสวามิภักดิ์ ทั้งปากตะวันออกของแม่น้ำโขง ลำปาง เชียงใหม่ เวียงจันทน์ แพร่ น่าน เกิน หลวงพระบาง นับเป็นประเทศราชโดยเรียกว่า ประเทศราชลาวพุงดำ ลาวลื้อ ลาวพุงขาว^{๑๐} เมื่อกล่าวถึงบ้านเมืองหรือกลุ่มลาวที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาหลายครั้ง ก็จะกำกับด้วยชื่อเฉพาะของกลุ่มซึ่งเป็นที่รู้จักกัน เช่น ลาวเชียงใหม่ ลาวเวียงจันทน์ ลาวพวน รวมไปถึงผู้ไทหรือไตดำ ก็พลอยถูกเรียกว่า ลาวโซ่ง ไปด้วย ทั้งๆ ที่คนลาวนั้นไม่ยอมรับว่าผู้ไทเป็นลาว และผู้ไทหรือไตดำก็ถือตัวเองว่าเป็นคนไท

ความปนๆ กันไปเช่นนี้ ปรากฏในอักขรวิธานศรึบของหมอบรัดเล ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.๒๔๑๖ ให้นิยามคำว่า ลาว ว่า

“เป็นชื่อคนภาษาหนึ่ง อยู่ข้างฝ่ายเมืองเหนือ มีเมืองเชียงใหม่ เป็นต้น
ลาวพุงดำ คือพวกลาวที่สังกัดตัวทองคำ ดูเช่นเอาทางเกงดำมาใส่
ลาวพวน คือพวกลาวที่อยู่เมืองพวนเหนือเมืองเวียงจันทน์ขึ้นไป พวกพุงดำ
บ้าง ชาวบ้าง

^๙ Nicolas Gervaise. *The Natural and Political History of the Kingdom of Siam* White Lotus Co.,LTD, Bangkok, 1989. P.53.

^{๑๐} นิธิ เอียวศรีวงศ์, บรรณาธิการ. *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์* สำนักพิมพ์มรินทร์วิชาวาร, กรุงเทพฯ, ๒๕๓๙, หน้า ๑๙๑.

ลาวเวียงจันทน์ คือพวกลาวชาวเมืองเวียงจันทน์ที่บูรณเรียกเมืองศรีสัตนาคนหุตนั้น”^{๙๙}

แต่การจำแนกกลุ่มบ้านเมืองลาวเหล่านี้ในความรับรู้ของชาวกรุงเทพฯ เห็นได้ชัดเจนขึ้นจากพระราชสาส์นของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งสองฉบับ ได้แก่

พระราชสาส์นกำกับสุพรรณบัตร ซึ่งเซอร์ยอนบาวริง อรรถราชทูตอังกฤษเชิญไปถวายสมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรีย เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๙๘ ความว่า

“พระราชสาส์น ในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าพระเจ้ากรุงสยาม ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ ในรัชกาลที่ ๔ ในพระบรมราชวงศ์ ซึ่งดำรงกรุงรัตนโกสินทร์มหินทรายุธยา ณ ประเทศบางกอกนี้ ได้ครอบครองเป็นเจ้าของพระมหากษัตริย์อันใหญ่ ในพระราชอาณาจักรฝ่ายสยามเหนือใต้ แลแผ่นดินแดนต่าง ๆ อยู่เดียวอยู่ใกล้ในที่นั้น ๆ บางแห่ง แลเป็นที่อยู่ของชนชาวต่างประเทศ มีเพศภาษาหลายอย่าง คือ ลาวเฉียง ลาวขาว แลกำพูชา มาลายู กระเหรี่ยง แลอื่น ๆ ในทิศต่าง ๆ โดยรอบคอบขอบเขตลัทธิมาอาณาจักรสยาม...”^{๑๐๐}

และเอกสารที่บ่งบอกถึงความแตกต่างของกลุ่มลาวเฉียงและลาววน โดยแบ่งเขตระหว่างลาวเฉียงกับลาววนที่ชัดเจนขึ้น คือ สำเนาร่างประกาศตั้งกงสุลเมืองสิงคโปร์ พ.ศ. ๒๔๐๖ มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“สมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยามซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ที่ ๔ ในพระบรมวงศ์นี้ แลเป็นเจ้าแผ่นดินใหญ่ได้ครอบครองพระราชอาณาจักรสยามราชภูมิจนล้อมด้วยนานาประเทศราชชนบทต่าง ๆ ทุกทิศ คือ ลาวโยน ลาวเฉียงในทิศพายัพแลอุดร ลาวขาวแต่ทิศอีสานจนบูรพ์ กัมพูชาเขมรแต่บูรพ์จนภาคเนย์ เมืองมลายูเป็นอันมากแต่ทิศทักษิณจนจรดใต้ แลบ้านเมืองกระเหรี่ยงบางเหล่าแต่ทิศปัจฉิมจนพายัพ แลข้าของแลชาติต่าง ๆ อื่น ๆ อีกเป็นอันมาก...”^{๑๐๑}

^{๙๙} แบรดเลย์, แดน บี. คร. อักษรภิธานศรีบท. โรงพิมพ์คุรุสภา กรุงเทพฯ ๒๕๑๔

^{๑๐๐} พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

^{๑๐๑} จิตร ภูมิศักดิ์, อ้างในปริดา ศรีชลาลัย, ต้นร่างประกาศตั้งกงสุลเมืองสิงคโปร์ พ.ศ. ๒๔๐๖, สราญรมย์ ๒๕๔๙, หน้า ๑๐๖.

ดังนั้น **ลาวเฉียง**^{๙๙} คือ ลาวที่เรียกรวมๆ อยู่ในเขตล้านนา แต่ถ้าแยกย่อยออกไปอีก ได้แก่ **ลาวโยนหรือลาวยวน** คือ ชาวเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน คือ บ้านเมืองทางฝั่งตะวันตกทางทิศพายัพหรือตะวันตกเฉียงเหนือของกรุงเทพฯ ส่วน **ลาวเฉียง** อยู่ทางทิศอุดรหรือทางเหนือของกรุงเทพฯ ได้แก่เมืองทางฝั่งตะวันออก เช่น เชียงราย แพร่ น่าน ดังนั้น แม้จะรับรู้ไว้ว่า “ยวน” คือคำที่เรียกชาวล้านนามาแต่เดิม แต่ในสำนึกของกรุงเทพฯ ก็พอใจที่จะเหมาเรียกรวมๆ ไปว่า “ลาวเฉียง”

ส่วน **ลาวกา** นั้นอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือจนถึงตะวันออกของกรุงเทพฯ นั่นคือลาวที่อยู่ในเขตล้านช้างและภาคอีสานปัจจุบันนี้

จะเห็นว่า สำนึกเรื่องเชื้อชาติของคนกรุงเทพฯ ที่มีต่อบ้านเมืองและผู้คนที่อยู่ตอนบนหรือที่เรียกว่าหัวเมืองฝ่ายเหนือ นั้น เป็นการเรียกอย่างเหมารวม เรียกตามๆ กันมาอย่างน้อยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น โดยไม่ได้แยกแยะหรือมีความสนใจที่จะเรียกตามคนในท้องถิ่น และกลายเป็นการเรียกชื่อกลุ่มคนตามเชื้อชาติที่แฝงนัยยะของการดูถูกอย่างชัดเจนในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ไม่ว่าจะเป็น ลาวเฉียง ลาวยวน ลาวพุงดำ ลาวพุงขาว และมีมายาคติในทางลบที่เห็นได้ชัดจากวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน^{๑๐๐} ที่มองเห็นคนจากหัวเมืองล้านนาต่ำกว่าตน มักถูกว่าเป็นลาว เป็นพวกนุงขึ้น (ซึ่งถือว่าต่างไปจากพวกตนที่นุงโจง) พวกกินกึ่งกำ กินกบ ซึ่งถือเป็นของกินต่ำชั้น และสืบต่อมาไม่ขาดสายในบันทึกที่เกี่ยวกับเจ้าดารารัศมี เมื่อเป็นเจ้าจอมต้องมาอยู่ในราชสำนักภายใต้ตำแหน่งของสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี และถูกกลั่นแกล้งดูถูกต่างๆ มากมาย

คนในล้านนานั้นถือตัวว่าเป็น **คนไทหรือคนไต** ไม่ได้เรียกตัวเองว่า **ลาว** แต่อย่างไรก็ตามปฏิกิริยาแห่งการดูถูกจึงพากันเรียกตัวเองว่า **คนเมือง** และเรียกภาษาของตนว่า **คำเมือง** ซึ่งมีการอธิบายว่า เพื่อให้แตกต่างไปจาก คนม่าน (พม่า) หรือคนไต (อยุธยาหรือกรุงเทพฯ) เป็นคำที่ปรากฏในช่วงอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าและกรุงเทพฯ นี้เอง และกลายมาเป็นคำเรียกอย่างกลางๆ ซึ่งพวกไทใหญ่เรียกว่า พวก ยน หรือ ไตยวน เป็นการแสดงตัวตนโดยเฉพาะคนในพากตะวันตก เช่น เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ซึ่งใช้กันอย่างกว้างขวางจนปัจจุบันนี้^{๑๐๑}

ต่างจากผู้คนในบ้านเมืองแถบล้านช้างที่พอใจจะเรียกตนเองว่า “ลาว” และมีความรู้สึกที่ตนต่างไปจากคน “ไทหรือไต” ทั้งที่กลุ่มภาษานั้นก็อยู่ในกลุ่มไตเช่นเดียวกัน

^{๙๙} จิตร ภูมิศักดิ์ วิเคราะห์คำว่า “เฉียง” ว่าน่าจะมามีที่มาจากเดียวกับคำ ชาน-ชาม-เชียม-เสียม อันเป็นชื่อเรียกชนชาติใดทั้งหมด โดยได้รับอิทธิพลทางภาษาจากพม่าซึ่งเป็นผู้ปกครองอยู่เป็นเวลานานจากคำว่า ชาน ซึ่งเป็นคำเรียกชนพื้นเมืองในล้านนาทั่วไปมาเขียนในรูปแบบอักษรพม่าซึ่งชาวล้านน่านำมาใช้แต่ออกเสียงเป็น “เสียง” เมื่อนำมาใช้ในภาษาทางภาคกลางจาก “ส” ก็กลายเป็น “ฉ” จาก “เสียง” จึงเป็น “เฉียง” ซึ่งยังคงความหมายถึงคนพื้นเมืองในล้านนาเช่นเดียวกับพม่า และในปัจจุบันไม่มีการใช้คำว่าเฉียงในความหมายนี้แล้ว

^{๑๐๐} เช่นตอนนางวันทองหึงนางลาวทองที่มาจากเมืองเหนือว่า “ทูลอีลาวดอนค่อนข้างเจรจา อีกินกึ่งกำ กบจะตบมัน”

^{๑๐๑} สงวน ไชติสุรัตน์. ไทยยวน-คนเมือง บางสะกการพิมพ์ ธนบุรี : ๒๕๑๒, หน้า ๑๘๘-๑๙๐.

เหตุที่เป็นคำดูถูกและความเข้าใจผิดเกี่ยวกับเชื้อชาติลาวที่ถูกเหมารวมโดยรัฐในลุ่มน้ำเจ้าพระยา ปรากฏใน นิทานโบราณคดี ที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเล่าไว้เมื่อเสด็จตรวจราชการมณฑลนครราชสีมาและมณฑลอุดรและอีสานเมื่อ พ.ศ.๒๔๔๔ ทรงค้นพบถึงความแตกต่างทางเชื้อชาติ สำเนียงภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ทางการเคยเข้าใจกันต่อๆ มานั้นไม่ถูกต้องก็เมื่อทรงพระนิพนธ์นิทานโบราณคดีใน พ.ศ. แล้ว ดังกรณีความแตกต่างของคนในเมืองนครราชสีมากับหัวเมืองทางอีสาน ดังนี้

“ฉันเดินบกไปจากเมืองนครราชสีมา ๕ วัน เข้าเขตมณฑลอุดรที่เมืองชนบท พอถึงเมืองชนบทก็เห็นชาวเมืองผิดกับชาวเมืองนครราชสีมา ทั้งเครื่องแต่งตัวและฟังสำเนียงพูดภาษาไทยแปร่งไปอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งชาวกรุงเทพฯ สำคัญกันมาแต่ก่อนว่าเป็นลาว แต่เดี๋ยวนี้รู้กันมากแล้วว่าเป็นไทยมิใช่ลาว ถึงในราชการแต่ก่อนก็อ้างว่าหัวเมืองในมณฑลพายัพ กับมณฑลอุดร และอีสาน เป็นเมืองลาว เรียกชาวมณฑลพายัพว่า “ลาวพุงดำ” เพราะผู้ชายชอบสักมอมตั้งแต่พุงลงไปถึงเข้า เรียกชาวมณฑลอุดรและอีสานว่า “ลาวพุงขาว” เพราะไม่ได้สักมอมอย่างนั้น เมื่อจัดหัวเมืองชายพระราชอาณาเขตเป็นมณฑลในรัชกาลที่ ๕ ราว พ.ศ.๒๔๓๓ แรกก็ขนานนามหัวเมืองลาวพุงดำว่า “มณฑลลาวเฉียง” ขนานนามหัวเมืองลาวพุงขาวว่า “มณฑลลาวพวน” มณฑลหนึ่ง “มณฑลลาวกาว” มณฑลหนึ่ง”^{๑๖}

ใน พ.ศ.๒๔๓๐ เริ่มมีการจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล รวบรวมการบังคับบัญชาหัวเมืองทั้งปวงให้ขึ้นอยู่กับกระทรวงมหาดไทยกระทรวงเดียว และรวมหัวเมืองขึ้นเป็นมณฑล มีข้าหลวงมณฑลปกครองขึ้นตรงกับกระทรวงมหาดไทยอีกชั้นหนึ่ง ในหัวเมืองลาวมีการแยกออกเป็นหัวเมืองลาวฝ่ายต่างๆ ต่อมาราว พ.ศ.๒๔๓๓ จึงแบ่งออกเป็นมณฑลลาวเฉียง, มณฑลลาวพวน, มณฑลลาวกาว, มณฑลลาวกลาง, มณฑลเขมร ปกครองโดยพระอนุชา เช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร และ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม เป็นต้น เพราะในระยนี้ฝรั่งเศสได้เวียดนามเป็นเมืองขึ้นรวมทั้งเขมร ส่วนพม่าก็ตกอยู่ภายใต้อารักขาของอังกฤษ จึงต้องใส่ใจกับหัวเมืองลาวเป็นพิเศษ แต่เมื่อ พ.ศ.๒๔๓๖ ลาวในเขตฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงก็ตกเป็นของฝรั่งเศสทั้งหมด

ลัทธิอาณานิคมของชาวตะวันตกเป็นแรงขับเคลื่อนอย่างเห็นได้ชัด ให้เกิดการปกครองแบบรวมศูนย์และรัฐชาติในเวลาต่อมา และแรงผลักดันนี้ทำให้ราชสำนักรับรู้ว่าการเรียกชื่ออื่นๆ ที่

^{๑๖} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. นิทานโบราณคดี กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๗
นิทานเรื่องที่ ๑๖

มีลักษณะถูกทางเชื้อชาตินี้อาจทำให้เกิดการแตกแยกภายในพระราชอาณาเขตและสูญเสียดินแดน จึงต้องพยายามทำให้เกิดการกลายเป็น “ไทย” หรือ “สยาม” ให้มากที่สุด^{๑๔}

ดังสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ให้เหตุผลที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนแปลงการปกครองพระราชอาณาเขตจากลักษณะการปกครองแบบเดิมอย่าง **ประเทศราชอิรราช [Empire]** มีเมืองต่างชาติดั้งภาษาเป็นเมืองขึ้น ซึ่งถือว่าเมืองชายพระราชอาณาเขตคือ มณฑลลาวเฉียง มณฑลลาวพวน และมณฑลลาวกาว นั้นเป็น เมืองลาว และเรียกชาวเมืองนั้นว่า ลาว แต่การปกครองแบบนั้นอาจให้โทษแก่บ้านเมือง หลังจากเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้กับฝรั่งเศสแล้ว จึงเปลี่ยนมาเป็นลักษณะแบบ **พระราชอาณาเขต [Kingdom]** ประเทศไทยรวมกัน เลิกประเพณีประเทศราช เปลี่ยนนามมณฑลลาวเฉียงเป็นมณฑลพายัพ มณฑลลาวพวนเป็นมณฑลอุดร และมณฑลลาวกาวเป็นมณฑลอุตร ตามทิศของพระราชอาณาเขต และให้เลิกเรียกไทยชาวมณฑลทั้ง ๓ นั้นว่าลาวด้วย ให้เรียกรวมกันว่า “ไทยเหนือ” แทนเรียกว่าลาว หรือเรียกชื่อว่า ชาวมณฑลพายัพ ต่อมาเมื่อยกเลิกการปกครองระบบมณฑลเทศาภิบาลใน พ.ศ.๒๔๗๕ แล้ว มีผู้นำชื่อ “ล้านนา” ซึ่งเป็นชื่อแต่โบราณนามมณฑลพายัพ คนในที่นี้จึงเรียกว่าชาวล้านนา และเรียกว่าล้านช้างคู่กับล้านนาต่อมา^{๑๕}

ลาว ในสำนึกของชาวอยุธยาจากเรื่อง “ยวนพ่าย” ก็ไม่ได้แฝงไว้ด้วยความรู้สึกดูหมิ่นดูแคลนนอกจากโกรธแค้นในฐานะศัตรู ต่อเมื่อสมัยรัตนโกสินทร์จึงเห็นชัดว่า การเรียกชื่อกลุ่มคนว่า “ลาว” ต่างๆ นานา บริบทของคำมีความหมายแฝงไว้ซึ่งการดูถูกทางชาติพันธุ์อย่างชัดเจน โดยเฉพาะบ้านเมืองและกลุ่มคนทางภาคเหนือ

มีการพูดถึงสาเหตุการดูถูกทางชาติพันธุ์ดังกล่าวว่า เกิดจากบ้านเมืองในเขตล้านนาเป็นประเทศราชของราชสำนักพม่าและต่อมาก็เป็นประเทศราชของราชสำนักสยามตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นต้นมาและรวมไปถึงหัวเมืองลาวล้านช้างด้วย ระดับของความสัมพันธ์ที่ไม่ทัดเทียมกันนี้ เป็นสาเหตุให้เกิดการดูถูกประการหนึ่ง

ผู้คนในวัฒนธรรมหลวงที่ดูถูกวัฒนธรรมราษฎร์ หรือวัฒนธรรมใหญ่ดูถูกวัฒนธรรมย่อย เป็นปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นอย่างปกติทั่วไป แม้แต่ในสังคมของล้านนาเองก็มีการดูถูกเช่นเดียวกันนี้มาตลอด เช่น การดูถูกกลุ่มชาหรือลัวะ เป็นต้น ผลก็คือเกิดการปฏิเสธหรือมีปฏิกิริยาตอบโต้ในลักษณะต่างๆ

แต่ก็น่าคิดว่า นัยที่แฝงเร้นการดูถูกทางสังคมเช่นที่เกิดกับ “ลาว” นี้ ไม่ได้เกิดขึ้นกับเขมรจากกัมพูชา ญวนหรือแควจากเวียตนาม ขกหรือมุสลิมจากหัวเมืองประเทศราชทางใต้ และไม่ต้องนับถึงชาวตะวันตกที่ออกจะยกย่องเชิดชูอย่างออกหน้า ในดินแดนแห่งการเป็นเมือง

^{๑๔} จะเห็นได้ว่า ชาติตะวันตกโดยเฉพาะฝรั่งเศสนั้น ให้ความสำคัญกับการศึกษาข้อมูลของกลุ่มคนพื้นเมืองในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เช่น กรณีการศึกษาทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและทำแผนที่ของ ม. ปาวี หรือแม้แต่ งานทางวิชาการของ ศ. ยอร์จ เซเดส์ เพื่อเป็นข้อต่อรองสำคัญในทางการทูตและการหาข้อได้เปรียบในการยึดครองอาณานิคมต่างๆ มากกว่าการใช้กำลังบีบบังคับทางการทหารแต่อย่างใด จึงน่าจะเป็นเหตุให้มีการทบทวนการเรียกชื่อกลุ่มคนและชื่อมณฑลต่างๆ ที่เคยตั้งขึ้นไว้แล้ว

^{๑๕} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, **นิทานโบราณคดี** กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๗ นิทานเรื่องที่ ๑๖, หน้า .

ท่าและเป็นเมืองนานาชาติอย่างอยุธยาหรือกรุงเทพฯ ที่แทบไม่มีความสัมพันธ์ที่ตรงใคร่จดจนกลายเป็นการนองเลือดระหว่างผู้อยู่อาศัยซึ่งเป็นคนสยามหรือคนไทยกับชาวต่างภาษา อาจนับได้ว่าเป็นสถานที่ซึ่งเปิดกว้างสำหรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม และเป็นวัฒนธรรมที่คุ้นเคยกับความเป็น “คนนอก” อยู่มา คำถามว่า “ทำไมกรุงเทพฯ (ในความหมายทั้งผู้คนและวัฒนธรรม) จึงดูถูกลาว” จึงเป็นคำถามที่สำคัญ ซึ่งการแผ่ขยายแห่งการดูถูกนี้มีผลอย่างไรกับการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ลาวในพื้นที่ศึกษา นี้จะกล่าวถึงในบทต่อไป

หลังจากความพยายามผ่อนปรนอาการดูถูกลาว ดังเหตุการณ์ที่สมเด็จพระยาตากสินมหาราชทรงพระนิพนธ์ไว้ในนิทานโบราณคดีแล้ว วาทกรรมที่คนในพื้นที่คือเขตล้านนาเริ่มตอบโต้กับฝ่ายกรุงเทพฯ ในการประกาศตัวเป็น **คนเมือง** (รวมไปถึงคำเมือง, อาหารเมือง) ก็กลายเป็นคำเรียกที่รับรู้กันทั่วไปแทนคำว่า “ลาว” จาก “เมืองลาว” ที่ห่างไกลก็กลายเป็น “ล้านนา” ดินแดนบริสุทธิ์ในฝันของคนกรุงเทพฯ

และจากหญิงที่เคยเป็น “อีลาว” ก็นปสาร์ กิ่งก่า กบ ก็กลายเป็น “สาวเครือฟ้า” หญิงสาวงดงามใสสะอาด แต่ใจง่ายและพร้อมจะถูกหลอก เรื่องของหญิงสาวชาวเหนือแบบสาวเครือฟ้ากลายเป็นวาทกรรมที่ได้ต่อกันด้วยความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ในกรณีนี้ แม้จะไม่มีคำว่าลาวประกอบถ้อยคำ แต่ก็ยังคงแผ่เร้นไว้ด้วยการดูถูกไม่ต่างจากเดิม

ในปัจจุบัน คำว่า “ลาว” ที่แผ่อาการดูถูกทางสังคมและทางชาติพันธุ์นี้ เคลื่อนย้ายไปสู่ผู้คนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือ **คนอีสาน** ของประเทศไทยมากกว่าที่จะดูถูกคน ลาว จาก**สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว** แต่ความผูกพันทางวัฒนธรรมที่มาจากรากเหง้าเดียวกันก็มักทำให้เกิดความกั่นแค้นใจต่อคนลาวในประเทศลาวอยู่เนืองๆ จนถึงขั้นระแวงในถ้อยคำที่มักจะพบได้ตามสื่อ ซึ่งเป็นสิ่งที่คนไทยในปัจจุบันอาจไม่ได้คาดคิด

ลาวกลายเป็นคำดูถูกคนอีสานว่าเป็นพวก ลาว ซึ่งหมายถึง บ้านนอก ล้าหลัง เป็นพวก กินข้าวเหนียว อยู่อาศัยในพื้นที่แห้งแล้งทุรกันดารและต้องได้รับการช่วยเหลือแก้ไข รูปร่างหน้าตาที่ไม่สวยงาม เช่น กรามใหญ่ ดั้งหัก เป็นพวก เสี้ยว ที่แปลงความหมายไปในทางลบ จากเพื่อนที่ผูกพันกลายเป็นพวกบ้านนอก เชย สกปรก มีฐานะความเป็นอยู่ต่ำกว่า และขี้ขลาดขี้อาย

เมื่อกล่าวคำว่า ลาว ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน ในสำนึกของเมืองหลวงและกรุงเทพฯ ก็ยังคงเป็นการกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่ด้อยต่ำกว่าตน แผ่ไว้ด้วยอาการดูถูกอย่างไม่ปกปิด เพียงแต่เปลี่ยนกลุ่มคนและเปลี่ยนพื้นที่ไปจากเดิมเท่านั้น

การอพยพย้ายถิ่นฐานลาว

เข้าสู่หัวเมืองชั้นในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา

ลาวในภาคกลางของประเทศไทย คือ กลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่ที่ปรากฏหลักฐานในการเคลื่อนย้ายเข้ามาสู่ดินแดนประเทศไทยเมื่อสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เนื่องจากสงครามที่นำไปสู่การกวาดต้อนผู้คน ประกอบด้วยผู้คนหลายกลุ่มหลายพื้นที่ หากแต่กวาดต้อนมาจากบ้านเมืองทางฝ่ายเหนือ ดังนั้นจึงถูกเหมารวมเรียกว่าลาวทั้งหมด

หลังสงครามเสียกรุงศรีอยุธยาแล้ว บ้านเมืองและผู้คนที่ถูกทำลายและกวาดต้อนไปมาก ชาติแคลนพลเมืองที่เป็นฐานทรัพยากรสำคัญของราชอาณาจักร ซึ่งมีผืนแผ่นดินรกร้างอยู่มากมาย การเกณฑ์แรงงานในระบบไพร่เพื่อทำสาธารณูปโภคของรัฐ สร้างปราสาทราชวัง และงานกิจการของราชสำนักต่างๆ รวมทั้งมีผลประโยชน์ในการเรียกเก็บส่วยอากร ต้องพึ่งพาฐานกำลังพลเพื่อทำกินเลี้ยงพระนครที่เคยบอบช้ำจากการสงครามเสียกรุงศรีอยุธยาต่อพม่า ซึ่งพม่าได้กวาดต้อนผู้คนไปมาก และเมื่อเกิดศึกสงครามต่อมา นอกจากจะเป็นการปราบปรามกบฏพระราชอาณาจักรขึ้นใหม่แล้ว การแสวงหากำลังคนมาเป็นฐานประชากรจึงน่าจะเป็นเหตุผลที่สำคัญมาก ดังจะเห็นจากในสมัยแผ่นดินกรุงธนบุรีและต้นรัตนโกสินทร์ การกวาดต้อนผู้คนมาเป็นพลเมืองของรัฐเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ซึ่งอาจจะเปรียบเทียบกับบ้านเมืองในนครเชียงใหม่ในยุคเดียวกันที่มีคำกล่าวที่ว่า “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ก็ให้เห็นภาพได้ชัดเจน

จากการรวบรวมของ บังอร ปิยะพันธุ์^{๖๐} พบว่ามีการเคลื่อนย้ายกลุ่มลาวเข้าสู่หัวเมืองชั้นในกรุงรัตนโกสินทร์ดังนี้

สมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี หลังจากทำสงครามกับพม่าที่ยังคงตั้งฐานที่มั่นในเขตล้านนาและล้านช้าง มีการอพยพของลาวจากเวียงจันทน์และเมืองใกล้เคียงหลายหมื่นเข้ามาพักอยู่ที่นครราชสีมา และต่อมาได้ย้ายมาอยู่ที่สระบุรีทั้งหมด

เมื่อมีอิทธิพลเหนือหัวเมืองเหล่านี้แล้ว หลัง พ.ศ.๒๓๒๒ กองทัพยึดเวียงจันทน์แล้วจึงกวาดต้อนครัวเวียงจันทน์หลายหมื่นไปรวมไว้ที่เมืองสระบุรี บางส่วนส่งไปอยู่ที่ราชบุรี และตามหัวเมืองตะวันตกบ้าง จันทบุรีบ้าง ส่วนเจ้านายที่นำมาเป็นตัวประกัน เช่น เจ้านันทเสน เจ้าอินทวงศ์ เจ้าอนุวงศ์ โปรตเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บางยี่ขัน

ช่วงเวลาเดียวกันนี้ได้ครัวลาวทรงดำ (ไทดำ) ที่อยู่ริมเขตแดนเวียดนามจากเมืองทันต์และเมืองม่วย ให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองเพชรบุรี เพราะภูมิประเทศคล้ายคลึงกับบ้านเมืองเดิมกลุ่มใหญ่แต่ดั้งเดิมคือที่บ้านหนองปร่ง ก่อนจะแยกย้ายกันออกไป

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ เปลี่ยนแผ่นดินมาเป็นกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ.๒๓๒๕ เจ้านครเวียงจันทน์กวาดต้อนชาวพวนเข้ามาถวาย พ.ศ.๒๓๓๕ ก็กวาดต้อนชาวพวนและไทดำรวมกันราว ๔,๐๐๐ เศษมาถวายอีก โปรตเกล้าฯ ให้ชาวพวนนั้นตั้งหลักแหล่งในกรุงเทพฯ แถบเฉลิมกรุงในปัจจุบัน (ที่เคยเรียกว่าถนนบ้านลาว) การกวาดต้อนชาวพวนนี้ก็เพื่อจะขอแลกกับครัวเวียงจันทน์ที่ถูกกวาดต้อนมาอยู่ที่เมืองสระบุรีกลับคืนไป

เมื่อ พ.ศ.๒๓๔๕ ยังคงมีศึกสงครามระหว่างหัวเมืองล้านนาและพม่าที่ยึดเอาเมืองเชียงใหม่ไว้ พ.ศ.๒๔๔๗ จึงตีเมืองเชียงใหม่ได้ และแบ่งผู้คนออกเป็น ๕ ส่วน ส่งไป เวียงจันทน์ น่าน เชียงใหม่ ลำปาง และกรุงเทพฯ โดยให้ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองสระบุรีและราชบุรี เรียกว่าลาวพุงดำ

^{๖๐} บังอร ปิยะพันธุ์. ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: กรุงเทพฯ, ๒๕๔๑, หน้า ๒๑-๑๐๔.

สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พ.ศ.๒๓๕๒ ครัวลาวจากเมืองนครพนม ส่วนหนึ่งที่มีปัญหาภายใน อพยพผู้คนมาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร โปรดเกล้าฯ ให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ คลองมหาหงษ์ เมืองสมุทรปราการ เรียกว่า “ลาวอาสาปากน้ำ” ขึ้นอยู่กรมท่า ต่อมา พ.ศ.๒๓๗๑ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ก็ขอพระราชทานไปอยู่ที่เมืองพระรถ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตัดเอาแขวงเมืองชลบุรีและเมืองฉะเชิงเทราส่วนหนึ่งมาตั้งเป็นเมืองขึ้น ชื่อเมืองพนัสนิคม มีเจ้าเมืองเป็นชาวลาวอาสาปากน้ำ และเมื่อผ่านศึกเจ้าอนุวงศ์แล้วพระอิทธิพร อาสาณาก็ไปเกลี้ยกล่อมชาวเมืองนครพนมอีกส่วนหนึ่งมารวมไว้ที่เมืองพนัสนิคมด้วย

พ.ศ.๒๓๕๘ เจ้าเมืองเวียงจันทน์ส่งส่วยและครัวลาวจากเมืองภูศรีมายังกรุงเทพฯ โปรดเกล้าฯ ให้ไปตั้งชุมชนอยู่ที่เมืองนครชัยศรี พร้อมกับลาวเมืองพุทราทอง ลาวเมืองภูศรีถูกกวาดต้อนมาอีกหลายครั้ง พ.ศ.๒๓๖๐ ส่งมาพักไว้ที่เมืองพิษณุโลกก่อนจะส่งไปอยู่กับพวกเดิมที่เมืองนครชัยศรี

เหตุการณ์ย้ายถิ่นอพยพคนลาวครั้งใหญ่เกิดขึ้นเมื่อศึกเจ้าอนุวงศ์ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ เมื่อ พ.ศ.๒๓๖๙ ผลจากศึกครั้งนั้นได้มีการกวาดต้อนชาวลาวจากหัวเมืองเวียงจันทน์และใกล้เคียงส่งลงมาหลายครั้ง และผู้คนปะปนจากครัวลาวจากเมืองสระบุรี เมืองนครราชสีมา และเมืองหล่มสักดี ที่ถูกกองทัพเจ้าอนุวงศ์กวาดต้อนคืนกลับไปเวียงจันทน์ ครั้งนี้ก็กวาดต้อนมายังกรุงเทพฯ แต่ไม่ทราบว่าจะไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ใด

พ.ศ.๒๓๗๑ เจ้าอนุวงศ์ที่หนีไปอยู่เวียดนามกลับมายังเวียงจันทน์และยึดเมืองเวียงจันทน์คืน ครั้งนี้เจ้าพระยาราชสุภาวดี (ต่อมาคือเจ้าพระยาบดินทรเดชา) รับพระราชประสงค์จากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ เฝ้าทูลละลั่นเมืองเวียงจันทน์เสียจนย่อยยับเพื่อมิให้ตั้งตัวได้อีก และกวาดต้อนครัวเวียงจันทน์ที่เหลือมายังกรุงเทพฯ อีกครั้ง

พ.ศ.๒๓๗๒ เมืองหลวงพระบางส่งครัวลาวจากเมืองสามมื่น เมืองเพ็ง เมืองเลย เมืองแก่นท้าวมายังเมืองพิษณุโลกก่อน แล้วให้ไปตั้งหลักแหล่งอยู่กับพวกเดียวกัน ในปีเดียวกันนั้นจากนั้นก็ส่งครัวลาวหลวงพระบางไปอยู่ยังเมืองพรหม ๖๐๐ กว่าคน และแบ่งไปยังบ้านอรัญญิก และกรุงเทพฯ ด้วย

ใน พ.ศ.๒๓๗๓ โปรดเกล้าฯ ให้ไปชำระครัวลาวที่เมืองหลวงพระบางกวาดต้อนมาจากเมืองเลย เมืองลุม เมืองแก่นท้าว เมืองปากลาย เมืองเวียงจันทน์ เมืองภูเวียง เมืองภูศรี มาไว้ที่เมืองพิษณุ ซึ่งมีการส่งมาถึง ๗ ครั้ง รวมประมาณ หมื่นหกพันคนเศษ โปรดเกล้าฯ ให้ไปอยู่กับพวกที่เคยอยู่มาก่อน

ระหว่าง พ.ศ.๒๓๗๖-พ.ศ.๒๓๗๘ เกิดศึกกับเวียดนามเนื่องจากเมืองชนแดนคือ หัวพัน และเมืองพวน เมื่อกองทัพได้ชัยชนะ จึงกวาดต้อนลาวพวนและลาวทรงดำมายังกรุงเทพฯ ต่อมาใน พ.ศ.๒๓๘๐ ก็ได้รับรวบรวมครัวลาวเวียงจันทน์ ทำสาร เวียงศรี พันทราว หัวหลวง และลาวเก่าที่เคยอยู่บ้านอรัญญิกและเมืองสระบุรี รวม ๑,๗๐๐ คน เป็นลาวพวนราว ๖๐๐ เศษ ครัวลาวเวียงส่งมาทางเมืองประจิมหรือปราจีนบุรี ส่วนครัวลาวเวียงศรี ลาวพันพราวส่งมาทางเมืองสระบุรี ครัวลาวพวนส่งไปยังฉะเชิงเทราและกรุงเทพฯ พ.ศ.๒๓๘๒ ครัวลาวทรงดำก็ย้ายลงมาอีก และ พ.ศ.๒๓๘๗ ลาวเวียงจันทน์และลาวเมืองวังก็ย้ายลงมาเป็นครั้งสุดท้ายในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ เจ้าอยู่หัว

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ โปรดเกล้าฯ ให้ลาวจากเวียงจันทน์ไปไว้ที่เมืองพนมसारคาม

การปราบฮ่อในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๒๓ พวกโจรจีนฮ่อเข้ามาปล้นจนถึงเวียงจันทน์ ใช้เวลาปราบฮ่ออยู่จนถึง พ.ศ.๒๔๓๐ ปีนั้นได้นำลาวทรงดำมายังเมืองไทยเป็นรุ่นสุดท้าย แล้วจึงส่งไปอยู่ยังเมืองเพชรบุรีเช่นเคย

**ตารางแสดงลำดับของการโยกย้ายถิ่นฐานของผู้ที่ถูกเรียกว่าลาว
ในสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์**

เวลา	เหตุการณ์	กลุ่ม	ตั้งถิ่นฐาน	จากเอกสาร
ก่อน พ.ศ.๒๓๒๒	ลาวจากเวียงจันทน์และเมืองใกล้เคียงสมัครใจอพยพ	ลาวเวียง	สระบุรี	จดหมายเหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวีและพระราชวิจารณ์รัชกาลที่ ๕
หลัง พ.ศ.๒๓๒๒	ทัพกรุงธนบุรียึดเวียงจันทน์แล้วกวาดต้อนครัวเวียงจันทน์หลายหมื่นมาอยู่ใกล้กับพระนคร	ลาวเวียง	สระบุรี ราชบุรี หัวเมืองตะวันตก จันทบุรี, บางยี่ขัน(เจ้านาย)	พ ร ะ ร าช พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์
พ.ศ.๒๓๒๕	เจ้านครเวียงจันทน์กวาดต้อนชาวพวนเข้ามาถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ	ลาวพวน		จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๑
พ.ศ.๒๓๓๕	ก็กวาดต้อนชาวพวนและไทดำรวมกันราว ๔,๐๐๐ เศษมาถวาย	ลาวพวน, ลาวทรงดำ (ไทดำ)	พ ว น อ ยู่' ที่ กรุงเทพฯ แถบ เฉลิมกรุง	พ ร ะ ร าช พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์
พ.ศ.๒๓๔๗	สงครามระหว่างหัวเมืองล้านนาและพม่าที่ยืดเอาเมืองเชียงแสนไว้ เมื่อตีเมืองเชียงแสนได้ก็แบ่งผู้คนออกเป็น ๕ ส่วน ส่งไป เวียงจันทน์ น่าน เชียงใหม่ ลำปาง และกรุงเทพฯ	ลาวพุงดำ	ส ร ะ บ ู รี แล ะ ราชบุรี	พ ร ะ ร าช พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์

เวลา	เหตุการณ์	กลุ่ม	ตั้งถิ่นฐาน	จากเอกสาร
พ.ศ.๒๓๕๒ และ พ.ศ.๒๓๗๑	รัชกาลที่ ๒ ครีวลาจากเมืองนครพนมส่วนหนึ่งที่มีปัญหาภายใน โปรดเกล้าฯ ให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ คลองมหาหงษ์ เมืองสมุทรปราการ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ก็ขอพระราชทานไปอยู่ที่เมืองพระรถตั้งเป็นเมืองชื่อ พนัสนิคม	ลาวอาสา ปากน้ำ	พนัสนิคม	จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒
พ.ศ.๒๓๕๘ และ พ.ศ.๒๓๖๐	เจ้าเมืองเวียงจันทน์ส่งส่วยและครีวลาจากเมืองภูคังพร้อมกับลาวเมืองพุกวาง โปรดเกล้าฯ ให้ไปตั้งชุมชนอยู่ที่เมืองนครชัยศรี ต่อมาลาวเมืองภูคังถูกกวาดต้อนอีกหลายครั้ง	ลาวภูคัง	นครชัยศรี	จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒
พ.ศ.๒๓๖๔	ศึกอนุวงศ์มีการกวาดต้อนชาวลาวจากหัวเมืองเวียงจันทน์และใกล้เคียงส่งลงมาหลายครั้งและมีปะปนจากครีวลาเมืองสระบุรี นครราชสีมา และหล่มสักดี ที่ถูกกองทัพเจ้าอนุวงศ์กวาดต้อนคืนกลับไปเวียงจันทน์ ครั้งนี้ก็กวาดต้อนมายังกรุงเทพฯ แต่ไม่ทราบว่าจะส่งไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ใด	ลาวเวียง		พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ และจดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓
พ.ศ.๒๓๗๑	เจ้าอนุวงศ์ที่หนีไปอยู่เวียดนามกลับมายังเวียงจันทน์และยึดเมืองเวียงจันทน์คืน ครั่งนี้เจ้าพระยาราชสุภาวดีรับพระราชประสงค์จากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ เฝ้าทูลละลั่นเมืองเวียงจันทน์เพื่อมิให้ตั้งตัวได้อีก และกวาดต้อนครีวเวียงจันทน์ที่เหลือมายังกรุงเทพฯ	ลาวเวียง		พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ และจดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓
พ.ศ.๒๓๗๒	เมืองหลวงพระบาง ส่งครีวลาจากเมืองสามมื่น เมืองเพ็ญ เมืองเลย เมืองแก่นท้าวมายังเมืองพิษณุโลกก่อน แล้วให้ไปตั้งหลักแหล่งอยู่กับพวกเดียวกัน ในปีเดียวกันนั้น จากนั้นก็ได้ส่งครีวลาหลวงพระบางไปอยู่ยังเมืองพรม ๖๐๐ กว่าคน และแบ่งไปยังบ้านอรัญญิกและกรุงเทพฯด้วย	ลาว(แง้ว?)		จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓
พ.ศ.๒๓๗๓	โปรดเกล้าฯ ให้ไปชำระครีวลาที่เมืองหลวงพระบางกวาดต้อนมาจากเมืองเลย เมืองลุมเมืองแก่นท้าว เมืองปากลาย เมืองเวียงจันทน์ เมืองภูเวียง เมืองภูคัง มาไว้ที่เมืองพิชัย ซึ่งมีการส่งมาถึง ๗ ครั้ง รวมประมาณ หมื่นหกพันคนเศษ โปรดเกล้าฯ ให้ไปอยู่กับพวกที่เคยอยู่มาก่อน	ลาวเวียง ลาวภูคัง หรือ ลาวคัง ลาวแง้ว?		จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓

เวลา	เหตุการณ์	กลุ่ม	ตั้งถิ่นฐาน	จากเอกสาร
ระหว่าง พ.ศ.๒๓๗๖ -๒๓๗๘	ทำศึกกับเวียดนาม เมื่อได้ชัยชนะ จึงกวาด ต้อนลาวพวนและลาวทรงดำมายังกรุงเทพฯ	ลาวพวน และลาว ทรงดำ		ป ร ะ ชู ส พงศาวดารเล่ม ๔๑
พ.ศ.๒๓๗๘ และ พ.ศ.๒๓๘๑	หัวเมืองลาวขึ้นต่อไทย อุปราชเมืองหลวงพระ บางยกทัพไปตีเมืองของไทดำ แล้วกวาดต้อน ไทดำส่งมาที่กรุงเทพฯ	ลาวทรงดำ		พง ศา ว ตา ร เมืองหลวงพระ บาง
พ.ศ.๒๓๘๐	ได้รวบรวมครัวลาวเวียงจันทน์ ทำสาร เวียง ครั่ง พันพร้าว หัวยลวง และลาวเก่าที่เคย อยู่บ้านอรุณภูมิและเมืองสระบุรี ครัวลาว เวียงส่งมาทางเมืองประจิมหรือปราจีนบุรี ส่วนครัวลาวเวียงครั่ง ลาวพันพร้าวส่งมาทาง เมืองสระบุรี ครัวลาวพวนส่งไปยังฉะเชิงเทรา และกรุงเทพฯ	ลาวเวียง ลาวภูครั่ง หรือลาว ครั่ง ลาวพวน	ลาวเวียง, ลาว ครั่ง อยู่ ที่ อรุณภูมิและ สระบุรี ลาวพวน ที่ ฉะเชิงเทราและ กรุงเทพฯ	จดหมายเหตุรัช กาลที่ ๓
พ.ศ.๒๓๘๒	ครัวลาวทรงดำก็ย้ายลงมาอีก	ลาวทรงดำ		จดหมายเหตุ เกี่ยวกับเขมร และญวน
พ.ศ.๒๓๘๗	ลาวเวียงจันทน์และลาวเมืองวังย้ายลงมาเป็น ครั้งสุดท้ายในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่ง เกล้าฯ เจ้าอยู่หัว	ลาวเวียง		จดหมายเหตุรัช กาลที่ ๓
พ.ศ.๒๔๐๔	ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ โปรด เกล้าฯ ให้ลาวจากเวียงจันทน์ไปไว้ที่เมือง	ลาวเวียง	พนมสารคาม	จดหมายเหตุรัช กาลที่ ๔
พ.ศ.๒๔๓๐	การปราบฮ่อในสมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้นำลาวทรงดำมายัง เมืองไทยเป็นครั้งสุดท้าย	ลาวทรงดำ	เพชรบุรี	ป ร ะ วิ เจ้าพระยาสุร ศักดิ์มนตรี

ในประวัติศาสตร์ลาว ของมหาสิลา วีรวงศ์ กล่าวว่าทางกรุงเทพฯ เรียกลาวที่มีถิ่นฐาน
บริเวณนี้ว่า ลาวโน และเรียกชาวลาวยังอยู่ในเขตหัวเมืองลาวว่า ลาวนอก

ถิ่นฐานของลาวโน ที่ตั้งชุมชนอยู่ในบริเวณภาคกลางหรือหัวเมืองชั้นในในอดีต ประชา
กรจำนวนมากในภาคกลางมีเชื้อสายของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว และมีอยู่ทั่วไป กระจายกระจายปนเป
ไปกับชุมชนชาติพันธุ์อื่นๆ การตั้งถิ่นฐานระยะแรกๆ คงอยู่ในพื้นที่เดิม มีมูลนายลาวเป็นหัว
หน้าปกครองเป็นนายกองขึ้นต่อขุนนางไทย เก็บภาษีอากร และเป็นแรงงานสำคัญในการสร้าง
และปฏิสังขรณ์วัดหลวง สร้างสาธารณูปโภคและราชการทัฬหีต่างๆ กิจการที่ต้องเกณฑ์ส่วย
หรือแรงงานเป็นกรณีพิเศษเนื่องในพระราชพิธีและการค้าสำเภาลอง เช่น ซ่อมสร้างพระราช
วัง พระราชพิธีพระบรมศพ ตัดฟัน ตัดซุง ส่วยเร็ว ดังนั้น ลาวที่ถูกกวาดต้อนมาจึงเป็นกลุ่ม

ประชากรสำคัญ ถูกควบคุมและโยกย้ายถิ่นฐานได้ยากมาก ทั้งนี้ รวมไปถึงการเก็บส่วยจากลาวนอก เป็นรายได้แก่รัฐในระยะนั้นเป็นจำนวนมากด้วย”

เมืองเช่นสระบุรีและพนัสนิคมแทบจะมีประชากรเป็นลาวกลุ่มต่างๆ ทั้งหมด ในระยะแรกทั้งสองเมืองนี้จึงมีเจ้าเมืองเป็นลาว แล้วมีกองลาวแบ่งออกเป็นกองๆ ขึ้นอยู่กับนายกองซึ่งเป็นชาวลาว แต่ละกองประกอบด้วยหมู่บ้านหลายหมู่บ้าน ชาวลาวต่างอยู่ในระบบไพร่ เรียกว่าไพร่ลาวหรือเลกลาว และเป็นไพร่หลวงทั้งสิ้น

หลังจากการยกเลิกระบบไพร่ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการโดยเฉพาะการคุกคามหากำลังคนในบังคับจากฝรั่งเศส ทั้งเป็นการเฉลี่ยในการเสียเงินค่าราชการแก่รัฐอย่างเสมอภาคกันทั่วไป ทำให้ไม่มีความจำเป็นเรื่องการเกณฑ์แรงงานและเข้าเดือนรับราชการแก่มูลนายดังที่เคยเป็นมา ทั้งจำนวนผู้คนในกลุ่มลาวมากขึ้นกว่าเดิมและระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อส่งออก โดยเฉพาะสินค้าข้าว ทำให้คนในชุมชนเดิมไม่มีที่ทำกิน หรือไม่ก็ต้องการโยกย้ายเพราะเห็นว่าพื้นที่ไม่อุดมสมบูรณ์ จึงมีการอพยพจากถิ่นเดิมไปแสวงหาที่ทำกินใหม่ ทำให้ชุมชนลาวกระจายตัวออกไปอยู่ตามท้องถื่นต่างๆ มากมาย ผสมผสานกับผู้คนอพยพอีกหลายกลุ่ม เช่น จีน ลาวกลุ่มอื่นๆ คนไทยจากชุมชนเดิมๆ รวมกันตั้งขึ้นเป็นหมู่บ้านใหม่ๆ ในพื้นที่บุกเบิกทางไกล

ลักษณะของการตั้งถิ่นฐานและการกระจายตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในท้องถื่นที่เห็นได้ชัดคือที่อำเภอบ้านหมี่ ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นอำเภอที่กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเกือบทั้งอำเภอและมีอยู่หลากหลายกลุ่ม การสำรวจกลุ่มคนในอำเภอบ้านหมี่โดยคนในท้องถื่นเองแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ พวน ร้อยละ ๖๕ ลาวเวียง หรือ ลาวแง้วร้อยละ ๒๐ ไทย ร้อยละ ๑๐ จีน ร้อยละ ๕

กลุ่มลาวเวียงจันทร์หรือลาวเวียงหรือแง้วเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเวลาใกล้เคียงกับชุมชนพวนหรืออาจจะอพยพเข้ามาพร้อมกัน และเป็นที่สังเกตในการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของกลุ่มคนไทยพวนและกลุ่มคนลาวเวียงหรือลาวแง้วจะไม่ปะปนกัน แต่จะแยกกันอย่างเด่นชัด

มีความนิยมนำเอาชื่อหมู่บ้านเดิมที่เคยตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองพวนมาเป็นชื่อบ้านใหม่ เช่น บ้านกล้วย บ้านทราย บ้านเชียงงา บ้านโพหนอง บ้านเช่า ซึ่งเพี้ยนมาจาก บ้านข้าว บ้านหมี่ เป็นต้น

ต่อมารอพยพขยายพื้นที่เริ่มมีอย่างต่อเนื่อง ด้วยสาเหตุหาที่ทำกินและทำเลที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนใหม่หรือการติดตามหาญาติพี่น้อง เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้กับชุมชนที่ตั้งอยู่ก่อนแล้วก็มักจะใช้ชื่อชุมชนที่ตั้งอยู่ก่อนและจะนิยมเอาชื่อทิศมาต่อท้าย หรืออาจจะใช้คำว่าน้อยมาต่อท้ายเนื่องจากชุมชนเดิมมีขนาดใหญ่กว่า หรืออาจจะไปตั้งหมู่บ้านใหม่ที่กลางท้องทุ่งห่างจากหมู่บ้านเดิมก็จะใช้คำว่าทุ่ง ต่อท้าย เช่น บ้านหินปักเหนือ บ้านหินปักทุ่ง บ้านวังวัดใต้

“ สุวิทย์ อิศาศวัต. ประวัติศาสตร์ลาว สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด, ๒๕๔๓. ดูได้จาก บทที่ ๔ “การเก็บส่วยของไทยจากลาว” หน้า ๗๑-๘๕. ซึ่งแสดงความเห็นว่าในสมัยที่ไทยปกครองลาวเป็นช่วงของการขูดรีดเก็บส่วยจากคนลาวทั้งฝั่งซ้ายและฝั่งขวาของแม่น้ำโขง โดยแบ่งกันระหว่างวังหลวงและวังหน้ารวมทั้งข้าราชการผู้ใหญ่และกรมการเมืองลาว

บ้านวังวัดเหนือ บ้านสำโรงใหญ่ บ้านสำโรงน้อย บ้านหมี่ใหญ่ บ้านหมี่ทุ่ง^{๒๒} ต่อมาก็กระจายตัวไปหาที่ทำกินแห่งใหม่ที่อยู่ไกลออกไปอีกเมื่อราวหลัง พ.ศ.๒๕๐๐ เป็นต้นมาด้วยเหตุผลการส่งเสริมการทำไร่และเพาะปลูกในพื้นที่ห่างไกลซึ่งเป็นที่ดอนซึ่งไม่เคยมีการบุกเบิกมาก่อน เช่น คนในบ้านหมี่ไปอยู่แถบอำเภอศรีเทพและอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อจับจองพื้นที่ทำไร่ และอีกจำนวนหนึ่งไปอยู่ที่อำเภออำเภอยะยาตา เพราะต้องการแสวงหาที่ทำกินใหม่ถิ่นที่อยู่เดิมแออัด เป็นต้น

ชาวลาวที่เคยอยู่อาศัยในชุมชนเดิมเมื่อแรกถูกกวาดต้อนเข้ามา จึงกระจายตัวออกไปอย่างช้าๆ กลายเป็นหมู่บ้านเกิดใหม่ขึ้นอีกมาก และในหลายๆ หมู่บ้านนั้นก็เป็นการผสมผสานกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มอื่นๆ ด้วย

จากจดหมายเหตุ พระราชพงศาวดาร และการสืบค้นในปัจจุบันของผู้สนใจเกี่ยวกับเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ลาว สามารถประมวลท้องถิ่นที่ปรากฏ ลาวใน หรือ กลุ่มลาวถูกกวาดต้อน มาตั้งถิ่นฐานตามหัวเมืองรอบๆ พระนคร เนื่องจากสงครามในสมัยกรุงธนบุรี-ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ดังนี้

๑. ลาวเวียง และลาวจากเมืองต่างๆ ไกลเวียงจันทน์ เหตุการณ์ครั้งทีอพยพลาวเวียงมาเป็นจำนวนมากที่สุดเกิดขึ้นสมัยสงครามเจ้าอนุวงศ์เมื่อ พ.ศ.๒๓๖๙ และ พ.ศ.๒๓๗๑ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ซึ่งในที่สุดมีพระราชประสงค์ให้เผาเมืองเวียงจันทน์เสียให้สิ้น และทำให้ลาวกลายเป็นประเทศราชต่อมาจนกระทั่งฝรั่งเศสเข้ามามีอำนาจเป็นเจ้าอาณานิคมเมื่อ พ.ศ.๒๔๓๖

แต่ก่อนหน้านั้น ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ก็มีการไปตีเวียงจันทน์ และอพยพผู้คนมาไว้ที่สระบุรี รวมทั้งเจ้านายก็เอามาเป็นตัวประกันที่กรุงเทพฯ แถบสวนบางยี่ขัน ถิ่นฐานเดิมของลาวเวียงอยู่ที่ สระบุรี ราชบุรี หัวเมืองตะวันตก และจันทบุรี และลาวเวียงรุ่นต่อๆ มา ก็มักจะให้ไปรวมอยู่กับพวกพ้องเดียวกันในบริเวณที่กล่าวมาแล้ว และพบว่าในบริเวณจังหวัดสิงห์บุรี ลพบุรีก็มีอยู่มาก

ปัจจุบันพบว่ามีกลุ่มลาวเวียงตั้งบ้านเรือนอยู่หลายแห่ง เช่น บ้านอรุณฤกษ์ในจังหวัดอยุธยา ในอำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ตำบลทัพหลวง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี อำเภอพนมทวน, อำเภอบ่อพลอย และอำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี อำเภอพนมสารคาม, อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นต้น ยังไม่มีการสำรวจอย่างแน่นอนว่าผู้คนเชื้อสายลาวเวียงตั้งบ้านเรือนอยู่ในที่ใดอย่างละเอียดเช่นเดียวกับการศึกษาของกลุ่มพวน

๒. ลาวครั้ง หรือลาวภูครั้ง หรือลาวภูคัง ในเอกสารกล่าวว่าเป็นเมืองอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ปัจจุบันเป็นที่ทราบกันแล้วว่า ภูครั้ง เป็นชื่อภูเขาอยู่ในเขตอำเภอภูเรือในปัจจุบัน เชิงเขานี้มีบ้านหนองบัวตั้งอยู่และเป็นที่ตั้งของเมืองภูครั้งแต่เดิม และเป็นเมืองมีเจ้าเมืองปกครองอยู่จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ ๕ จึงได้ย้ายเมืองไปตั้งเมืองด้านซ้ายริมหน้าผาหันใกล้กับพระธาตุศรีสองรักรวมทั้งเจ้าเมืองภูครั้งก็ยกให้เป็นเจ้าเมืองด้านซ้ายด้วย

^{๒๒} <http://www.mis.moe.go.th/ambnmae/prawutbanmi2.htm>

ในบริเวณนี้มีที่ราบแคบๆ ที่สามารถเดินทางติดต่อกับเมืองแก่นท้าว เมืองเลยซึ่งเมื่อเสียบริมน้ำโขงก็ต่อไปถึงเวียงจันทน์ และยังเป็นทางขึ้นไปเมืองหลวงพระบางอีกทางหนึ่งนอกจากที่น้ำปาด ดังนั้นเมื่อมีการอพยพผู้คนจากหัวเมืองลาว จากเมืองหลวงพระบาง เมืองเลย เมืองแก่นท้าว เมืองพันพร้าว (ในจังหวัดหนองคาย) ก็จะใช้เส้นทางนี้พักอยู่ที่เมืองพิษณุโลกไม่ก็เมืองพิชัย ก่อนจะเดินทางเข้าสู่หัวเมืองชั้นใน ส่วนกลุ่มพวน หรือกลุ่มลาวเวียง ก็จะเข้ามาตามเส้นทางเมืองท่าบ่อซึ่งตรงข้ามกับฝั่งเวียงจันทน์ ผ่านบ้านผือไปยังหนองบัวลำพู ผ่านดงพญาเย็น แล้วเข้ามาพักที่สระบุรี

ลาวภูครังที่ถูกกวาดต้อนในรัชกาลที่ ๒ ให้ไปอยู่ที่เมืองนครชัยศรีหรือในจังหวัดนครปฐม ส่วนลาวที่เมืองหลวงพระบางกวาดต้อนมาอีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ ๓ เนื่องจากศึกเจ้าอนุวงศ์ ก็ให้ไปพักที่เมืองพิษณุโลกและพิชัย ก่อนจะส่งไปอยู่ ณ ที่พวกจากเมืองของตนเคยอยู่

ในปัจจุบันพบว่า มีชาวลาวครั้งหรือลาวภูครังอยู่ที่ อำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย, อำเภอพรหมพิราม อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก, ตำบลหนองกรด อำเภอเมือง บ้านโคกวิไล อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์, อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร, อำเภอบ้านไร่ อำเภอทัพทัน จังหวัดอุทัยธานี, อำเภอหันคา อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท, อำเภอสระกระโจม อำเภอมะขาม อำเภออุทัย จังหวัดสุพรรณบุรี, อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี และอำเภอดอนตูม อำเภอกำแพงแสน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

๓. ลาวจากหัวเมืองแถบหลวงพระบาง เนื่องมาจากสงครามศึกเจ้าอนุวงศ์ ตั้งแต่ พ.ศ.๒๓๗๑-พ.ศ.๒๓๗๓ นอกจากจะเผาเมืองเวียงจันทน์เสียจนสิ้นแล้ว ยังได้กวาดต้อนผู้คนระลอกใหญ่อย่างต่อเนื่องต่อมาอีก ๒-๓ ปี กลุ่มคนที่เดินทางมาจากหัวเมืองที่ลาวทางฝ่ายเมืองหลวงพระบางรับผิดชอบชำระส่งมานั้น เดินทางมาพักอยู่ที่พิษณุโลกและพิชัยตามเอกสาร ได้แก่ เมืองสามมื่น เมืองเพิง เมืองเลย เมืองแก่นท้าว คราวลาวหลวงพระบาง เมืองลม เมืองปากลาย เมืองเวียงจันทน์ เมืองภูเวียง เมืองภูครัง และต่อมาให้ไปอยู่เมืองพรหมและที่อื่นๆ เส้นทางเดินทางนั้น ก็น่าจะมาจากทั้งทางเมืองปากลายอุดรติดต่อกับเข้าสู่เมืองพิษณุโลกและเมืองพิชัย อีกทางหนึ่งคือเมืองแก่นท้าวข้ามน้ำเหืองมาทางเมืองภูครังและเมืองด่านซ้าย ลงสู่ที่ราบเมืองหล่มเก่า หล่มสักและเพชรบูรณ์ ซึ่งสามารถเดินทางไปยังเมืองพิษณุโลกหรือลงสู่เมืองสระบุรีได้สะดวกทั้งสองทาง

การกวาดต้อนครั้งนี้มีทั้งครัวลาวเวียงและลาวจากเมืองอื่นโดยเฉพาะหัวเมืองที่ขึ้นต่อเมืองหลวงพระบางทั้งฝั่งซ้ายและฝั่งขวาของแม่น้ำโขงร่วมเดินทางมาในคราวเดียวกัน แต่ในเอกสารต่างๆ ไม่มีบันทึกใดๆ กล่าวถึงชื่อ ลาวแง้ว ในกลุ่มลาวที่ถูกกวาดต้อนมาด้วยเลย ในเอกสารส่วนใหญ่มักจะเรียกรวมๆ กันว่า “ลาวเวียง” ดังนั้น จึงเห็นได้ชัด สำหรับทางราชการการเรียกชื่อลาวแง้วไม่ได้เป็นที่รู้จักแต่คงเป็นการรู้จักกันภายในเฉพาะกลุ่มเท่านั้น

การกวาดต้อนครั้งนี้ น่าจะมีทั้งลาวเวียง ลาวครั้ง และ “ลาวแง้ว” ด้วย เหตุที่สันนิษฐานว่า ลาวแง้วน่าจะเป็นกลุ่มลาวกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่งที่ถูกกวาดต้อนกันมาในครั้งนี้ก็เพราะ การสำรวจในปัจจุบันพบว่า มีกลุ่มผู้เรียกตนเองว่าลาวแง้วตั้งเป็นชุมชนจำนวนมากกระจายตั้งแต่เขตสระบุรี ลพบุรี สิงห์บุรี และนครสวรรค์ ปะปนกับกลุ่มพวนและลาวเวียงซึ่งคนในท้องถิ่นก็จะทราบกันเองว่าลาวแง้วเป็นกลุ่มที่แตกต่างไปจากลาวกลุ่มอื่นๆ ที่กล่าวมา อีกทั้งการ

ศึกษาทางภาษาศาสตร์พบว่า แม้ภาษาลาวทั้งหมดจะอยู่ในตระกูลภาษาเดียวกัน คือ ภาษาไท-กะได แต่เมื่อแยกเสียงวรรณยุกต์แล้ว ภาษาลาวแฉ่งมีเสียงวรรณยุกต์ใกล้เคียงกับภาษาลาวกลุ่มหลวงพระบางและยังใกล้เคียงกับการแยกเสียงวรรณยุกต์ในภาษาลาวครั้งทีนครชัยศรีด้วย^{๒๑}

สัมพันธ์กับเรื่องเล่าที่ตกทอดสู่ลูกหลานในกลุ่มลาวแฉ่งหลาย ๆ คน กล่าวได้ว่า ได้อพยพมาจากเมืองหลวงพระบางบ้าง เมืองที่อยู่ใกล้ ๆ กับหลวงพระบางบ้าง (แต่ในขณะที่บางคนก็บอกเล่าว่ามาจากเวียงจันทน์ในครั้งศึกเจ้าอนุวงศ์ เห็นได้ว่าการรวมกลุ่มมาด้วยกันทั้งกลุ่มลาวเวียง ลาวเมืองอื่น ๆ แต่ภายหลังคงมีการแยกหมู่บ้านตามกลุ่มของตน ความทรงจำจึงค่อนข้างสับสนว่าตนเป็นลาวกลุ่มใด และถูกกวาดต้อนมาแต่ครั้งใด) ดังนั้น ลาวแฉ่งจึงน่าจะเป็นกลุ่มลาวที่อพยพมาจากหัวเมืองแถบรอบ ๆ เมืองหลวงพระบางในครั้งศึกเจ้าอนุวงศ์มากกว่าจะเป็นกลุ่มลาวเวียงหรือบ้านเมืองที่อยู่ใกล้เคียงเมืองเวียงจันทน์

ในปัจจุบัน กลุ่มลาวแฉ่งที่สำรวจพบ อยู่ในเขต อำเภอเมือง อำเภอบ้านหมี่ และอำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรีมากที่สุด นอกนั้นก็เป็กลุ่มที่อยู่ดั้งเดิมคือในตำบลทองเอน อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งมีชาวลาวแฉ่งอยู่เกือบทั้งตำบลแล้ว ในเขตวัดม่วง วัดโพธิ์ศรี ตำบลอินทร์ อำเภอนิทร์บุรีมีคนเชื้อสายลาวแฉ่งอาศัยอยู่มาก นอกจากนี้ยังมีที่วัดท่าอิฐ วัดเกาะแก้ว วัดตุ้มหู บางโฉมศรี ตำบลบุ่งน้ำรักษ์ อำเภอนิทร์บุรี และแถบตำบลบ้านสิงห์ วัดสาธิต ตำบลโพธิ์พางเสือ อำเภอบางระจันก็มีลาวแฉ่งอาศัยอยู่ ส่วนในเขตอำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ และอำเภอยะบะดาล จังหวัดลพบุรี เป็นกลุ่มลาวแฉ่งที่ขยายขยายหาพื้นที่ทำกินแห่งใหม่ แยกออกจากชุมชนเดิมและอยู่รวมกลุ่มกับคนที่อพยพมาเช่นเดียวกันจนกลายเป็นหมู่บ้านเกิดใหม่อีกหลายแห่ง

๔. ลาวพวน หรือ พวน หมายถึงกลุ่มชาวผู้ไทจากเมืองพวนและบ้านเมืองในเขตที่ราบเชิงขวาง จากเอกสารเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ปรากฏว่า มีการประเมินข้อมูลจำนวนคนพวนที่อยู่ในที่ราบเชิงขวางมีมากพอ ๆ กับคนเชื้อสายพวนที่อยู่ในประเทศไทย คือ เกือบหนึ่งแสนคน ซึ่งข้อมูลนี้อาจไม่ถูกต้องก็ได้ แต่อนุมานให้เห็นว่ามีการประเมินจำนวนคนพวนจากเชิงขวางใกล้เคียงแดนเวียดนามในสมัยที่ถูกกวาดต้อนมานั้น โยกย้ายกันมาน่าจะเป็นจำนวนครึ่งหนึ่งของประชากรทีเดียว

พวนน่าจะเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่สุดที่ถูกอพยพเข้ามาสู่หัวเมืองชั้นใน เนื่องจากพวนเป็นกลุ่มไทดำกลุ่มหนึ่ง และมีวัฒนธรรมใกล้ชิดกับชาวผู้ไทในเขตเมืองแดง และถือตัวว่าเป็นคนพวนไม่ใช่คนลาว รวมทั้งคนลาวก็เรียกว่าพวนโดยไม่นับเป็นลาวด้วย ดังนั้น ภาษาพุดจึงมีความใกล้ชิดกับลาวโซ่งหรือไทดำ

พวนถูกกวาดต้อนเข้ามาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ ๑ และเข้ามามากที่สุด ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ครั้งศึกรบกับเวียดนามและศึกเจ้าอนุวงศ์ คราวพวนถูกอพยพมาสมทบกับพวกพองทั้งที่เมืองฉะเชิงเทรา ลพบุรี สระบุรี ปราจีนบุรี ซึ่งในปัจจุบัน กลุ่มผู้มีเชื้อสายพวนตั้งถิ่นฐานอยู่ในจังหวัด

^{๒๑} นางนุช ปึงเผ่าพันธ์. ลักษณะของภาษาลาวแฉ่ง ที่ตำบลทองเอน อำเภอนิทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตจากรักรภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๗, หน้า ๒๒๒.

ต่างๆ หลายแห่งทั้งในภาคกลาง อีสาน และภาคเหนือตอนล่าง ความแตกต่างไปจากกลุ่มลาวอื่นๆ ที่อยู่ในท้องถิ่นเดียวกัน ทำให้พวกนี้มีเอกลักษณ์พิเศษทั้งภาษาพูด ชนบประเพณี พิธีกรรม และลักษณะพฤติกรรม ด้วยเหตุที่เป็นกลุ่มใหญ่และมีเอกลักษณ์นี้เองทำให้มีการรวมตัวเกิดสมาคมไทพวน จัดกิจกรรมต่างๆ สำหรับคนเชื้อสายพวนในปัจจุบัน ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษที่ลาวในกลุ่มอื่นๆ ไม่สามารถรวมตัวกันเช่นนี้ได้

๕. ลาวโซ่ง หรือ ไทดำ หรือ ผู้ไท เป็นกลุ่มที่อยู่ในเขตเมืองแกงหรือเดียนเบียนฟูในเวียดนาม ใกล้ชิดกับกลุ่มบ้านเมืองที่อยู่ในพื้นที่ซึ่งเรียกว่าสิบสองจุไทหรือสิบสองเจ้าไท (ไทดำ ๘ เมือง, ไทขาว ๔ เมือง) บริเวณนี้มีทั้งกลุ่มไทดำและไทขาวโดยสังเกตจากเครื่องแต่งกายและภาษาพูด เป็น “เมืองสามฝ่ายฟ้า” เพราะขึ้นกับทั้งหลวงพระบาง-เวียงจันทน์ จีน และเวียดนามในช่วงเวลาต่างๆ ดังนั้น ลักษณะทางวัฒนธรรมจึงมีทั้งวัฒนธรรมแบบไต-ลาว จีน และเวียดนามด้วย

ไทดำเข้ามายังหัวเมืองชั้นในหลายครั้งตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ ระหว่าง พ.ศ.๒๓๗๖-๒๓๗๘ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ทำศึกกับเวียดนามเมื่อชนะจึงกวาดต้อนลาวพวนและลาวทรงดำมายังกรุงเทพฯ พ.ศ.๒๓๗๙, พ.ศ.๒๓๘๑ และ พ.ศ.๒๔๘๒ อุปราชเมืองหลวงพระบางยกทัพไปตีเมืองไทดำแล้วกวาดต้อนส่งมาบรรณาการอีก จนครั้งสุดท้ายเมื่อสมัยปราบฮ่อในรัชกาลที่ ๕ ถิ่นฐานดั้งเดิมของไทดำในหัวเมืองชั้นใน คือ ที่เมืองเพชรบุรีหลังจากนั้นจึงแยกออกไปอยู่ ณ ที่อื่นๆ เช่น อำเภอกำแพง อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี อำเภอบางแพ อำเภอปากท่อ อำเภอดำเนินสะดวก อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร อำเภอกำแพงแสน อำเภอเมือง อำเภอดอนตูม อำเภอสามพราน อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม อำเภอสองพี่น้อง อำเภอบางปลาม้า อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี อำเภอด่านมะขามเตี้ย อำเภอพนมทวน อำเภอปอพลอย จังหวัดกาญจนบุรี

ลาวโซ่งหรือลาวทรงดำในแถบเมืองเพชรบุรีในปัจจุบัน ยังคงรักษาความเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไว้อย่างเหนียวแน่นกว่ากลุ่มอื่นๆ เพราะมีทั้งพิธีกรรม เช่น การเสนเรือนหรือการเลี้ยงผีบรรพบุรุษ การเสนเมืองหรือการเลี้ยงผีเมือง พิธีกรรมงานศพ การแต่งกาย บ้านเรือน ภาษาพูด บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ตนเองอย่างเหนียวแน่น

๖. ลาวยวน หรือ ไตยวน หรือ ลาวพุงดำ สงครามระหว่างหัวเมืองล้านนาและพม่าที่ยึดเอาเมืองเชียงใหม่ไว้ ในสมัยรัชกาลที่ ๑ เมื่อ พ.ศ.๒๓๔๗ ทัพของกรุงเทพฯ และเชียงใหม่ตีเมืองเชียงใหม่ได้ก็แบ่งผู้คนออกเป็น ๕ ส่วน ส่งไปยัง เวียงจันทน์ น่าน เชียงใหม่ ลำปาง และกรุงเทพฯ ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้ไปตั้งถิ่นฐานที่สระบุรีคือเสาไห้และราชบุรีที่คูบัว ในระยะหลังๆ จึงขยายขยายถิ่นฐานไปยังที่อื่นๆ เช่น แถบวัดรางบัว ในอำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี (เพิ่มเติมอีก)

ในท้องถิ่นของลาวยวนทั้งสระบุรีและราชบุรี ยังคงรักษาวัฒนธรรมการทอผ้าขึ้นต้นจกประเพณีงานบุญและวัดวาอารามแบบล้านนา รวมทั้งภาษาพูด และการแต่งกายเฉพาะโอกาสไว้ได้อย่างเด่นชัด และสามารถอยู่ร่วมกับชุมชนอื่นๆ ที่ไม่ใช่ลาวยวนได้อย่างกลมกลืน

เนื่องจากความต้องการประชากรหรือ “ไพร่” เป็นกำลังสำคัญของรัฐในยุคสมัยนั้น การกวาดต้อนผู้คนจากหัวเมืองชั้นนอกที่อยู่ห่างไกลจึงเป็นวิธีการสร้างฐานกำลังของ “รัฐ” ที่สำคัญ

ซึ่งที่ชัดเจนก็คือ การสร้างฐานกำลังอำนาจของราชสำนักและขุนนางบางกลุ่ม เพราะไพร่ชาวเมืองต่างๆ ที่ถูกกวาดต้อนมาล้วนถูกจัดเป็น “ไพร่หลวง” เกือบทั้งสิ้น

ดังที่ได้กล่าวไว้เบื้องต้น สำหรับราชสำนักความสนใจหรือความรู้เกี่ยวกับลักษณะทางวัฒนธรรมของผู้คนที่ถูกกวาดต้อนมาเป็นไพร่ในหัวเมืองชั้นในหลายต่อหลายกลุ่มมีอยู่น้อยมาก ดังเราจะเห็นว่าผู้คนและบ้านเมืองที่อยู่ทางเหนือหรือตอนบนถูกเหมารวมเรียกว่า “ลาว” ประเภทของกลุ่มคนที่ถูกกวาดต้อนเนื่องจากการสงครามเป็นไปในลักษณะการดูถูกทางชาติพันธุ์อย่างเห็นได้ชัด เช่น การเรียกชื่อ “ลาวพุงดำหรือลาวพุงขาว” เป็นต้น” ซึ่งความเป็นจริงแล้ว กลุ่มที่เรียกตนเองว่า “ลาว” นั้น มีเพียง ๒-๓ กลุ่ม คือ “ลาวเวียง” “ลาวครั่ง” และ “ลาวแง้ว” หรือลาวในกลุ่มเมืองหลวงพระบางและใกล้เคียง นอกเหนือจากนั้น ก็เรียกตนเองว่า “พวน”(ลาวพวน), “ยวน”(ลาวพุงดำ) และ “ไทดำ”(ลาวทรงดำหรือลาวโซ่ง)

คำเรียกกลุ่มลาวซึ่งเป็นกลุ่มที่เรียกตนเองว่าลาว ก็ยังถูกเรียกให้ต่างไปจากคนร่วมท้องถิ่นโดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์อื่นเรียกชื่อที่รู้จักในท้องถิ่นต่างกันไปตามถิ่นที่อยู่อาศัย เช่น ในอำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์ เรียกชื่อ “ลาวครั่ง” ตามถิ่นที่อยู่ซึ่งเป็นชื่อหมู่บ้านหรือท้องถิ่นว่า “ลาวโนนปอแดง” และ “ลาวหนองเหมือด” หรือบางคนก็นำคำลงท้ายประโยคที่ชาวลาวครั่งมักจะใช้กันคือคำว่า “กะละ” มาเรียกเป็นชื่อกลุ่มโดยจะเรียกว่า “ลาวกะละ” บ้างก็เรียกกันเล่นๆ ว่า “ลาวล่อก้อ” หรือกลุ่มลาวครั่งที่ไปอยู่รักษาเมืองด่านแถบสุพรรณบุรีก็เรียกว่า “ลาวด่าน”

นอกจากนี้ยังปรากฏชื่อกลุ่มลาวที่ไม่ได้บันทึกไว้ในเอกสารทางการ หรือมีการศึกษาสืบค้นประวัติอย่างแน่ชัดในปัจจุบันสำหรับลาวกลุ่มนี้ก็คือ ลาวใต้ ซึ่งกล่าวว่าเป็นลาวกลุ่มหนึ่งที่ถูกกวาดมาพร้อมๆ กัน อย่างไรก็ตาม ในงานศึกษานี้ยังไม่ทราบว่าลาวใต้เป็นกลุ่มลาวกลุ่มใด และถูกกวาดต้อนมาจากเมืองหรือท้องถิ่นใดกันแน่^{๒๔}

ในกลุ่ม “ลาวแง้ว” ก็มีชื่อที่ถูกเรียกว่า “ลาวกร้อ”, “ลาวตะโก” แถบบ้านโคกกระตี่ อำเภอดาคลี จังหวัดนครสวรรค์ “ลาวทองเอน” แถบบ้านทองเอน ตำบลทองเอน อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี คนเชื้อสายลาวแง้วมักชอบพูดลงท้ายประโยคว่า “ดี” จึงมีบางคนเรียกว่า “ลาวดี” ด้วย

ดังนั้น คำเรียกชื่อกลุ่มลาวที่แสดงถึงกลุ่มดั้งเดิมซึ่งมักจะเป็นชื่อของเมือง เช่น ลาวพวน ลาวเวียง ลาวครั่ง ก็สืมเลือนหรือหายไป จึงเกิดความสับสนอยู่บ่อยๆ ในระหว่างกลุ่มคนเชื้อสายลาวด้วยกันหรือคนกลุ่มอื่นๆ ในท้องถิ่นเดียวกัน ว่าตนเป็นลาวมาจากเมืองใดและอพยพมาตั้งแต่เมื่อไหร่ หรือแม้แต่เป็นลาวกลุ่มใดกันแน่ เพราะชื่อของลาวในท้องถิ่นต่างๆ ถูกเรียกชื่อไปต่างๆ นานานั้นเอง

^{๒๔} มีการกล่าวถึงกลุ่มลาวใต้หลายครั้ง เช่น
กลุ่มนี้อย่างชัดเจน

แต่ก็ยังไม่มีการจำแนกหรืออธิบายที่มาของลาวก

ความเป็นมาของลาวแก้วจากประวัติศาสตร์บอกเล่า

นักภาษาศาสตร์จัดให้ภาษาลาวครั่งและภาษาลาวแก้วอยู่ใน “ตระกูลภาษาไท-กะได” กลุ่มตะวันตกเฉียงใต้หมายถึงสำเนียงภาษาแบบหลวงพระบาง โดยศึกษาด้วยการแยกเสียงวรรณยุกต์พบว่า การแยกเสียงวรรณยุกต์ในภาษาลาวแก้วมีความใกล้เคียงกับภาษากลุ่มลาวหลวงพระบาง และยิ่งใกล้เคียงกับกลุ่มลาวครั่งที่อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นลาวเมืองภูครั่งที่ตั้งอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงในเขตด่านซ้าย-ภูเรือ จึงสรุปว่า ภาษาลาวแก้วอยู่ในกลุ่มภาษาหลวงพระบาง^{๒๕} และจากการสังเกตสำเนียงพูดพบว่า ปัจจุบันมีการพูดในสำเนียงนี้แถบบริเวณเมืองเลย เชียงคาน ด่านซ้าย บางส่วนของนครไทย จนถึงหล่มเก่า-หล่มสักด้วย

จากข้อสังเกตดังกล่าว กลุ่มลาวแก้วจึงน่าจะถูกกวาดต้อนมาเมื่อช่วงสงครามเจ้าอนุวงศ์ ตั้งแต่ พ.ศ.๒๓๗๑-พ.ศ.๒๓๗๓ ซึ่งเป็นการอพยพกลุ่มคนระลอกใหญ่หลายครั้ง จากเมืองเพ็ญ เมืองสามมื่น เมืองเลย เมืองแก่นท้าว ครีวลาวหลวงพระบาง เมืองลม เมืองปากลาย เมืองเวียงจันทน์ เมืองภูเวียง เมืองภูครั่ง ซึ่งลาวทางฝ่ายเมืองหลวงพระบางรับผิดชอบชำระส่งมา โดยให้มาพักอยู่ที่พิชฌุโลกและพิชัย ต่อมาให้ไปอยู่เมืองพรหมบุรีในเขตสิงห์บุรีและอื่นๆ ซึ่งคนเชื้อสายลาวแก้วในจังหวัดสิงห์บุรีก็เล่าว่า ครั้งแรกมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บริเวณวัดสาธุการาม บ้านสิงห์ ตำบลโพธิ์ทอง อำเภอบางระจัน ต่อมาบางส่วนก็อพยพแยกย้ายลงมาตามลำน้ำเจ้าพระยา ตั้งหลักแหล่งอยู่ที่อำเภออินทร์บุรี แถบวัดม่วงและวัดโพธิ์ศรี แล้วขยายขยายมาอยู่ที่ตำบลทองเอนในปัจจุบันนี้^{๒๖}

จากการที่เอกสารต่างๆ ไม่มีบันทึกที่กล่าวถึงชื่อลาวแก้ว ในกลุ่มที่ถูกกวาดต้อนเลย จึงไม่อาจสันนิษฐานได้ว่า กลุ่มลาวแก้ว น่าจะเป็นลาวมาจากเมืองใด เพียงแต่ทราบว่าอยู่ในเขตวัฒนธรรมที่มีสำเนียงการพูดแบบเดียวกับทางหลวงพระบาง แตกต่างไปจากกลุ่มลาวพวนหรือพวนอย่างเห็นได้ชัดแต่ก็ไม่แตกต่างอย่างสิ้นเชิงเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มลาวเวียง^{๒๗} ความหมายที่ถูกต้องของคำว่า “แก้ว” หมายถึงอะไร

นอกจากจะเรียกตนเองและถูกเรียกว่า “ลาวแก้ว” แล้ว ยังมีชื่อที่ผู้คนเชื้อสายลาวแก้วถูกเรียกจากคนกลุ่มอื่นอีกว่า ลาวดี เพราะมักชอบพูดลงท้ายประโยคว่า ดี, ลาวกร้อ, ลาวตะโก เพราะ และ ลาวทองเอน เนื่องจากอยู่ในแถบบ้านทองเอน ในอำเภออินทร์บุรี ที่กล่าวมาเป็นการเรียกเฉพาะท้องถิ่นเฉพาะกลุ่ม แต่ในความสัมพันธ์ของคนในกลุ่มนี้ต่างถือตนเองว่าเป็นลาว

^{๒๕} เช่นใน วิทยานิพนธ์ของ นงนุช ปึงเผ่าพันธ์. ลักษณะของภาษาลาวแก้ว ที่ตำบลทองเอน อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี, ๒๕๒๗ และ วิทยานิพนธ์ของ ศิวพร ฮาชันนารี. การศึกษาระบบเสียงในภาษาลาวหลวงพระบาง: ศึกษาเปรียบเทียบกับภาษาลาวครั่ง ลุ่มน้ำท่าจีน และภาษาลาวด่านซ้าย, ๒๕๔๓. ที่ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องระบบเสียงของภาษาลาวแก้วและลาวครั่งเปรียบเทียบกับเสียงในภาษาลาวหลวงพระบาง

^{๒๖} http://www.phaidam.f2s.com/thong_en/sub_local.html วิชาท้องถิ่นศึกษาของบ้านไผ่ ตำบลทองเอน อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี

^{๒๗} ผู้ศึกษาซึ่งเป็นคนเชื้อสายลาวแก้ว จากบ้านน้ำจั้น อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี นางรุจิรา เขาวรรณ และนาง สังเกตจากสำเนียงภาษาและลักษณะทางวัฒนธรรม

แ้ว ดังนั้น คำว่าแ้ว จึงน่าจะเป็นคำเก่าที่ตกทอดแต่ดั้งเดิม อาจจะเป็นชื่อ เมือง หรือแม่น้ำ หรือภูเขา หรือหมู่บ้าน ก็ได้ คำว่า “แ้ว” เป็นชื่อเฉพาะแทนตัวตนหรือเอกลักษณ์ของลาวกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่ง เพราะพบว่ากลุ่มที่เรียกตนเองว่าลาวแ้วมีอยู่มากและกระจายกันอยู่ถึง ๔ จังหวัด คือ สระบุรี ลพบุรี สิงห์บุรี และนครสวรรค์ ซึ่งนับว่ามีไม่ใช่น้อย

จากการสำรวจชุมชนลาวแ้วในเขตพื้นที่ศึกษาในจังหวัดสระบุรี ลพบุรี นครสวรรค์ และสิงห์บุรี พบว่ามีการตั้งถิ่นฐานดังนี้

ลำดับ	ชื่อหมู่บ้าน	สถานที่ตั้ง	ลักษณะทั่วไป
๑	กลุ่มบ้านหนองเมือง		ตำบลหนองเมืองมี ๗ หมู่บ้านติดต่อกัน ทุกหมู่บ้านเป็นลาวแ้ว อยู่มาาก ปัจจุบันเป็นหมู่บ้านใหญ่ผู้ที่เข้ามาอยู่ใหม่เป็นเขยสะไก้ที่เป็นคนจีนหรือคนไทย หมู่ ๑,๒,๓,๖ หมู่บ้านติดกัน เมื่อกลุ่มใดมีบ้านเรือนมากกว่า ๑๒๐ หลังคาเรือนจะแยกออกเป็นอีกหมู่
	บ้านห้วยกรวดนาจาน	หมู่ ๑ ตำบลหนองเมือง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	หมู่บ้านนี้ติดกับบ้านหนองเมืองแยกเป็นอีกหมู่หนึ่งมีลาวแ้วมากกว่ากลุ่มใด
	บ้านหนองบัวขาว	หมู่ ๒ ตำบลหนองเมือง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	
	บ้านหนองเมือง	หมู่ ๓ ตำบลหนองเมือง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	วัดสร้าง พ.ศ. ๒๔๔๔ มีลาว ไทย พวนายวน
	บ้านหนองแก	หมู่ ๔ ตำบลหนองเมือง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	
	บ้านน้ำป่า	หมู่ ๕ ตำบลหนองเมือง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	
	บ้านหนองเมือง	หมู่ ๖ ตำบลหนองเมือง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	
	บ้านหนองกระเปียนน้อย	หมู่ ๗ ตำบลหนองเมือง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	
๒	บ้านน้ำจั้น	หมู่ ๔ ตำบลไผ่ใหญ่ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	มีวัดสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ ในหมู่บ้านเป็นลาวแ้ว ที่ย้ายมาจากที่อื่น เช่นบ้านหนองเมือง บ้านน้ำจั้นอำเภอเมือง บ้านโคกเสลา มาตั้งบ้านเรือนแต่เสียงพูดจะห้วน สั้น กว่าลาวแ้วบ้านอื่น เนื่องจากอยู่ระหว่างกลุ่มคนไทยและคนพวน ผู้คนที่ย้ายเข้ามาอยู่จะเป็นเขยสะไก้ และคนภาคอีสานเป็นส่วนน้อย
๓	บ้านไผ่ใหญ่	หมู่ ๒ ตำบลไผ่ใหญ่ อำเภอบ้านหมี่	มีวัดไผ่ใหญ่สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ บ้านไผ่

ลำดับ	ชื่อหมู่บ้าน	สถานที่ตั้ง	ลักษณะทั่วไป
		จังหวัดลพบุรี	ใหญ่ มีลาวแฉ้วเกือบทั้งหมู่บ้าน หมู่บ้านนี้มีทางรถไฟผ่าน
๔	บ้านหนองหินใหญ่	หมู่ ๑ ตำบลสายห้วยแก้ว อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	มีวัดสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ มีลาวแฉ้ว พุศสำเนียงคล้ายกับลาวบ้านทองเอน
๕	บ้านโป่ง	หมู่ ๓ ตำบลไผ่ใหญ่ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	เป็นหมู่บ้านเล็กแต่มีลาวแฉ้วทั้งหมู่บ้าน ส่วนใหญ่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ มีวัดสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐
๖	บ้านหนองเต่า	บ้านหนองเต่า อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	บ้านหนองเต่ามีลาวแฉ้วมาก และมีพวนไทย
๗	บ้านวังจั่น	อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	มีลาวแฉ้วทั้งหมู่บ้าน
๘	บ้านสายห้วยแก้ว	หมู่ ๕ ตำบลสายห้วยแก้ว อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	มีวัดสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๒ บ้านนี้รวมอยู่กับบ้านไผ่ใหญ่ มีทางรถไฟกัน ทั้งที่หมู่บ้านติดกัน ทำให้ไปรวมกับบ้านสายห้วยแก้ว บอกว่าตนเองเป็นลาวแฉ้ว
๙	บ้านลาด	ตำบลหนองเต่า อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	บ้านนี้มีลาวมากกว่ากลุ่มอื่น อยู่รวมกับ ผู้มาใหม่เช่น เขยสะไก่อ
๑๐	บ้านสระตาแวว	ตำบลหนองเต่า อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	มีวัดสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๗ มีลาวมากกว่ากลุ่มอื่น
๑๑	บ้านหนองเต่า	ตำบลหนองเต่า อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	มีวัด ชาวบ้านบอกว่าตัวเองเป็นลาวแฉ้ว
๑๒	บ้านหนองเลา	ตำบลหนองเต่า อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	มีลาวแฉ้วมากกว่าไทย
๑๓	บ้านโคกสุข	ตำบลหนองเต่า อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	วัดสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ บ้านนี้มีคนลาวแฉ้ว มีโรงเรียน
๑๔	บ้านหนองเกวียนหัก	ตำบลพุดา อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	วัดสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๖ มีลาวแฉ้วเกือบทั้งหมู่บ้าน ผู้ที่ย้ายเข้ามาคือคือเขยสะไก่อ
๑๕	บ้านสระตาแวว	หมู่ ๒ ตำบลพุดา อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	ประวัติสร้างวัดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๗
๑๖	บ้านโคก	ตำบลพุดา อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	มีลาวแฉ้ว มากกว่ากลุ่มพวนไทย
๑๗	บ้านดงพลับ	หมู่ ๑ ตำบลดงพลับ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	ประวัติวัดสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๐ คนหมู่บ้านนี้อพยพไปอยู่บ้านน้ำจั้นในตำบลไผ่ใหญ่
๑๘	บ้านโปร่งน้อย	หมู่ ๗ อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี	พื้นที่ส่วนใหญ่ติดทางรถไฟ วัดสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓ ชาวบ้านบอกว่าตัวเองเป็นลาวแฉ้ว บางกลุ่มอพยพไปอยู่บ้านน้ำจั้นในตำบลไผ่ใหญ่ อำเภอบ้านหมี่ ปัจจุบันมีการติดต่อกันอยู่
๑๙	บ้านโคกลำพาน	อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี	มีลาวแฉ้ว และไทยปะปนกัน

ลำดับ	ชื่อหมู่บ้าน	สถานที่ตั้ง	ลักษณะทั่วไป
๒๐	บ้านป่าหวาย	ตำบลลำทราย อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี	มีลาวแง้ว มีไทย จีนปน เพราะอยู่ในเมือง
๒๑	บ้านตงน้อย	ตำบลกกโก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี	แม้ว่าจะใกล้ห้างสรรพสินค้า บิ๊กซี แต่ยังไม่ ชนบทอยู่ บ้านตนเองเป็นลาวแง้ว
๒๒	บ้านห้วยเปี่ยม	ตำบลกกโก อำเภอเมือง จังหวัด ลพบุรี	มีลาวแง้วมากกว่ากลุ่มอื่น
๒๓	บ้านคอกกระบือ	ตำบลโคกกระเทียม อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี	บ้านนี้พูดลาวบอกไม่ได้ว่าตนเองเป็น ลาวกลุ่มใดแน่ ลาวแง้วมากที่สุดในหมู่ รองลงมามีคนไทย มีศาลตาปู่ แต่ไม่มีชื่อ
๒๔	บ้านดอนมะกัก	ตำบลเขาพระงาม อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี	มีลาวแง้ว แต่น้อยกว่า ไทย
๒๕	บ้านไผ่ขวาง	ตำบลเขาพระงาม อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี	มีลาวแง้วมากกว่ากลุ่มอื่น
๒๖	บ้านน้ำจั้น	หมู่ ๒ ตำบลเขาสามยอด อำเภอ เมือง จังหวัดลพบุรี	มีวัดมาตั้ง พ.ศ. ๒๔๐๐ มีลาว และพวน ปะปนกัน คนบ้านหนองเกรียนหักบอกว่าคนบ้านน้ำ จั้นเอาหมากเขียบไปขายบ้านหนอง เกรียนหัก
๒๗	บ้านถลุงเหล็ก	หมู่ ๓ ตำบลถลุงเหล็ก อำเภอโคก สำโรง จังหวัดลพบุรี	สร้างวัดเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๒ มีลาวแง้วอยู่บ้าง
๒๘	บ้านโคกพรหม	ตำบลหลุมข้าว อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี	มีลาวแง้วมากกว่ากลุ่มอื่น มีครอบครัว ไทยอยู่ ๒-๓ หลัง มีศาลตาปู่ ไม่ระบุชื่อ ว่าชื่อใด
๒๙	บ้านห้วยวัดตาย	ตำบลวังขอนขว้าง อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี	มีลาวแง้วมากกว่ากลุ่มอื่น มีศาลตาปู่ไม่ ชื่อเรียกว่าอย่างไร
๓๐	บ้านพรหมหิน เหนือ บ้านพรหม หินใต้	ตำบลหลุมข้าว อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี	บ้านนี้เรียกตัวเองว่าลาวในหมู่บ้านมี ลาวพวนจีน มีศาลตาปู่ชื่อสนั่น มีลาวแง้ว อพยพมาจากบ้านน้ำจั้น ตำบลไผ่ใหญ่ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
๓๑	บ้านสะพาน นาคร	หมู่ ๗-๘ ตำบลห้วยโป่ง อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี	มีลาวแง้วมากที่สุด รองลงมาคือลาว สระบุรี ไทย จีน มีศาลตาปู่ ชื่อว่า เจ้าพ่อ บัวศรี
๓๒	บ้านสะพาน จันทร์	ตำบลห้วยโป่ง อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี	มีลาวแง้ว ไทย พวน มากตามลำดับ อพยพมาจากบ้านน้ำจั้น ตำบลไผ่ใหญ่ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
๓๓	บ้านสะพานขาว	ตำบลห้วยโป่ง อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี	มีคนพวนมาก รองลงมาคือลาวแง้ว
๓๔	บ้านหมอ	อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี	มีลาวแง้วน้อยกว่ากลุ่มอื่น เนื่องจากเดิม

ลำดับ	ชื่อหมู่บ้าน	สถานที่ตั้ง	ลักษณะทั่วไป
			บ้านหมอ บ้านหนองโดน อยู่รวมกัน ต่อมาแยกออกเป็นอำเภอบ้านหมอ อำเภอนองโดน กลุ่มที่เป็นลาวแฉั่วบ้านหมอจึงเหลือน้อย และมีบางส่วนที่อพยพไปบ้านน้ำจั้น ตำบลไผ่ใหญ่ อำเภอบ้านหม้อ จังหวัดลพบุรี
๓๕	บ้านหนองโดน	ตำบลหนองโดน อำเภอนองโดน จังหวัดสระบุรี	เรียกตนเองว่าลาวแฉั่วมีมาก กว่ากลุ่มอื่น พวดเสียงนำฟังว่ากลุ่มลาวแฉั่วอื่น เวลาพวดเสียงสูงมาก
๓๖	บ้านดงยาง	ตำบลทองเอน อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี	เป็นลาวแฉั่วโดยมาก มีคนไทยและคนจีนปนอยู่บ้าง
๓๗	บ้านกลาง	ตำบลทองเอน อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี	เป็นลาวแฉั่วเกือบทั้งหมดหมู่บ้าน
๓๘	บ้านไผ่ดำ	ตำบลทองเอน อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี	เป็นลาวแฉั่วเกือบทั้งหมดหมู่บ้าน
๓๙	บ้านล่องกะเบา	ตำบลทองเอน อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี	มีลาวแฉั่วกับคนไทยมากพอกัน
๔๐	บ้านคลองโพธิ์ศรี	ตำบลทองเอน อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี	มีลาวแฉั่วกับคนไทยมากพอกัน
๔๑	บ้านไผ่ล้อม	ตำบลทองเอน อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี	มีลาวแฉั่วเกือบทั้งหมด
๔๒	บ้านตาลเดี่ยว	ตำบลทองเอน อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี	มีลาวแฉั่วเกือบทั้งหมด
๔๓	บ้านตาลเดี่ยว เกาะชีแพะ-ดง ยาง	หมู่ ๑๒ ตำบลทองเอน อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี	มีลาวแฉั่วเป็นส่วนมาก
๔๔	บ้านบึงอ้อ	ตำบลทองเอน จังหวัดสิงห์บุรี	มีลาวแฉั่วเกือบทั้งหมดหมู่บ้าน
๔๕	บ้านจันเสน	หมู่ ๑ ตำบลจันเสน อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์	ย้ายบ้านเรือนมาจากบ้านน้ำจั้น ตำบลไผ่ใหญ่ อำเภอบ้านหม้อ จังหวัดลพบุรี มีพื้นที่ติดต่อกัน ห่างกัน ๒ กิโลเมตร ย้ายมามากกว่า ๑๐ ครอบครัว บ้านคนก็มาเป็นเชย สะไก คนในตำบลจันเสนอีกทั้ง เนื่องจากอยู่ใกล้ตลาด เดินทางโดยรถไฟ สะดวกกว่า
๔๖	บ้านโคกกระตี่	อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์	ย้ายไปจากบ้านน้ำจั้น บ้านโคกกระตี่อยู่ติดกับที่อำเภอตาคลี ในหมู่บ้านมีคนไทยมาก มีคนลาวน้อยกว่า เพราะเพิ่งโยกย้ายไป

ลาวแง้วแถบบ้านหนองโดนซึ่งเป็นหมู่บ้านใหญ่เป็นที่ตั้งของอำเภอหนองโดน จังหวัดสระบุรี อยู่ทางเหนือของอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี กลุ่มบ้านหนองโดนเคยประกอบด้วยบ้านหนองโดน บ้านหนองระกำ บ้านโคกงาม และหมู่บ้านลาวแง้วอีกสองสามแห่ง และใช้น้ำผุดซึ่งเป็นสระน้ำจากตาน้ำเดียวกัน เพราะเป็นพื้นที่ห่างไกลลำน้ำเรียกกันว่า หนองโดน ต่อมาเกิดอหิวาตกโรคระบาดผู้คนล้มตายและบางส่วนได้ย้ายหนีออกไป และก็เริ่มเข้ามาอยู่กันต่อมาแต่ก็ไม่ใช่กลุ่มใหญ่เช่นเดิม หนองโดนปัจจุบันใช้เป็นแหล่งน้ำสำหรับทำน้ำประปา มีวัดหนองโดนซึ่งมีชุมชนลาวแง้วอยู่รอบๆ ส่วนที่เป็นตัวอำเภอหรือตลาดก็จะมีคนไทยและคนจีนอยู่อาศัยกันมากกว่าลาวแง้ว

มีศาลตาปู่เรียกว่า ปู่จ้อย มีการเลี้ยงตาปู่กลางเดือน ๖ เอาวันพุธเป็นวันสุกดิบและเลี้ยงกันวันพฤหัสบดี โดยมี “คนทรง” เป็นผู้หญิง ส่วน “จ้ำ” เป็นผู้ชาย ทำหน้าที่ติดต่อระหว่างชาวบ้านและร่างทรง

ที่บ้านป่าหวาย บ้านขุนนวน บ้านดงน้อย บ้านกกโก บ้านห้วยเปี่ยม บ้านโคกกระเทียม บ้านดอนมะกัก บ้านไผ่ขวาง เป็นหมู่บ้านลาวแง้วที่อยู่ในอำเภอเมืองลพบุรี เป็นพื้นที่ซึ่งติดต่อกับทางอำเภอหนองโดน จังหวัดสระบุรี แม้จะมีลาวแง้วอยู่มากแต่ก็ปนกับไทยและจีนบ้าง และบางหมู่บ้านกลายเป็นส่วนหนึ่งของปริมณฑลตัวเมืองลพบุรี จึงมีการนำพื้นที่มาสร้างบ้านจัดสรรทำให้มีคนหลายกลุ่มเข้ามาอยู่รวมกัน สภาพแวดล้อมและโครงสร้างทางสังคมของชุมชนเดิมก็เปลี่ยนไป

หากนับว่า เมืองหล่ม ซึ่งในปัจจุบันทราบกันดีว่าเป็นเมืองหล่มเก่า เป็นส่วนหนึ่งในพื้นที่ซึ่งผู้คนในปัจจุบันมีสำเนียงพูดใกล้เคียงกับทางด้านซ้าย, เมืองเลย ซึ่งก็ใกล้เคียงกับทางหลวงพระบาง มีผู้เรียกตนเองว่าลาวหล่ม ที่บ้านดอนประดู่ บ้านหนองแถม บ้านปากกล้วย และบ้านท่าแค ตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี รวม ๔ หมู่บ้าน สำเนียงการพูดที่สื่อสารกับลาวแง้วได้ใกล้เคียงกัน ในหมู่บ้านมีศาลเจ้าพ่อหลวง มีประเพณีการเลี้ยงผีเมื่อถึง เดือน ๖ ขึ้น ๖ ก่ำด้วย ลาวหล่มกลุ่มนี้น่าจะถูกกวาดต้อนมาคราวเดียวกับครัวลาวแง้วหรือลาวในกลุ่มเมืองหลวงพระบางที่มาพักอยู่ที่เมืองพิษณุโลกและพิชัยตามเอกสารในช่วงสงครามเจ้าอนุวงศ์ ตั้งแต่ พ.ศ.๒๓๗๑-พ.ศ.๒๓๗๓

ลาวแง้วกลุ่มที่จัดว่าใหญ่และเป็นชุมชนดั้งเดิมอีกกลุ่มหนึ่งในเขตจังหวัดลพบุรีคือ ที่บ้านหนองเมือง ตำบลหนองเมือง บ้านไผ่ใหญ่ ตำบลไผ่ใหญ่ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ชาวลาวแง้วในอำเภออื่นๆ เช่น ที่อำเภอท่าแกม แถบวัดท่าอิฐ เกาะแก้ว วัดดุ่มพู่ บางโฉมศรี ในตำบลชีน้ำร้าย อำเภออินทร์บุรี ส่วนในอำเภอบางระจัน แถบตำบลบ้านสิงห์ โพงทางเสือ แถบวัดสาธุการาม มีชาวลาวแง้วอยู่บ้าง

บ้านไผ่ล้อมในตำบลทองเอน มีลาวแง้วอยู่มาก เป็นพื้นที่ซึ่งอุดมสมบูรณ์ น้ำไม่ท่วมและเป็นที่ดอน อพยพย้ายมาจากตำบลบ้านสิงห์ในอำเภอบางระจัน ศาลตาปู่ที่นี่เรียกว่าศาลเจ้าปู่ชื่อ “เจ้าปู่ละหาน” เป็นที่นับถือของชุมชนในท้องถิ่นตำบลทองเอน และอยู่ติดกับหนองน้ำขนาดใหญ่พื้นที่ราว ๑๐๐ ไร่ ในเดือน ๖ มีทั้งพิธีเลี้ยงเจ้าปู่และการทำบุญกลางบ้าน ซึ่งจะทำพิธีกันที่วัดดงยาง เรียกว่าทำบุญเบิกบ้าน

ในเขตอำเภออินทร์บุรี นอกจากตำบลทองเอนที่มีชาวลาวแฉ้วอยู่หนาแน่นที่สุดแล้ว รองลงมาคือ ตำบลอินทร์ มีชาวลาวแฉ้วในเขตวัดม่วง วัดโพธิ์ศรี เป็นชุมชนดั้งเดิมก่อนที่จะย้ายมาอยู่ที่ตำบลทองเอนเป็นกลุ่มใหญ่ ส่วนอายุต่ำกว่านี้ใช้ภาษาไทยกลางกันหมด ส่วนลาวแฉ้วที่ตำบลโคกสว่าง ตำบลหนองไม้เสีย อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ ก็มีชาวลาวแฉ้วอยู่เป็นกลุ่มๆ โดยอพยพถิ่นฐานไปจากตำบลทองเอนเพื่อไปประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา ในหมู่บ้านเหล่านี้แทบจะไม่ได้ใช้ภาษาลาวแฉ้วพูดกันแล้ว ยกเว้นในกลุ่มอายุตั้งแต่ ๕๐ - ๖๐ ปีขึ้นไป

มีชาวลาวแฉ้วที่อพยพไปบุกเบิกที่ทำกินใหม่โดยเฉพาะในแถบลุ่มน้ำป่าสัก ทั้งที่อำเภอท่าหลวง อำเภอโคกสำโรง อำเภอชัยบาดาล และแถบอำเภอวิเชียรบุรี ก็มีอยู่ไม่ใช่น้อย บางคนก็กลับถิ่นฐานเดิม บางคนก็อพยพครอบครัวไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่นั่นกลายเป็นหมู่บ้านใหม่ขึ้นมาเป็นลักษณะแสวงหาที่อยู่ใหม่ตามความสนใจของตน^{๒๔}

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านซึ่งเป็นคนเชื้อสายลาวแฉ้วจากที่ต่างๆ มักจะเล่าเริ่มต้นด้วยว่าตนมาจากเวียงจันทน์เป็นส่วนใหญ่ เกิดศึกสงครามจึงเดินทางอพยพมาอย่างฉุกเฉิน และมีความลำบากต่างๆ นานา ทั้งๆ ที่เราสืบค้นจากลักษณะทางภาษาศาสตร์ ลงความเห็นว่า ลาวแฉ้วอยู่ในกลุ่มภาษาที่มีเสียงวรรณยุกต์แบบหลวงพระบาง ซึ่งไม่ใช่กลุ่มลาวเวียงหรือลาวที่มาจากเวียงจันทน์

สาเหตุดังกล่าวอาจจะมีที่มาจากสงครามครั้งนั้นเป็นครั้งใหญ่ สงครามคราวเจ้าอนุวงศ์ ส่งผลสันตะทือนบ้านเมืองทั้งราชอาณาจักรลาวให้กลายเป็นประเทศราชของไทยโดยสมบูรณ์ และผู้คนพลเมืองซึ่งเป็นหัวใจของรัฐถูกกวาดต้อนเข้ามาสู่หัวเมืองชั้นในของสยามอาจจะมากกว่าครึ่งหนึ่งของประชากร และในครั้งนั้น เวียงจันทน์ที่เป็นพระนครหลวงมานานก็ถูกเผาทำลายจนย่อยยับไปทั้งเมือง เรื่องนี้มีความสำคัญต่อความรู้สึกคนลาวทั้งมวลน่าจะทั้งในระบือนั้นและสำนึกต่อๆ มา การบอกเล่าแบบมุขปาฐะและการบันทึกทางประวัติศาสตร์ในครั้งศึกเจ้าอนุวงศ์คงจะสร้างหรือตอกย้ำความสำคัญของเมืองเวียงจันทน์จนกลบความทรงจำเกี่ยวกับบ้านเมืองหรือท้องถิ่นดั้งเดิมของตนเอง จนกลายเป็นคนลาวแม้ว่ามาจากเมืองอื่นๆ แต่ก็มีความรู้สึกหรือสำนึกเดียวกันว่า ตนเองมาจากเวียงจันทน์เมืองที่ถูกทำลายย่อยยับครั้งศึกสงครามที่นารันทดที่สุดในประวัติศาสตร์ลาว

ประวัติศาสตร์บอกเล่าของชุมชนลาวแฉ้วในที่ต่างๆ สืบทอดต่อกันมาดังนี้

พระครูปลัด กัลยาณวัฒน์ (รด ถาวโร) จำพรรษาอยู่ที่วัดโพธิ์ศรี ตำบลอินทร์ อำเภออินทร์บุรี เล่าประวัติของชาวลาวแฉ้วไว้ว่า เดิมอยู่ที่ตำบลพังคี่ แขวงเมืองหลวงพระบาง ในครั้ง

^{๒๔} ภูธร ภูมะธน, บรรณาธิการ. *มรดกวัฒนธรรมไทยเบิ้ง ลุ่มแม่น้ำป่าสักในเขตที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนป่าสัก ลพบุรี*; ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม: สถาบันราชภัฏเทพสตรี .๒๕๕๑ หน้า ๑๑. อ้างจากการสัมภาษณ์นางนาง บรรทัดย์ ปัจจุบันอายุ ๔๔ ปี และนางยีน ชันคำ เดิมเป็นลาวแฉ้วจากบ้านถลุงเหล็ก อำเภอโคกสำโรง นายมา ชันคำ ปัจจุบันอายุ ๗๖ ปี เป็นลาวแฉ้วจากบ้านหนองเมือง อำเภอบ้านหมี่ ทั้งหมดอพยพมาอยู่อาศัยที่บ้านมะกอกหวาน อำเภอชัยบาดาลนานกว่าครึ่งศตวรรษแล้ว ด้วยเหตุผลต้องการแสวงหาที่ทำกินใหม่ เพราะที่อยู่เดิมแออัด

นั้นครอบครัวลาวแก้วตำบลพังคี่ก็ถูกกวาดต้อนมาด้วย คุณยายของท่านพระครูชื่อแม่เฒ่าแดง (ซึ่งมีอายุถึง ๑๐๐ ปี) ได้เล่าให้ท่านฟังว่า

...ครอบครัวชาวบ้านพังคี่ที่ถูกกวาดต้อนมาคราวนั้นมีหัวหน้าใหญ่ชื่อพ่อเฒ่าบักจา แม่ของแม่เฒ่าแดงซึ่งอพยพมาครั้งนั้นชื่อแม่เฒ่าซวด เวลานั้นอายุได้ ๑๑ ขวบ เขาให้ถือกระบังน้ำกับแบกตุ้มไฟอันหนึ่งเท่านั้น เดินทางรอนแรม มาประมาณ ๒ เดือนเศษ จึงถึงเมืองอินทบุรี มาเห็นที่ตรงนี้ทำเลดีเหมาะสมที่จะพักอาศัยเป็นที่ทำมาหากินต่อไป ...

พ่อเฒ่าบักจาจึงขอร้องหัวหน้าคนไทยขอตังถิ่นฐานอยู่ที่เมืองอินทร์ ครอบครัวบักจาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านบางกะปิ คือ แถบวัดม่วง, วัดโพธิ์ศรี ตำบลอินทร์ ส่วนครอบครัวอื่นเช่น ครอบครัวเชียงป่า ไปตั้งรกรากอยู่บ้านทองเอนบ้าง บ้านปลาไหลบ้าง บ้านสิงห์ ในอำเภอบางระจันบ้าง.....^{๒๔}

ในเอกสารทางราชการของไทยกล่าวว่า “ส่งครัวลาวหลวงพระบางไปอยู่ยังเมืองพรหม ๖๐๐ กว่าคน” เมืองพรหม หมายถึงอำเภอพรมบุรีในปัจจุบันที่อยู่ต่อจากอำเภอนิคมบุรี ในอำเภอพรมบุรีมีลาวกลุ่มใหญ่ที่เรียกตนเองว่า “ลาวเวียง” บ้านแปง และบ้านลาวอีก ๒-๓ หมู่บ้านซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่เป็นกลุ่มใหญ่เท่ากับที่อินทบุรี ดังนั้น การที่เอกสารกล่าวถึง เมืองพรหม ก็น่าจะหมายรวมถึงท้องถิ่นเมืองอินทบุรีที่อยู่ติดกันด้วย

คำบอกเล่านี้ นับเป็นเรื่องที่ชัดเจนที่อ้างว่าบรรพบุรุษของตนอพยพมาจากเมืองพังคี่ แถบเมืองหลวงพระบาง คนเฒ่าคนแก่ในแถบตำบลทองเอนซึ่งเรียกตนเองว่าลาวแก้ว บ้างก็ว่ามาจากหลวงพระบาง บ้างก็ว่ามาจากเวียงจันทน์ จนผู้ศึกษาภาษาลาวแก้วก็กล่าวว่ายังไม่กล้าสรุปมาจากเมืองใดกันแน่^{๒๕} แต่การกล่าวถึงว่าบรรพบุรุษมาจากเมืองหลวงพระบางสัมพันธ์กับเอกสารทางราชการของไทยที่บันทึกไว้ และการวิเคราะห์ลักษณะของเสียงวรรณยุกต์ของภาษาลาวแก้ว ซึ่งสรุปว่ามีความใกล้เคียงกับเสียงวรรณยุกต์ทางหลวงพระบาง

แต่คำบอกเล่าของผู้ที่เรียกตนเองว่าลาวแก้วหลายคนและหลายชุมชน กลับบอกว่าตนเองมาจากเวียงจันทน์ไม่ใช่เมืองหลวงพระบาง เช่น ยอด พรหมสโร (พ.ศ.๒๔๓๐-พ.ศ.๒๕๒๘) เมื่อ ปี ๒๕๒๕ ขณะมีอายุ ๙๕ ปี เป็นทั้งปราชญ์ของหมู่บ้านและถือว่าเป็นผู้นำนับถือและอาวุโสสูงสุดในยุคนั้น ได้เล่าถึงความเป็นมาของชาวลาวแก้วที่ตำบลทองเอนว่า

^{๒๔} http://www.phaidam.f2s.com/thong_en/sub_local.html ท้องถิ่นศึกษา

^{๒๕} นงนุช ปึงเฒ่าพันธ์. ลักษณะของภาษาลาวแก้ว ที่ตำบลทองเอน อำเภอนิคมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๗, หน้า ๑๖-๑๘.

...บรรพบุรุษรุ่นทวด เป็นชาวลาวแง้วรุ่นแรกที่อยู่พหามาจาก
ประเทศลาว ชื่อทวดพุด เมื่ออายุ ๑๖ ปี กำลังจะบวชเณร แต่ถูกกวาด
ต้อนเป็นเชลย มาอยู่เมืองไทยที่บ้านสิงห์แถบวัดสาธุการาม ได้แต่งงาน
กับย่าทวดชื่อ ดัง มีลูกชื่อ ปู่หวัน ซึ่งเป็นปู่ของปู่ยอด”

และเป็นผู้ตั้งข้อสันนิษฐานว่า หากผู้คนมีถิ่นฐานอยู่ในชนบทนอกเขตเมืองเวียงจันทน์
จึงเรียกว่า แง้ว แต่ถ้าอยู่ในเมืองเวียงจันทน์ เรียกว่า ลาวเวียง ซึ่ง เขตนอกเมืองเวียงจันทน์ดัง
กล่าวก็ไม่ได้ชี้เฉพาะลงไปว่าอยู่รอบๆ เวียงจันทน์ หรือเมืองใดก็ได้ที่ไม่ใช่เวียงจันทน์ ซึ่งเป็น
การแยกกลุ่มลาวเวียงออกจากกลุ่มลาวจากเมืองอื่นอย่างชัดเจน อันเนื่องจากอยู่ในกลุ่มลาวที่
ถูกกวาดต้อนมาพร้อมๆ กัน

ชาวบ้านหนองเมือง ในอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เล่าว่า แม้จะเรียกตนเองว่าลาว
แง้ว แต่ก็กล่าวว่ามาจากเวียงจันทน์

“...มาจากเวียงจันทน์ไปนครพนม แล้วมาที่บ้านช่องแค อำเภอดา
คสี่ จังหวัดนครสวรรค์ แล้วย้ายมาที่บ้านหนองเมือง ตอนมาจากเวียง
จันทน์ หนีข้าศึกมา มีข้าวตากแห้งมาด้วย”^{๖๖}

และลาวแง้วที่บ้านกกโก ตำบลกกโก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี บรรพบุรุษเล่าว่าอพยพ
มาจากเมืองภูมิซึ่งอยู่ติดกับเขาสกกับเมืองเวียงจันทน์ อพยพเรื่อยมาจนถึงบ้านกกโกจึงตั้ง
หลักแหล่งกันที่นี้ เรื่องที่เล่านี้ เห็นภาพของไพร่ชาวบ้านที่กลายเป็นเชลย ถูกกวาดต้อนมา
อย่างไม่รู้ตัว และเดินทางรอนแรมมาด้วยความลำบาก

...ตระกูลมาจากเวียงจันทน์ ถูกเขารุกมา แยกตื่นกันมาหลายคน
พวกผู้ชายถูกเกณฑ์แรงมารบ บ้างก็ร้องไห้ มีอาวุธ คือหอกกับดาบ การ
เดินทางมาผู้หญิงบางคนก็เพิ่งคลอดลูกกำลังอยู่ไฟก็มี บางบ้านยังต้มน้ำ
ก็ทิ้งไว้ แต่ก็ต้องเดินทางกันมา ตอนเดินก็ไม่มือน้ำจะดื่ม....”^{๖๗}

....ปู่ตายแล้ว อพยพมาจากเวียงจันทน์ ตกทุกข์ได้ยาก เกิด
สงครามแยกย้ายแตกชนโมมา เขาต้องการนำมาเป็นทาส แต่ไม่ยอม

^{๖๖} อ้างแล้ว, และจากวิชาท้องถิ่นศึกษาของบ้านไผ่ดำ ตำบลทองเอน อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี
http://www.phaidam.f2s.com/thong_en/sub_local.html

^{๖๗} สัมภาษณ์ นายราช มีเครือ

^{๖๘} สัมภาษณ์นางม้วน เหมหอม, อายุ ๘๖ ปี, ๑๓ หมู่ ๒ บ้านกกโก ตำบลเขาสามยอด อำเภอเมือง
จังหวัดลพบุรี และพระชงค์ แสนล้อม ฉายาติสสวโส วัดกกโก ตำบลเขาสามยอด อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ,
๘ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

หนีมาพร้อมกับจุดไฟติดคนตามมา ตอนอพยพมาเตรียมข้าวตากแห้ง
ห่อใส่ผ้าทำเป็นถุงยาวมัดรอบเอว เวลาหิวก็อม...”^{๓๔}

ส่วนลาวแฉ่งจากบ้านไผ่ใหญ่ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ก็บอกเล่าถึงความทรงจำที่
ถูกถ่ายทอดกันต่อๆ มา ทำให้เห็นสภาพบ้านแตกสาแหรกขาดพลัดหลงกับญาติพี่น้อง การเดินทาง
อันยากลำบากอันเนื่องมาจากการสงคราม แต่ความทรงจำนี้ก็ยังคงบอกว่ามาจากเวียงจันทน์

...แม่โชน(ยายทวด)บอกว่าเป็นลาวมาจากเวียงจันทน์ เวียงแตกก็
หนีกะชะกะซามา ตอนมามีพี่น้องมานำกันแล้วหลงกัน มาอยู่บ้านหนอง
โตน(สระบุรี) แล้วมาอยู่บ้านหนองเมือง แล้วมาอยู่บ้านน้อยหรือบ้าน
โนนหนองหินก่อนถึงไผ่ใหญ่ราวครึ่งกิโลเมตร ตรงที่มีศาลตาปู่ติดกับ
สระน้ำอยู่กลางทุ่งนา แล้วมาอยู่บ้านไผ่ใหญ่ บ้างก็ว่าขี่ช้างมา มีการ
ตากข้าวเหนียว มีการควัข้าวตอกมา เวลาเดินทางก็อมกันมา คนเฒ่า
คนแก่เล่าว่า อพยพมาทำมาหากินและเกิดรบทำสงครามกัน...”^{๓๕}

แต่กลุ่มลาวเวียงที่บ้านแปง อำเภอพรหมบุรี ชงน่าจะอพยพมาพร้อมๆ กับลาวแฉ่งที่
อินทร์บุรี และลาวอีกหลายกลุ่มที่อำเภอบ้านหมี่ และเรียกตนเองว่า ลาวเวียง เพราะบรรพบุรุษ
มาจากเวียงจันทน์ เล่าว่า ”^{๓๖}

....ยายเป็นลาวเวียง พ่อแม่เล่าว่า แตกมาจากเวียงจันทน์ ปู่
ย่า ตายาย บอกมาแตกบ้านลายเมือง เข้าศึกมันไล่มา มาตั้งรกรากบ้าน
นี้เลย บ้านนี้มีพวน มีลาว มีไทยอยู่วัดเสาชิง มีเจ๊กเขาขายของ พวก
พวนเขามีกำฟ้า เผาข้าวหลาม ทรูสงกรานต์ทำเหมือนกัน บุญกลาง
เดือน ๓ เดือน ๔ ทำบุญพระบาท ทำทุกปี ฟังธรรม ฟังเทศน์เหมือนกัน
แต่ภาษาไม่เหมือนกัน มาอยู่ร่วมกับคนไทยก็ไม่เป็นไร รู้ว่าเขาพูดไทย
เราก็พูดไทยกับเขา แต่ยายมีลูกหลานเขาพูดไทยกันหมด เว้ากับมัน มัน
รู้ทุกคำบอกหยิบได้จับได้ ตอบได้ เด็กบอกว่าพูดไม่เป็น กะเดี๋ย กะต่าง
ยายรู้ว่ารกรากเราอยู่เวียงจันทน์ ก็อยากไป....”^{๓๗}

^{๓๔} นายปรีชา เชื้อมุข หมู่ ๔ บ้านน้ำจั้น ตำบลไผ่ใหญ่ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี, อายุ ๖๕ ปี, ๕
เมษายน ๒๕๔๑

^{๓๕} สัมภาษณ์นางสังเวียน วันทอง, อายุ ๗๔ ปี, ๑๓ หมู่ ๒ ตำบลไผ่ใหญ่ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัด
ลพบุรี,

^{๓๖} นายสมจิตร บุญเต็ร อายุ ๗๒ ปี, บ้านแปง

^{๓๗} นางปิ่น เทพธูลี อายุ ๗๕ ปี, หมู่ ๓ ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี, ๑๓
เมษายน ๒๕๔๔.

ประวัติศาสตร์บอกเล่าของผู้คนเชื้อสายลาวแง้ว ได้แสดงให้เห็นว่ามีความสับสนในแหล่งที่อพยพมาว่าอยู่ในเขตหลวงพระบางหรือเวียงจันทน์กันแน่ ซึ่งเฉพาะเพียงคำบอกเล่าสืบทอดกันมาอาจไม่ใช่ข้อยุติสำหรับข้อสันนิษฐานดังกล่าว เพราะกลุ่มผู้ที่เรียกตนเองว่าลาวแง้วเป็นกลุ่มที่ใหญ่กระจัดกระจายอยู่หลายพื้นที่ แต่ก็มีลักษณะทางวัฒนธรรมร่วมกัน เช่น สำเนียงภาษา การเรียกชื่อกลุ่มของตนเอง และประเพณีพิธีกรรมความเชื่อบางประการ

สำหรับคำว่า “แง้ว” ก็ไม่อาจสันนิษฐานได้อย่างแน่ชัดว่าหมายถึงอะไร นอกจากการบอกเล่าของผู้อาวุโสในหมู่บ้านตำบลทองเอนว่า เป็นการแยกกลุ่มลาวแง้วออกจากลาวเวียง หมายถึงลาวจากเวียงจันทน์ และลาวจากบ้านเมืองอื่นๆ ซึ่งก็อาจเป็นไปได้อย่างยิ่ง

จากคำบอกเล่าและการเทียบเคียงเวลากับเอกสารทางราชการ ค่อนข้างแน่ชัดว่า ลาวในเขตพื้นที่ศึกษานี้เป็นกลุ่มลาวกลุ่มใหญ่ที่อพยพมาในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ.๒๓๗๑ – พ.ศ.๒๓๗๓ คราวศึกเจ้าอนุวงศ์ ที่มีการเผาเมืองเวียงจันทน์จนเสียหายย่อยยับคล้ายคราวกรุงศรีอยุธยาเสียกรุงครั้งที่ ๒ แก่พม่า

เส้นทางอพยพของลาวกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มาจากทางแถบหัวเมืองใกล้เคียงกับเมืองหลวงพระบาง และเดินทางผ่านมาทางเมืองพิษณุโลกทางหนึ่ง เมืองพิชัยทางหนึ่ง มีการแบ่งกลุ่มลาวกลุ่มเดียวกันให้ไปอยู่ ณ เมืองที่เคยมีพรรคพวกของตนอยู่ก่อนแล้ว แต่มีอีกเป็นจำนวนมากที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ทางแถบแม่น้ำลำคลอง ทั้งบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาในเขตเมืองอินทร์เมืองพรหม ลำคลองสายต่างๆ ในเขตอำเภอบ้านหมี่ อันเป็นบริเวณที่มีน้ำท่าอุดมสมบูรณ์ ซึ่งในภายหลังก็อพยพโยกย้ายถิ่นฐานกระจัดกระจายเพื่อแสวงหาที่ทำกินต่อไปอีก ดังเราจะเห็นว่ามียุทธศาสตร์กลุ่มลาวดังกล่าวในเขตที่ตอนทางไกลออกไป

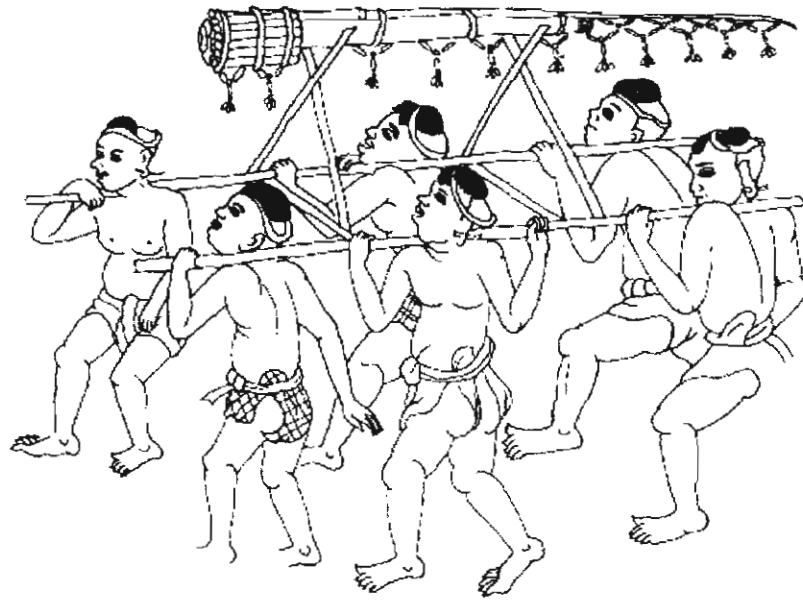
เราจึงพบกลุ่มลาวทั้งลาวเวียง พวน และลาวแง้ว อยู่อาศัยในบริเวณนี้ตั้งแต่เขตอำเภอนองโตนในจังหวัดสระบุรี อำเภอเมืองถึงอำเภอบ้านหมี่และโคกสำโรงในจังหวัดลพบุรี ริมแม่น้ำในจังหวัดสิงห์บุรี และขยายชุมชนออกไปจนถึงในเขตอำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์

ประวัติศาสตร์บอกเล่าของชุมชนลาวแง้ว ยังคงจดจำความยากลำบากในการเดินทางรอนแรมมาเป็นเวลาหลายเดือนการถูกกวาดต้อนโดยไม่ได้เตรียมเนื้อเตรียมตัวทั้งผู้ใหญ่และเด็กเล็กๆ ไม่เว้นแม้แต่พระสงฆ์ การพลัดพรากสูญเสียญาติพี่น้อง นครเวียงจันทน์ที่ถูกตีแตกโดยข้าศึก และทุกสิ่งนั้นเกิดขึ้นจากสงครามครั้งใหญ่ที่เวียงจันทน์ก็เสื่อมสูญไป และลาวกลายเป็นประเทศราชของสยามอย่างแท้จริงจนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ ๕

ความรู้สึกสูญเสียของผู้แพ้นั้น คงไม่แพ้ความในใจของสมเด็จพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาทเมื่อนึกถึงกรุงเก่าที่ย่อยยับไปว่า

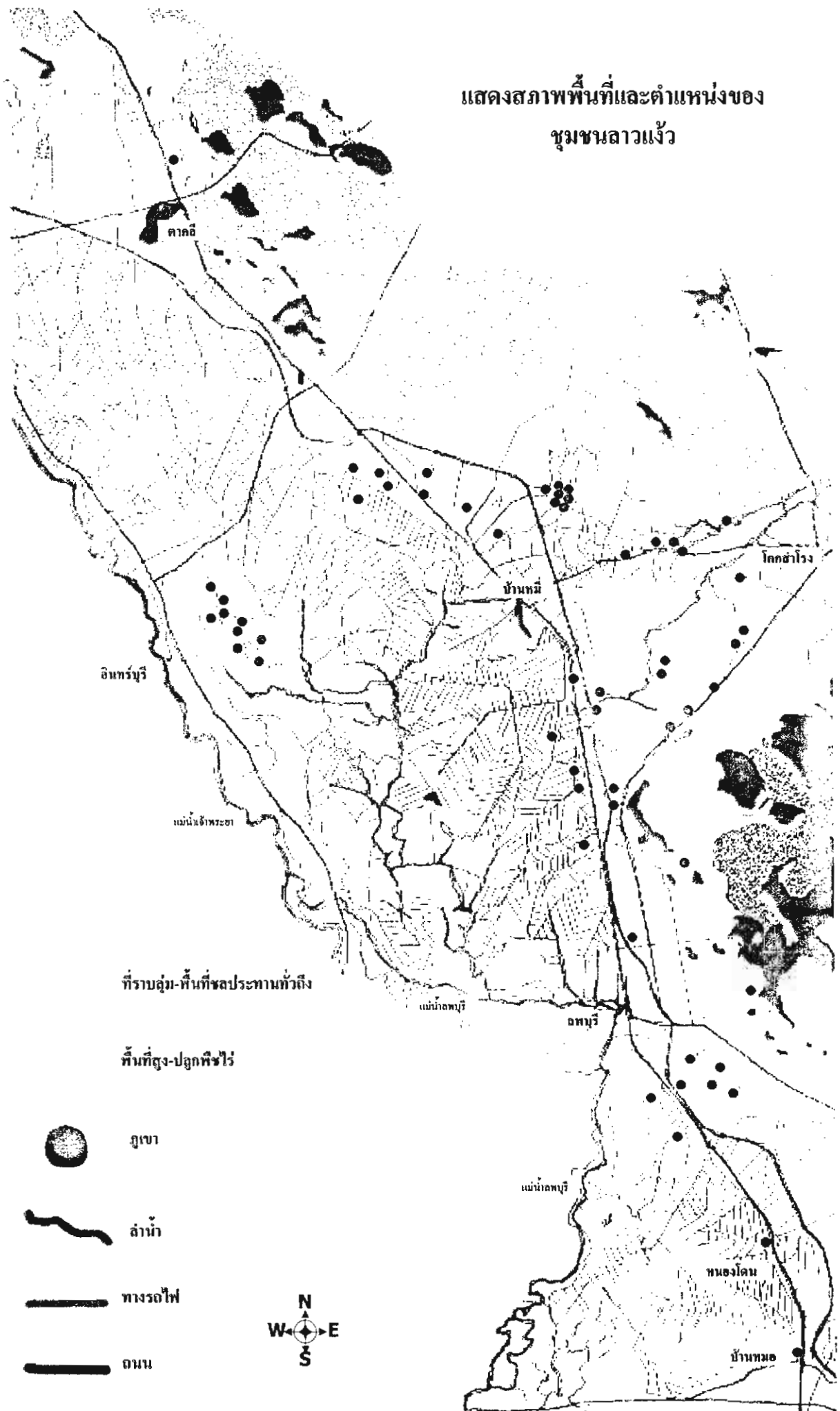
“เสียดเสียดคักดินนครเสียดทั้งพระนิเวศน์พงศา เสียดคักดีตระกูลนานา เสียดทั้งไพร่ฟ้าประชากร”

และคำบอกเล่าของลูกหลานชาว ลาวแง้ว สะท้อนความรู้สึกสูญเสียโทมนัสของไพร่ฟ้าประชากรที่กลายเป็นไพร่ฟ้าในดินแดนใหม่ได้อย่างดี

ภาพลายเส้นที่ ๑ และ ภาพลายเส้นที่ ๒ ประเพณีแห่บั้งไฟ ภาพจากจิตรกรรมฝาผนัง วัดสมุทประดิษฐาน-
ราราม จังหวัดสระบุรี เป็นวัดในกลุ่มบ้านที่เป็นลาวเวียงซึ่งอพยพเข้ามาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

แสดงสภาพพื้นที่และตำแหน่งของ ชุมชนลาวเงี้ยว

บทที่ ๒

ลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมของลาวแก้ว

จากการสำรวจตามหมู่บ้านต่างๆ ที่เป็นคนเชื้อสายลาวแก้ว ในเขตพื้นที่ศึกษาโดยเฉพาะในเขตจังหวัดลพบุรีและสิงห์บุรี พบว่าลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของลาวแก้วโดยทั่วไปในปัจจุบัน ไม่เป็นที่แตกต่างไปจากคนกลุ่มอื่นๆ ที่อยู่ในสังคมชาวนาแบบภาคกลางเท่าใดนัก อันน่าจะเป็นผลมาจากวิถีการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตขนาดใหญ่และระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เข้ามาแทนที่ ทำให้ชุมชนแต่ละแห่งมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันในเรื่องอาชีพและความเป็นอยู่ แต่เมื่อได้ศึกษาถึงรายละเอียดก็พบว่าในความคล้ายคลึงต่างๆ ไปเหล่านั้น มีความแตกต่างซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มอยู่ ซึ่งแฝงไว้ในรูปแบบของมิติทางความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม มากกว่าอย่างอื่น นอกจากนี้ การใช้ภาษาพูดในชีวิตประจำวันก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สามารถแยกออกจากภาษาพูดแบบไทยภาคกลางได้ แต่ก็อยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุหรือพูดกันในพวกเดียวกันเองเท่านั้น หากเป็นเด็กๆ ก็อาจจะฟังได้รู้เรื่องแต่ไม่มีใครยอมพูดหรือกล้าพูดกับคนนอกแต่อย่างใด

ซึ่งเหล่านี้นับเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวแก้ว

ลักษณะทางภูมิศาสตร์

กลุ่มของลาวแก้วตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนหมู่บ้านต่างๆ คือ อำเภอหนองโดน จังหวัดสระบุรี อำเภอมือง อำเภอบ้านหมี่ อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี อำเภออินทร์บุรี อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี และอำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ ลักษณะภูมิประเทศในบริเวณนี้อาจแบ่งได้เป็นสองส่วนคือ

๑. **ริมน้ำหรือใกล้กับลำน้ำ** อยู่ในบริเวณใกล้กับแม่น้ำหรือริมแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำน้อยในเขตอำเภออินทร์บุรีและอำเภอบางระจันในจังหวัดสิงห์บุรี ส่วนอำเภอมือง จังหวัดลพบุรี และอำเภอบ้านหมี่ อำเภอหนองโดน จังหวัดสระบุรี ใกล้กับลำน้ำสาขาของแม่น้ำลพบุรี และแม่น้ำป่าสัก และอีกแห่งหนึ่งคือ ริมน้ำสนามแจงหรือลำน้ำสาขาที่ติดต่อกับลำน้ำสนามแจง ซึ่งอยู่ในอำเภอบ้านหมี่และอำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี บริเวณดังกล่าวเป็นเขตที่ลุ่มต่ำและที่ราบเชิงเขาซึ่งมีลำน้ำสายเล็กๆ ไหลผ่าน ในอดีตต้องใช้การคมนาคมทางน้ำเป็นหลักในการติดต่อกับชุมชนต่างๆ รวมทั้งการทำงานที่อาศัยน้ำหลากจากลำน้ำเหล่านี้

๒. **เขตติดต่อกับที่ราบลอนลูกคลื่นห่างลำน้ำ** บริเวณนี้ได้แก่ชุมชนบางแห่งในอำเภอโคกสำโรง อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ มักจะเป็นชุมชนใหม่ที่ผู้มีเชื้อสายลาวแก้วอพยพต่อมาจากชุมชนเดิมที่อยู่ใกล้ลำน้ำ เพราะความแออัดหรือต้องการแสวงหาที่ทำกินแห่งใหม่ บริเวณนี้อาจมีลำน้ำสายเล็กๆ ที่เกิดจากเขตภูเขาหรือที่สูงทางฝั่งตะวันตกหลายแห่ง หรือเป็นบริเวณที่มีน้ำพุใต้ดินหรือที่ชาวบ้านในแถบนี้เรียกกันว่า พุ หรือ ซอน หรือ ซับ ซึ่งจะกลายเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่ที่เป็นแหล่งน้ำสำคัญของหมู่บ้าน บริเวณเหล่านี้เป็นที่ดอนกว่าห่างลำน้ำ

สายใหญ่ แต่ก็ยังเป็นพื้นที่ปลูกข้าวที่ให้ผลดี ในอดีตต้องใช้การเดินทางโดยเกวียนหรือระแทะข้ามทุ่งแต่ปัจจุบันก็เปลี่ยนมาเป็นทางรถยนต์แล้ว

นอกจากนี้ ยังมีคนเชื้อสายลาวแฉวอีกหลายกลุ่มหลายหมู่บ้าน เข้าไปบุกเบิกที่ทำกินในพื้นที่ห่างไกลออกไป เช่น ในบริเวณอำเภอสำราญรายณ์ จังหวัดลพบุรี หรือในอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นที่ราบสูงสลับลอนลูกคลื่นเหมาะสำหรับปลูกพืชไร่และอากาศค่อนข้างแห้งแล้ง บริเวณนี้จึงต้องทำไร่ปลูกพืช เช่น อ้อย ฝ้าย ข้าวฟ่าง ต่างๆ มากกว่าการทำนา

โครงสร้างกลุ่มคนในท้องถิ่น

ในบริเวณอำเภอเมือง อำเภอบ้านหมี่ ต่อเนื่องมาจนถึงอำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี และบางส่วนของอำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี แม้พื้นที่อยู่ห่างแม่น้ำเจ้าพระยาเข้ามาทางฝั่งตะวันออก แต่ก็มีลำน้ำเก่าและเส้นทางน้ำติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยาหลายแห่งหลายสายรับน้ำจากเขตที่สูงและส่วนหนึ่งของเทือกเขาเพชรบูรณ์ ลำน้ำต่างๆ เหล่านี้เมื่อก่อน พ.ศ.๒๔๙๘ ที่มีการขุดคลองชลประทานเจ้าพระยา-ป่าสักหรือคลองอนุศาสนนันท์ แบ่งพื้นที่การชลประทานและสร้างเครือข่ายคลองส่งน้ำชลประทานเช่นในปัจจุบัน ลำน้ำเก่าเหล่านี้มีหน้าที่เป็นเส้นทางขนส่งทางน้ำ ทั้งผลผลิตและการคมนาคม ในท้องถิ่นนี้ประกอบไปด้วยคนสามกลุ่มใหญ่ด้วยกัน คือ คนแม่น้ำ (เป็นชื่อที่ถูกเรียกจากคนท้องถิ่น เนื่องจากเป็นกลุ่มที่อพยพมาจากชุมชนเก่าริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเข้ามาแสวงหาที่ทำกินภายในเป็นกลุ่มที่พูดภาษาไทยภาคกลาง) คนลาว (แบ่งออกเป็น พวน และลาวแฉว) และ คนจีน (ส่วนใหญ่เป็นแต่จิวทำอาชีพค้าขาย จีนแคะ ทำสวนผักต่างๆ) ทั้งสามกลุ่มนี้มีที่มาและเหตุผลในการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในแถบนี้แตกต่างกัน แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ โดยมีกลุ่มเชื้อสายพวนมากที่สุด รองลงไปคือเชื้อสายลาวแฉว คนแม่น้ำ และคนเชื้อสายจีนที่มีจำนวนน้อยแต่กุมอำนาจทางเศรษฐกิจไว้มากที่สุด

บริเวณลำน้ำบางขามมีชุมชนคนแม่น้ำอาศัยอยู่ทั่วไป ริมฝั่งแม่น้ำบางขาม ฝั่งตะวันออก คือ ตำบลบางพิง บ้านชี ฝั่งตะวันตก คือ มหาสอนและก๊บบางขาม ราวๆ พ.ศ.๒๕๓๗ มีการสร้างประตุน้ำที่แม่น้ำบางขามเสร็จก็เริ่มกักเก็บน้ำใช้ สภาพแวดล้อมภายในบริเวณนี้เปลี่ยนแปลงไปหลังจากสร้างเขื่อนเจ้าพระยา ทำให้แม่น้ำเหือดแห้งไม่หมุนเวียนดังเก่า ในแถบนี้เป็นศูนย์กลางการคมนาคมภายในเพราะมีโรงสีเป็นจำนวนมาก มีทำเลเหมาะสมที่จะตั้งถิ่นฐานด้วยความอุดมสมบูรณ์และอยู่ใกล้กับชุมชนที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อนในสมัยกรุงศรีอยุธยาคือแถบวัดไธย อำเภอบำรุง และสามารติดต่อกับค้าขายได้สะดวก ชุมชนรุ่งเรืองมากคือที่ตลาดท่าโหล่ง จึงได้ตั้งหมู่บ้านขึ้น มักจะเรียกชื่อหมู่บ้าน เช่น บาง หรือ คุ่ง เช่น บางขาม บางพิง บางโพธิ์ ท้องคุ่ง คุ่งท่าเสา แถบนี้ยังคงเหลือพ่อเพลงแม่เพลงจำนวนมากที่ยังว่าเพลงกันได้เมื่อยามหน้าน้ำ เพราะในอดีตมีกิจกรรมของชุมชนทางน้ำมากมาย รวมไปถึงงานแห่ของวัดไธยคือแห่พระศรีอารียทางน้ำที่โด่งดังด้วย ตามประวัติการตั้งหมู่บ้านแถบนี้ซึ่งเป็นประวัติวัดเสียส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ลำน้ำลำคลองเหล่านี้สร้างวิถีชีวิตของผู้คนที่สัมพันธ์อยู่กับน้ำ ต่อเนื่องไปจนถึงลำโพธิ์ชัยที่ต่อกับคลองท่าตะโก คลองสนามแจงในอำเภอบ้านหมี่ อันเป็นถิ่นที่อยู่ของกลุ่มพวน และลาวแฉว ลาวเวียง

หากเชื่อตามข้อสันนิษฐานว่ากลุ่มลาวถูกกวาดต้อนมาเมื่อสมัยสงครามเจ้าอนุวงศ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ระหว่าง พ.ศ.๒๓๖๙-พ.ศ.๒๓๗๓ เป็นช่วงที่กลุ่มพวน ลาวแง้ว ลาวเวียง ถูกกวาดต้อนมาและเริ่มตั้งชุมชนอยู่บริเวณริมคลองสนามแจงและลำน้ำสาขาลอดจนบริเวณริมแม่น้ำน้อยและใกล้กับแม่น้ำเจ้าพระยา กลุ่มคนไทยแม่น้ำก็คงมีอยู่แล้วแถบแม่น้ำบางขามมาจนถึงลำโพธิ์ชัย

สืบค้นได้ว่า ในช่วง พ.ศ. ๒๔๔๔-พ.ศ.๒๔๔๘ เริ่มมีกลุ่มคนไทยแม่น้ำจากแถบริมแม่น้ำเจ้าพระยารุ่นต่อๆ มาเข้ามาบุกเบิกหาที่ทำกินในพื้นที่ว่างเปล่า ที่อยู่ไกลออกมาจากบ้านหมี่ ในบริเวณตำบลจันเสน ตำบลสร้อยทอง ตำบลช่องแค อำเภอดาศิลป์ จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งเป็นพื้นที่ราบลุ่มต่อเนื่องกับที่ราบลอนลูกคลื่น^๑

ในเวลาใกล้เคียงกัน ราว พ.ศ.๒๔๕๐ ทางรถไฟสายเหนือเป็นช่วงที่ทำจากลพบุรีถึงปากน้ำโพ เมื่อทำเสร็จก็ได้สร้างชุมชนริมทางรถไฟขึ้นมากมาย คนจีนจำนวนมากที่เคยเป็นกรรมกรสร้างทางรถไฟเมื่อการก่อสร้างเสร็จก็ได้ลงหลักปักฐานแล้วชักชวนพรรคพวกพี่น้องให้เข้ามาทำมาหากิน โดยเฉพาะการค้าในชุมชนทั้งใหญ่และเล็กในบริเวณที่ทางรถไฟพาดผ่าน เกิดเป็นชุมชนสองแบบคือ ชุมชนค้าขายริมทางรถไฟซึ่งอาจเรียกว่าเป็นชุมชนเมืองเล็กๆ และชุมชนที่อยู่ห่างทางออกไปและพึ่งพาตลาดริมทางรถไฟนั้น

กลุ่มคนจีนโดยเฉพาะจีนแต้จิ๋วได้ลงหลักปักฐานทำการค้า และขยายกิจการในระหว่างคนในครอบครัวและเครือญาติ ส่วนชาวจีนแคะเข้ามาตั้งบ้านเรือนไกลจากริมทางรถไฟ ไม่นิยมค้าขาย มีอาชีพยกทรงปลูกผักและมีจำนวนน้อย

นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มคนที่มีที่มาจากหลายหลายช่วงเวลา ได้แก่ ไทยเบ๊ อพยพมาจากทางโคราชเป็นกลุ่มใหญ่ ยังมีกลุ่มคนจาก ภาคอีสาน เช่น จากจังหวัดร้อยเอ็ด อพยพเข้ามาเมื่อราวทศวรรษที่ ๒๔๗๐ เพื่อมาเป็นลูกจ้างทำนา หนีแล้งและเมื่อได้หลักแหล่งแน่นอนแล้วจึงไปรับครอบครัวมาอยู่ด้วยตั้งรกรากถาวร และเมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ ก็มีผู้คนอพยพหนีสงครามมาจากกรุงเทพฯ มาตั้งถิ่นฐานอยู่หลายคน บางคนไม่ได้กลับไปและได้กลายเป็นคนท้องถิ่นอย่างกลมกลืน^๒

การทำมาหากิน

ระยะแรกของการตั้งถิ่นฐานนอกจากจะทำนาในพื้นที่ราบลุ่มริมน้ำแล้ว หลายๆ ชุมชนยังมีการเล่าสืบต่อมาว่า เคยร่อนทองคำในแม่น้ำแล้วนำไปขาย สืบเนื่องจากทองคำเคยเป็นส่วย โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ ๓ ที่เรียกเก็บส่วยทองคำจาก เมืองกาญจนบุรี เพชรบุรี พนมสาคาม กำเนิดนพคุณ จะเข้เทรา อ่างทอง อินทร์บุรี สิงห์บุรี เรียกว่า *ทองคำสุย*^๓ เห็นได้ว่าเก็บ

^๑วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. “ลักษณะโดยทั่วไปของสังคม, วัฒนธรรม, กลุ่มชาติพันธุ์ และเศรษฐกิจในตำบลจันเสน” สังคมและวัฒนธรรมจันเสน เมืองแรกเริ่มในลุ่มลพบุรี-ป่าสัก เรือนแก้วการพิมพ์, กรุงเทพฯ, ๒๕๓๘

^๒ อ่างแล้ว

^๓ สุวิทย์ อิศาศวัต. ประวัติศาสตร์ลาว สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด, ๒๕๔๓.

เอาจากพื้นที่ซึ่งมีลาวอยู่มาก เป็นพื้นที่ซึ่งมีผู้อพยพชาวลาวกุ่มต่างๆ อาศัยอยู่ การร่อนทองจากลำน้ำนี้เป็นสิ่งที่คนลาวถนัดมากกว่าคนกลุ่มอื่น

ชาวบ้านที่เป็นลาวเวียงบ้านแปงอายุราว ๗๐ กว่าปีเล่าว่า แม้บ้านแปงมีพื้นที่ทำนามาก แต่ก็มีการร่อนทองตามริมแม่น้ำในรุ่นพ่อแม่ เพราะอาศัยอยู่ตามริมแม่น้ำเจ้าพระยา ก็เห็นเขาร่อนทองเอาดินที่แม่น้ำมาแช่แล้วร่อน สมัยนั้นทองบาทละ ๔ บาท เรียกว่าหนักตำลึงหนึ่ง บางบ้านก็เป็นช่างทองรูปพรรณ ต่อมาก็เปลี่ยนมาเป็นการทำนาควบคู่กัน เมื่อทำร่อนเสร็จแล้วพ่อก็ตัดปล้องไม้ไผ่ยาวสองปล้องปอกเปลือกออกแล้วเจาะเอาทองใส่ ช่างบนก็เป็นชาวตากั่วเหลียงเอาไปกินตามทาง มีมิดดาบคนละเล่ม เดินทางเอาทองไปขายที่ตลาดบ้านหมี่ การร่อนทองคำผุຍจากแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นสิ่งที่คนปัจจุบันไม่เคยทราบหรือรู้จักวิธีการร่อนทองเหล่านั้นอีกแล้ว

ตอนยายเป็นเด็กพ่อแม่ก็พาทำนา ชาวบ้านบางบ้านเขาร่อนทองตามริมแม่น้ำแต่เป็นรุ่นพ่อแม่ สมัยนั้นทองบาทละ ๔ บาท เขาเรียกว่าหนักตำลึงหนึ่ง ทำเสร็จแล้วพ่อก็ตัดปล้องไม้ไผ่ ทำสองปล้องปอกเปลือกออก เจาะเอาทองใส่ ช่างบนก็เป็นชาวตากั่วเหลียงเอาไปกินตามทาง มีมิดดาบคนละเล่ม ไม่มีปืนเหมือนสมัยนี้ เมื่อก่อนเอาทองไปขายที่บ้านหมี่ ส่วนบ้านยายปั้นหม้อพ่อแม่ทำทอง แล้วเปลี่ยนมาทำนา

พื้นที่ของชุมชนลาวจ้าวแต่แรกเริ่มเป็นการตั้งถิ่นฐานในท้องถื่นอันอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นการทำนาจึงเป็นอาชีพหลักก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่นับได้จากการขุดคลองชลประทานเจ้าพระยา-ป่าสัก การทำนาเป็นการผลิตตามฤดูกาลและวิถีชีวิตที่ขึ้นอยู่กับวงจรการผลิตเช่นนั้นด้วย หนักร่อนหรือยามว่างจากงานนาผู้หญิงจะทอผ้า ผ้าที่ทอไม่ใช่ชิ้นหมี่แบบพวนแต่เป็นผ้าฝ้ายธรรมดา นิยมทอเป็นผ้าขาวม้าหรือผ้าสำหรับทำหมอนและผ้าห่ม การทอผ้าเพื่อไว้ใช้ในครอบครัวไม่ได้ทอเป็นอาชีพเสริมแต่อย่างใด ส่วนฝ่ายชายยามว่างมักจะสานเครื่องมือจับปลาแบบต่างๆ หรือสานกระบุง ตะกร้า เอาไว้ใช้ในครัวเรือน

ถึงหน้าฝนก็หว่านกล้าดำนา การเตรียมดินหากทำนาปีละครึ่งใช้วัวไถนา ก็เพียงพอ ชาวพันธุ์ดั้งเดิมที่ปลูกก็จะมี พันธุ์เหลียงนางงาม พันธุ์หนามล พันธุ์ทองมะเอ็ง พันธุ์ข้าวคด พันธุ์สายบัว ซึ่งจะมีลักษณะพิเศษต้นข้าวจะยืดยาวตามน้ำเมื่อน้ำหลากในเดือน ๑๐ พันธุ์ข้าวป้อม ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวเจ้า ซึ่งจะให้ผลผลิตราวๆ ๕๐-๗๐ ถังต่อไร่เมื่อถึงหน้าน้ำก็จะมีเรือมาซื้อข้าวตามชุมชนที่ลำน้ำเชื่อมถึงเป็นเรือมาดของพ่อค้า บรรทุกได้ครั้งละหนึ่งเกวียนครึ่งถึงสองเกวียน

หากนำข้าวไปขายเอง ก็จะล่องไปตามคลองธรรมชาติขายตามโรงสีริมน้ำในอำเภอบ้านหมี่ต่อไปจนถึงมหาสอน ซึ่งมีโรงสีของชาวจีนอยู่มากมาย โรงสีกลางซึ่งเป็นโรงสีใหญ่และให้ราคาค่อนข้างมาตรฐานมีอยู่สองสามแห่ง แถววัดปฐมพานิซและหน้าโรงเรียนบ้านหมี่วิทยาเป็นโรงสีของคนจีน มีนายหน้าของโรงสีมาซื้อ มีการตกลงกันเรื่องการขนถ่ายระหว่างผู้ซื้อกับผู้

^๑นางปิ่น เทพธูลี อายุ ๗๕ ปี, หมู่ ๓ ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี, ๑๓ เมษายน ๒๕๕๔.

ขาย กลไกลาดของราคาข้าวขึ้นอยู่กับผู้ซื้อซึ่งมักจะตั้งราคาเอง หากพอใจก็ขายถ้ายังไม่พอหรือ
 ถูกจะไม่ขายเก็บไว้ก่อน เพราะบางครอบครัวมีการครอบครองที่ดินมากบางที่ถึง ๔๐๐-๕๐๐ ไร่
 ซึ่งภายหลังการถือครองที่ดินก็น้อยลง เพราะการแบ่งมรดกให้ลูกหลานและถูกขายผ่านมือ
 เปลี่ยนเจ้าของไป

การปรับตัวครั้งใหญ่ของชนชั้นปกครองในสังคมไทยกับกระแสทุนนิยมภายนอก นับแต่
 เริ่มสนธิสัญญาเบาว์ริง (พ.ศ.๒๓๙๘) ได้เปลี่ยนวิธีการผลิตจากการผลิตพอยังชีพมาเป็นการ
 ผลิตเพื่อขายและได้เปิดระบบเศรษฐกิจของไทยเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเสรีมากขึ้น เกื้อหนุนให้
 เกิดการสะสมทุนของผู้ที่มีโอกาส ได้แก่ ขุนนาง ขาวตะวันตก ชาวจีนอพยพที่มีโอกาสดีกว่าคน
 ไทยหรือผู้อพยพชาวลาวที่เคยเป็นไพร่หลวงโดยไม่ต้องผูกพันกับระบบไพร่

ในขณะเดียวกัน ปัญหาการปกครองภายในรวมถึงผลกระทบจากปัจจัยภายนอก ทำให้
 เกิดการกำเริบการยกเลิกระบบไพร่ในช่วง พ.ศ.๒๔๑๑-พ.ศ.๒๔๕๓ นับเป็นความสำเร็จในการ
 แก้ปัญหาการปกครองและปัญหาทางเศรษฐกิจของสถาบันกษัตริย์และขุนนางมากกว่าที่จะมีผลดี
 กับระบบเศรษฐกิจของไพร่หรือประชาชนโดยส่วนรวม เพราะรัฐมิได้แก้ปัญหาในการผูกขาดจาก
 กลุ่มทุนที่มีโอกาสพัฒนาตลาดเสรีและวิธีการดำเนินธุรกิจให้เอื้อกับกลุ่มของตน^๕ การ
 เปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลกระทบอย่างจริงจัง เห็นได้ชัดในสภาพเศรษฐกิจและสังคมของภาค
 กลางต่อมา^๖

ในช่วงเวลาเดียวกันนี้เองที่เกิดการขยายตัวของชุมชนและผู้คนกลุ่มต่างๆ เข้าไปสู่พื้นที่
 ภายใน บุกเบิกที่นาเพื่อทำนาจากดงจากป่าให้เป็นผืนนา ซึ่งเป็นช่วงที่กลุ่มลาวแอ่ว พวนจากชุม
 ชนเดิมขยายไปสู่ชุมชนใหม่เช่นเดียวกัน วิธีการบุกเบิกที่ดินถากถางป่าของผู้เข้ามาใหม่ ซึ่งส่วน
 มากเป็นป่าไผ่จึงต้องเผาป่าและทำนาหยอดหลุมก่อนเนื่องจากต่อไม้เยอะ ต่อมาก็ใช้ช้างไถนา
 จนต่อไม้หมดไป จึงนำควายมาใช้ในภายหลัง^๗

แม้การบุกเบิกที่ทำกินจะทำให้ชาวนาเป็นเจ้าของที่ดินผืนใหญ่จำนวนมาก ต่อมา มีการ
 แบ่งขายบ้าง แบ่งเป็นมรดกบ้าง ทำให้การครอบครองที่ดินกระจายเป็นรายย่อย และ ชาวนาใน
 ภาคกลางเมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ก็เปลี่ยนผ่านจากระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพอย่างรวด
 เร็วเป็นการผลิตจำนวนมาก โดยเฉพาะเมื่อเริ่มมีการชุดคลองชลประทานแจกจ่ายน้ำไปยังนาที่
 ลุ่มอย่างได้ผลมากขึ้น การทำนาเพียงครั้งเดียวก็ไม่พอเพียงกับค่าใช้จ่ายเสียแล้ว จึงต้องพึ่งพา
 เงินจากพ่อค้าชาวจีน จนเกิดวิธีการตกข้าวและตกหนี้ การตกข้าวคือการรับซื้อข้าวจากชาวนาที่
 เป็นลูกหนี้หรือเช่าที่ดินของพ่อค้าในราคาถูกกว่าราคาตลาด เป็นการบังคับซื้อเพื่อเป็นการหัก
 หนี้ ส่วนการตกหนี้หรือตกเงิน คือการออกเงินให้ชาวนากู้ โดยคิดดอกเบี้ยสูงๆ หรือบางครั้งมี
 การเพิ่มจำนวนเงินให้สูงขึ้นโดยที่ชาวนาไม่รู้ ส่วนมากใช้โฉนดที่ดินจำนองและมักจะขาดจำนอง

^๕ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ. ระบบไพร่ในสังคมไทย สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ, ๒๕๒๖ กล่าวในบทสรุป หน้า ๑๗๑-๑๗๖.

^๖รายละเอียดเห็นได้จาก การนำเสนอข้อมูลสัมภาษณ์การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจและสังคม
 แบบพอยังชีพไปสู่เศรษฐกิจเพื่อการขายในชุมชนภาคกลางในช่วงปี พ.ศ.๒๓๙๘-พ.ศ.๒๔๗๕ ฉัตรทิพย์ นาถ
 สุภา. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ กรุงเทพฯ, ๒๕๓๓

^๗ สัมภาษณ์ พระครูนิวาสธรรมขันธ์ (เจริญ) เจ้าอาวาสวัดจันทน์, ธันวาคม ๒๕๓๖

วิธีการเหล่านี้ ทำให้ชาวนาจำนวนมากสูญเสียที่ดินของบรรพบุรุษไป และเป็นชาวนาที่ไม่มีที่ดินของตนเอง การเปลี่ยนมือเจ้าของที่ดินซึ่งเกิดขึ้นมาไม่ต่ำกว่า ๕๐-๖๐ ปีแล้ว

ในปัจจุบันชาวลาวแง้วและชาวนาอื่นๆ มีที่นาจำนวนน้อยลง และเปลี่ยนเป็นการทำนาโดยไม่เกี่ยวข้องกับฤดูกาล เพราะทุกครั้งชลประทานปล่อยน้ำมาก็จะ ไถ คราด หว่านข้าวทันที โดยใช้ปุ๋ยเคมี ฉีดยาฆ่าหญ้า ฆ่าแมลง การไถ การหว่าน การจ้างรถเกี่ยว กลายเป็นกิจกรรมเร่งรีบทั้งนั้น บางรายที่ไม่มีเงินทุนต้องกู้เงิน ธ.ก.ส. นำเงินมาซื้อสิ่งของอุปกรณ์ทำนา เช่น บ้านหนึ่งเล้าว่าต้องซื้อปุ๋ย ๓ ตันราคา ๒,๑๐๐ บาท ยาฉีด ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า ราวๆ ๕๐๐ บาท ค่าเกี่ยวข้าวไร่ละ ๓๐๐ บาท ๕๐ ไร่ รวม ๑๕,๐๐๐ บาท ค่าเช่านาอีก ๑,๒๐๐ บาท แต่ครั้งก็มีต้นทุนเยอะ ตามบ้านต่างๆ มักมีอาชีพเลี้ยงวัวเสริมไว้เป็นวัวตัวผู้ เพราะการทำนาอย่างเดียวยังมีรายได้ไม่พอค่าใช้จ่าย บ้านหนึ่งๆ ก็เลี้ยงกันราว ๑๐ ตัว ๖-๗ เดือนจึงจะขาย ประมาณตัวละ ๘,๐๐๐ บาท แล้วเอาเงินไปส่ง ธ.ก.ส. เพราะปุ๋ยยาตายายก็ทำนามาตั้งแต่แรก ก็ต้องทำไปทั้งๆ ที่ราคาข้าวถูกมาก จะให้เปลี่ยนไปทำอย่างอื่นก็คงไม่ได้ เพราะค่าขายก็ไม่ใช่คงเปลี่ยนแปลงอาชีพยาก

ในปัจจุบันชาวบ้านทำนาทั้งที่เป็นนาของตนเองและนาที่เช่าผู้อื่นเกือบครึ่งต่อครึ่ง เช่น นาดตนเอง ๒๕ ไร่ นาเช่า ๑๘ ไร่ โดยค่าเช่าไร่ละ ๕๐๐ บาทต่อปี เป็นต้น^๔

แต่ชาวบ้านบางแห่ง เช่น บ้านหนองหินใหญ่ ในอำเภอบ้านหมี่ กลุ่มคนอายุราว ๔๐ ปีขึ้นไปจะซื้อรถมือสองมาวิ่งรับส่งผักหรือผลไม้ที่ตลาดไทหรือตลาดสี่มุมเมือง ชาวบ้านรุ่นนี้ส่วนหนึ่งไม่ทำนากันแล้วเพราะรายได้ไม่พอใช้ มีการแนะนำให้ทำนาสวนผสมขึ้นสำหรับคนที่มียี่นาหน่อยๆ และสวนส้มซึ่งมีการเช่าที่ดินที่เคยเป็นที่ยี่นาแล้วทำการเปลี่ยนสภาพยกทรงให้เป็นสวนส้ม ซึ่งมักมีสัญญาเช่ากันประมาณ ๒๐ ปี ชาวนาเช่าที่ดินบางส่วนต้องเปลี่ยนสถานะเป็นคนงานในสวนส้ม ซึ่งมีการใช้ยาฆ่าแมลงมาก บางคนก็ต้องเลิกทำนาไป เพราะเจ้าของที่ดินที่ให้เช่าเหล่านั้นมักเป็นคหบดีเชื้อสายจีนในตลาด ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินรายใหญ่ ส่วนชาวบ้านที่เป็นเจ้าของที่ดินเองก็มักไม่ยอมให้เขาทำสวนส้มเพราะไม่แน่ใจว่าจะสามารถเปลี่ยนให้กลับมาเป็นที่ยี่นาได้ดังเดิมหรือไม่ เหล่านี้เป็นสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นมาไม่ถึง ๑๐ ปี

แม้อาชีพหลักของชาวลาวแง้วในปัจจุบัน คือ ทำนา แต่ก็มักมีอาชีพเสริม เช่น ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ปลูกผัก ค้าขาย ยามว่างจากทำนาบางแห่งเช่นในตำบลทองเอนจะเย็บอบ เป็นสินค้าของตำบลที่สำคัญ บางแห่งก็จะทอดผ้าในกลุ่มสตรีที่เริ่มมีการทำขึ้นใหม่

หมู่บ้านและที่อยู่อาศัย

นอกจากจะอยู่ตามริมลำคลอง บางแห่งก็เลือกพื้นที่ของชุมชนที่หนองน้ำที่มีป่าล้อมรอบ มีอยู่ด้วยกันหลายหมู่บ้านที่ใช้แหล่งน้ำใหญ่ร่วมกัน ในหมู่บ้านของชาวลาวแง้วแต่ละแห่งจะมี ศาลตาปู่ ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านมีอยู่ทุกแห่ง ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า ตาปู่ ซึ่งจะ

^๔ สัมภาษณ์นายสา นางปิ่น อินรุณ, อายุ ๗๕ ปี, ๔๓ หมู่ ๘ บ้านโป่งน้อย ตำบลโคกลำพาน อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

อยู่แยกออกมาจากหมู่บ้าน ไม่ได้อยู่ในเขตชุมชนที่อยู่อาศัย ชาวบ้านเชื่อว่าในหมู่บ้านมีตาปูที่คอยคุ้มครองป้องกันคนในหมู่บ้านและทุกปีจะมีการเลี้ยงตาปู เช่น งานเลี้ยงตาปูของหมู่บ้านหนองหินใหญ่ เวลาทรงมีเจ้าหรือคนกลาง เจ้าพ่อที่มาเข้าชื่อเจ้าพ่อสนั่นองค์หนึ่ง ชื่อขุนไกรองค์หนึ่ง มีศาลเจ้าพ่อกับสนั่นศาลเจ้าพ่อขุนไกรคู่กัน

ลาวแง้วมีความเคารพและกตัญญูต่อผีที่เชื่อว่าให้คุณ เล่าต่อกันมาว่ามีการทำบุญประจำปีมาโดยตลอดตั้งแต่ครั้งอพยพมา ลาวแง้วที่หนองเมืองเล่าว่าปู่ตายายได้เล่าให้ฟังว่าได้เชิญผีตาปูมาจากเวียงจันทน์ด้วย เพราะเพื่อปกป้องคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุข ลาวแง้วที่บ้านหนองเมืองในปัจจุบันได้ตั้งศาลตาปูไว้กลางหมู่บ้าน ศาลตาปูนี้ชาวหนองเมืองเรียกชื่อว่า ศาลเจ้าผีบ้าน ซึ่งแต่เดิมก็เรียกกันมาเช่นนี้^๔ ส่วนลาวแง้วที่บ้านกกโก เขาสามยอด อำเภอเมืองจังหวัดลพบุรี เล่าว่าลาวแง้วที่นั่นนับถือผีตาปูมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ และได้เชิญมาจากเวียงจันทน์เช่นกัน

ในหมู่บ้านนอกจากจะมีศาลตาปูแล้ว ก็จะมีวัดประจำหมู่บ้าน แต่ละวัดจะมีขนาดใหญ่ เล็กแตกต่างกันไปตามฐานะของชุมชน ในระยะแรกๆ คงมีแต่หอฉัน ไม่มีโบสถ์วิหารแต่อย่างใด หากบวชนาคก็ต้องไปอาศัยวัดประจำท้องถิ่นที่ใหญ่กว่า หรือบางแห่งเช่นบ้านน้ำจั้นมีอุโบสถเป็นไม้ทั้งหลัง มีป่าช้ามีกองฟอนสำหรับเผาศพ ปัจจุบันแทบทุกแห่งก็จะมีโบสถ์ก่ออิฐถือปูนของตนเองแล้ว กองฟอนเปลี่ยนเป็นเมรุ ป่าช้าทำเป็นที่นาให้ชาวบ้านเช่า ศาลาเปลี่ยนเป็นศาลาประชาชนใช้ประกอบพิธีทางศาสนา

บ้านไผ่ใหญ่ในอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ที่วัดไผ่ใหญ่ไม่มีอุโบสถ วันสำคัญทางศาสนานาก็มีการเวียนเทียนรอบศาลาเล็กๆ ที่มีการประดิษฐานพระพุทธรูป เดิมใช้วิธี “ขึ้นพระ” หมายถึงนำพระพุทธรูปออกมาตั้งที่โต๊ะกลางแจ้งทำเป็นประรำพิธี นิมนต์พระมาแล้วทำบุญ

ความสำคัญของศาลาวัดในอดีตอีกอย่างหนึ่ง คือ ใช้เป็นโรงเรียนของเด็กๆ ในหมู่บ้าน มีกระดานดำแบ่งเป็นห้องๆ โรงเรียนหยุดวันโกนกับวันพระ ต่อมาก็จะมีโรงเรียนระดับประถมแทบทุกหมู่บ้านและโรงเรียนมัธยมระดับตำบล

หากเป็นการสร้างศาลาลาว จะไม่มีการฝังเสาลงในดิน แต่จะวางเสาลงบน “ดินเสา” ซึ่งอาจเป็นท่อนไม้เนื้อแข็งหรือหินมารองรับก็ได้ บางแห่งก็ใช้หล่อแท่งซีเมนต์รองรับแล้วใช้วิธีชื้อแปและคานเสา เหตุที่ไม่ฝังเสาลงในดินเพราะเมื่อฝนตกชุกสภาพดินยืดยุ่น โอกาสเสาจะทรุดมีได้มาก นอกจากนั้นพื้นดินที่ชุ่มชื้นด้วยน้ำฝนเป็นที่อยู่ของปลวกและเชื้อราต่างๆ สิ่งเหล่านี้จะกัดกร่อนทำให้เสาผุพังเร็วขึ้น การใช้ดินเสารองรับจะช่วยบรรเทาปัญหาเหล่านี้ได้ นอกจากนี้การใช้ดินเสารองรับยังช่วยให้เป็นผลดีในการย้ายบ้าน เป็นแนวคิดที่เผอิญพ้องกับเรือนไทยทางภาคใต้

วิธีการปลูกศาลาโดยไม่ใช้การขุดฝังเสาลงพื้นเป็นลักษณะเรือนแบบลาวที่ยังพบอยู่ทั่วไปในแถบประเทศลาว และบางแห่งในเขตจังหวัดเลย อำเภอด่านซ้าย เป็นต้น

^๔ นายราช มีเครือ, อายุ ๘๘ ปี, บ้านหนองเมือง ตำบลไผ่ใหญ่ จังหวัดลพบุรี,

ในกลุ่มลาวเวียง ที่วัดจินตามณี ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี เริ่มสร้างวัดในราว พ.ศ.๒๔๓๐ โดยพระจันดาและพระพุทธรูปพี่น้อง มีการสร้างศาลาที่ชาวบ้านเรียกว่า วัดจินตามณี ศาลาลอย สร้างมาประมาณ ๗๐ ปี ศาลาวัดที่นี้สร้างโดยการใช้ดินเสารองรับสูงราว ๓๐ เซนติเมตร ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างที่มีรูปแบบแปลกไปกว่าศาลาอื่นๆ ในท้องถิ่นนี้หรือในพื้นที่ภาคกลาง ปัจจุบันศาลาที่ต้องการบูรณะโดยด่วน

บ้านผู้คนสมัยก่อน เวลาจะสร้างบ้านก็ชวนพรรคพวกกันไปตัดไม้ในป่าเพราะมีไม้อยู่มากการปลูกบ้านไม้ได้ทำให้ใหญ่โตหลังคามุงด้วยหญ้าคา หมู่บ้านเริ่มขยายตัวเพราะเป็นประเพณีที่แต่งงานแล้วต้องนำเขยเข้าบ้านฝ่ายหญิง ดังนั้น เมื่อลูกสาวแต่งงานบ้านลูกเขยก็จะปลูกอยู่รายรอบบ้านพ่อตา เป็นสาเหตุที่หมู่บ้านขยายใหญ่ขึ้น

อาหารการกิน

อาหารการกินคนลาวแฉ่วในอดีตนั้นกินอยู่อย่างง่าย ๆ ผักมากมายเก็บเอาตามที่มีในหมู่บ้านหรือตามป่าละเมาะหลังหมู่บ้าน หมู เนื้อ ไก่ ปลา เพียงนำมาใช้ประกอบอาหารกันบ้างในปัจจุบัน คนลาวแฉ่วส่วนใหญ่ไม่นิยมรับประทานอาหารที่มีส่วนผสมของกะทิ อาหารส่วนมากจึงเป็นแกงเลียง แกงส้ม น้ำพริกปลาร้า และอาหารหลักๆ ที่นิยมทำกินกันมาก คือ ปลาร้า ปลาจ่อม ปลาแจ่ว ปลาส้ม น้ำพริก แจ่ว แจ่วก๊วย ลาบ และแกงอ่อม โดยกินแนมกับผักสดชนิดต่างๆ

ในสมัยที่ไม่มีตู้เย็น วิธีการถนอมอาหารสำหรับลาวแฉ่ว คือ นำเนื้อปลา เนื้อไก่ เนื้อกบ หรือแม้แต่ปลาไหลมารวนให้สุกพร้อมกับใส่น้ำปลาร้าเคล้าเคล้าตั้งไฟอ่อนๆ จนแห้ง เก็บไว้ประกอบอาหารในวันต่อ เวลาได้ปลามากๆ ก็จะแบ่งบางส่วนมาทำปลาอย่างบ้าง ปลาเกลือบ้าง วิธีการทำปลาเกลือก็คือนำปลาช่อนมาขอดเกล็ดเคล้าเกลือหมักไว้ ๑ คืน แล้วล้างน้ำตากแดด ให้แห้งสนิท จะเก็บไว้ได้นานและกินอร่อย

ปลาร้าชาวบ้านหากขึ้นชื่อจะไม่ใช่เพียงปลาดิบเพียงอย่างเดียวต้องเอาปลาทุกอย่างมาผสมกันจึงจะดี และต้องหมักไว้นานหลายเดือนให้ตัวสีแดง กลิ่นหอม ซึ่งคนไทยหรือคนคนกลุ่มอื่นอาจไม่ชอบ โดยใช้เกลือหมักไม่ใช่ข้าวคั่วแบบคนไทย คนลาวไม่ชอบกินปลาร้าข้าวคั่ว เพราะรู้สึกว่ามีกลิ่นคั่ว แต่ก็สามารถกินได้

ปลาร้าทำจากเกลือตัวจะแข็งเก็บไว้ได้นาน เมื่อหมักนานเข้าก็เริ่มเป็นน้ำ ส่วนเนื้อปลาจะเละๆ ทำเสร็จแล้วต้องหมั่นดูน้ำสังเกตดูว่ามีหนอนหรือไม่ หากมีก็จะตมน้ำเกลือปล่อยให้เย็นนำมาเทให้ท่วมเพื่อทำให้หนอนลอยออกมา คอยตักหนอนออกให้หมด

อาหารของลาวแฉ่วมีหลายอย่างที่ใช้ปลาร้าเป็นเครื่องปรุง เช่น แกงเลียง แกงส้ม พอตำ น้ำร้อนแล้ว จะเอาเนื้อปลาร้าใส่คอยคนแล้วกรองเอาแต่น้ำปลาร้าใส่ในหม้อแกง จากนั้นใส่พริกแกง ใส่ผักแล้วปรุงรสให้กลมกล่อม

สำหรับพริกปลาร้า วิธีทำเริ่มจากนำหอมเผามาตำ ใส่ปลาและน้ำปลาร้าตำ พริกลาบ ใส่เครื่องลาบ ปลาร้าสับ เป็นต้น ปลาส้มนั้นเป็นอาหารอร่อยขึ้นชื่อและแพร่หลายเป็นที่นิยมทั่วไปทั้งในและนอกท้องถิ่น

น้ำพริกหรือบางบ้านเรียกว่า “แจ่ว” วิธีการทำคือนำพริกเม็ดใหญ่มาเผาคอยดูอย่าให้ไหม้ หอมแดงเผาสุกแล้วใส่เข้าจากไฟ ปล่อยให้เย็น ลอกส่วนที่ไหม้ ออก นำไป

โซลกลให้ละเอียด จากนั้นต้มน้ำปลาร้าให้เดือด ใส่ปลาช่อนหรือปลาดุกที่ล้างสะอาดลงในหม้อ ปลาร้า ตั้งไฟจนเดือดรอให้สุก ตักขึ้นมาแล้วปล่อยให้เย็น เอาแต่เนื้อปลาโซลกรวมกับพริก หอมแดงและเกลือ เมื่อโซลกลให้เข้ากันแล้วตักใส่ถ้วยเทน้ำปลาร้าต้มลงไป หากเค็มเติมน้ำมะนาวหรือน้ำมะขาม ตั้งสำหรับทานกับผักสด ผักต้มก็ได้

นอกจากนี้ น้ำพริกปลาร้าของลาวแก้ว มีทั้งตำพริกสดเผา ตำพริกแห้งป่น ตำพริกชี้หนู คั่วซึ่งบางบ้านเรียกพริกแกว โดยใส่ปลาสดต้ม หรือเปลี่ยนเป็นปลาป่น ปลาอย่าง เข้าไปด้วยก็ได้

ปลาร้าสับ วิธีทำคือเลือกปลาร้าที่เป็นตัว มาสับให้ละเอียด ระหว่างนั้นเอากะชาย ช่า ตระไคร้ หอม กระเทียม หรือจะแยกตำให้ละเอียดก็ได้ใส่รวมกับเนื้อมะขามเปียกรวมกับปลาร้า สับให้ละเอียด ใส่พริกแห้งป่นไปพร้อมกัน จากนั้นนำใส่ถ้วยชอยใบมะกรูดโรยข้างบน กินกับผักสด เช่น ยอดมะม่วงอ่อน ใบชะพลู ถั่วฝักยาว ผักชะอม ผักกระเฉด ผักบุ้งสดและต้ม ผักกระถิน บางทีมีคนไม่กินปลาร้าสับดิบ ก็จะนำปลาร้ามาผัดน้ำมันหมูหรือน้ำมันพืช ขณะเดียวกันก็ทอด พริกแห้งนมด้วยเพื่อเพิ่มสีสัน

เคยมีคนนำปลาร้าสับที่เหลือ นำมาผัดกับไข่ไก่หรือไข่เป็ดแบบแห้ง แล้วคลุกกับข้าวกิน อร่อยไปอีกแบบหนึ่ง

แกงหน่อไม้ป่าใส่ย่านางหรือแกงเปรอะที่ขาดไม่ได้เลยคือน้ำปลาร้า และหมกหม้อหรือ หมกหน่อไม้ก็ใส่น้ำปลาร้า การทำหมกหม้อ ต้องนำหน่อไม้มาเจียนเป็นเส้นๆ น้ำปลาร้าขาดไม่ได้ พริกแกงนอกจาก พริก หอม กระเทียม ตะไคร้ แล้วต้องใส่ มักเข็น เป็นเครื่องเทศที่ทำให้ หอม ข้าวเบือ คือ นำข้าวสารมาแช่น้ำจนนุ่มแล้วนำมาโซลกลให้ละเอียด ส่วนใบหญ้านางนำมาขยี้ คั้นจนได้น้ำสีเขียว และอาจจะใสเนื้อหมูหรือไม่ใส่ก็ได้ น้ำพริกแกงมาละลายน้ำ ใส่ใบหญ้านาง ใส่หน่อไม้และหมู ตั้งไฟ คนไปเรื่อยๆ แล้วใส่น้ำปลาร้า ข้าวเบือใส่ทีหลังสุด ชิมรสจนได้ที่ เคี้ยวไปเรื่อยๆ จนน้ำแกงเริ่มงวด แล้วจึงใส่ใบแมงลัก ยกลงจากเตา

ตำส้มหมากหุงใส่ปลาร้าหรือส้มตำก็ต้องใส่ปลาร้าจึงจะอร่อย โดยเฉพาะตำส้มถั่ว ซึ่งมี เครื่องปรุงคือ ถั่วฝักยาว ปลาร้า พริก กระเทียม และน้ำมะขาม วิธีทำคือ ตำพริก กระเทียม ถั่ว ฝักยาว แล้วใส่น้ำปลาร้าหรือตัวปลาร้าตามใจชอบ ชิมรสเปรี้ยว เค็มหวานให้อร่อย

ขนมจีนน้ำยาก็เป็นอาหารที่ขาดปลาร้าไม่ได้ ทุกครั้งที่มีการทำน้ำยากจะต้องมีส่วนผสม ของปลาร้าทุกครั้งไป ไม่มีบ้านใดที่ทำน้ำยากแล้วไม่ใส่ปลาร้า

ในท้องถิ่นนี้ปลาร้าที่มีชื่อที่สุดคือ ปลาร้าบ้านแบ่ง^{๑๑} เป็นหมู่บ้านริมแม่น้ำเจ้าพระยาแต่ ก่อนจะใช้ปลาจากแม่น้ำมาทำปลาร้าและน้ำปลา เกือบทุกบ้านจะมีป่อซีเมนต์รูปสี่เหลี่ยมขนาด ๒X๒ เมตร ข้างล่างมีรูสำหรับน้ำออก ส่วนด้านบนใช้เสื้อคลุม เพื่อหมักปลาร้า น้ำปลา แต่เดิมจะ

^{๑๑}บ้านแบ่งเป็นชุมชนเชื้อสายลาวเวียง และเป็นชื่อตำบล อยู่ในอำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี แบ่ง ออกเป็นสองส่วนคือ ไทยบ้านแบ่งกับลาวบ้านแบ่ง ติดกับฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาทางฝั่งตะวันออกและติดกับถนน สายเอเชีย ชุมชนที่เรียกว่าบ้านแบ่งลาวนั้นกล่าวกันว่าเป็นลาวเวียงที่อพยพมาจากเวียงจันทน์ และในท้องถิ่น นี้มีวัดของกลุ่มลาวเวียง คือ วัดคู วัดกลางธนรินทร์ (ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ สร้างเมื่อราว พ.ศ. ๒๓๘๐ มีพญากลาง นรินทร์ หรืออีกชื่อหนึ่งคือ “เจ้าคุณเมืองกลาง” เชื้อสายขุนนางลาวเวียงจันทน์เป็นหัวหน้าตั้งถิ่นฐานใน บริเวณนี้) วันจินตตามณี และวัดพุทธาราม ชาวลาวบ้านแบ่งไม่ได้ทำบุญกลางบ้านกันแล้ว และไม่มีประเพณี เลี้ยงผีดาปู่

ใช้ปลาในแม่น้ำเจ้าพระยาโดยผู้ขายจะเป็นคนหา และผู้หญิงจะเป็นคนทำ ต่อมาต้องซื้อปลาจาก ลพบุรี หรือสิงห์บุรี มาทำแทนเพราะปลาจากแม่น้ำเจ้าพระยาหมดไปนานแล้ว

การทำปลาร้าของลาวเวียงบ้านแบ้งจะต่างกับปลาร้าของคนไทยที่ปล่อยให้ปลามีกลิ่น แล้วจึงนำไปเคล้ากับเกลือและข้าวคั่ว แต่ปลาร้าของชาวลาวเวียง จะนำปลาที่ได้ทุกอย่างเอาตัวที่ไม่เล็กนักมาใช้ ขอดเกล็ดปลา แหะท้องเอาซี่และไส้ออก จากนั้นล้างน้ำให้สะอาด นำปลามา คลุกเคล้ากับเกลือป่นทั้งหมดไว้ ๑ คืน วันรุ่งขึ้นดูว่าปลาตัวแข็งหรือไม่ หากตัวอ่อนก็เติมเกลือ ป่นลงไปอีก จากนั้นนำปลามาล้างด้วยน้ำในครกไม้แล้วใส่รางไปคล้ากับปลาร้าคนไทย สัปดาห์ ปลา เกลือ และรา เข้ากันให้ดี แล้วนำไปใส่ในโอ่งหรือไหให้แน่น ปิดด้วยกาบหน่อไม้แล้วขัดด้วย ไม้อีกที

หลังจากนำมาใส่โอ่งหรือไหแล้ว ต้องคอยดูหากปลาร้าที่ทำแล้วมีหนอนขึ้น ต้องตมน้ำ เกลือปล่อยให้เย็นสนิท แล้วนำไปเติมในไหปลาร้าเพื่อให้หนอนที่อยู่ด้านบนลอยออกมาและ คอยตักทิ้ง การหมักปลาร้าให้เป็นหรือได้ที่ใช้เวลาราวๆ ๔-๕ เดือน

การทำน้ำปลานั้นสมัยก่อนทุกบ้านทำเอง บ้านไหนซื้อน้ำปลากินจะถูกมองว่าขี้เกียจ วิธี ทำ คือ นำปลาทุกชนิดที่ได้มาคัดเลือกเอาปลาขนาดเล็ก เช่น ปลาสวาย ปลาช่อน ไปเคล้าเกลือ แล้วนำไปหมักโดยใส่ถึงที่เตรียมไว้ให้ได้ที่ใช้เวลาหลายเดือน คอยตักน้ำปลาหมักไว้ในถัง ซีเมนต์อีกทีหนึ่งแล้วตากแดดทิ้งไว้ หรือจะนำน้ำมาต้ม กรองใส่ขวดก็ได้หัวน้ำปลา

ปัจจุบันเหลือคนที่ทำปลาร้าและน้ำปลาน้อยมาก เหตุที่เปลี่ยนไปเพราะปลาในแม่น้ำ เจ้าพระยาหายากขึ้นจนแทบไม่มี และแม้อาชีพทำนาเป็นอาชีพสำคัญ บางครอบครัวก็ขายนาไป แล้ว มีการประกอบอื่นโดยการไ้รถยนต์ เช่น การเร่ค้าขาย ทั้งการคมนาคมสะดวกขึ้นเลือกซื้อ สินค้าได้เอง ไม่ต้องทำเอง ไม่ยุ่งยาก ไม่ต้องรอ ลูกหลานก็มีงานทำ ส่งเงินมาให้ใช้ทำให้ไม่ เดือดร้อนหรือมีความจำเป็นต้องทำใช้เองแต่อย่างใด

ส่วนขนมนั้น นิยมทำกันอย่างง่าย ๆ เช่น ถ้าข้าวเหลือก็ตากให้แห้งนำมาคั่วให้เหลือง แล้วใส่น้ำตาล เรียกว่า ขนมข้าวตาก ส่วน ขนมดาตกะทะ มีแป้งข้าวเจ้า กล้วยน้ำว่าสุก มะพร้าว ขูด น้ำตาลปืบ ผสมให้เข้ากัน นำมาดาดกับกะทะโดยใส่น้ำมันเล็กน้อย (การดาดคือลักษณะ การทอดแบบแห้ง ๆ) ชาวสะเปาก็นิยมทำกัน มักทำใส่ถั่วนำมาทอดกับน้ำมัน เนื่องจากตามทุ่งชา วนาจะหว่านพันธุ์ถั่วต่างๆ เช่น ถั่วทอง ถั่วหลังแตก ถั่วลิสง ไว้ตามหัวไร่ปลายนา เก็บมาทำ ขนมได้ง่าย

ขนมลอดช่อง ต้องใช้แป้งข้าวเจ้า วิธีการทำสมัยก่อนชาวบ้านจะนำข้าวมาแช่แล้วไม่จน ได้แบ่งใส่ใบเตยให้หอมนำมาทวนจนได้ที่ แล้วใส่ในกะลามะพร้าวที่เจาะรูใช้กันขวดที่สะอาดกด ให้แป้งลอดช่องออกมา ต้มในน้ำเดือด ก็จะได้กินขนมลอดช่องทำเองไม่ต้องไปซื้อตามตลาดกัน แต่อย่างใด

ภาษาลาวแง้ว

ภาษาของลาวแง้วอยู่ในกลุ่ม ตระกูลภาษาไท-กะได ทางตะวันตกเฉียงเหนือหรือใน กลุ่มสำเนียงแบบเมืองหลวงพระบาง ในชุมชนลาวแง้วการพูดภาษาลาวแง้วยังมีอยู่ เป็นที่น่า

สังเกตว่าหากบ้านใดที่แม่เป็นลาวแก้วลูกจะพูดลาวแก้วตามแม่ และมักบ่นบ่อยๆ ว่าคนเชื้อสายลาวแก้วที่อายุมากกว่า ๓๐ ปี เมื่อพูดไทยแล้วจะพลั้งเผลอหลุดภาษาลาวแก้วออกมาบ่อยๆ

ลาวแก้วจะใช้ภาษาแก้วติดต่อกับคนกลุ่มเดียวกัน หากพูดกับคนต่างกลุ่มจะใช้ภาษาไทยกลาง เดิมคนเชื้อสายลาวแก้วจะสอนลูกหลานให้พูดภาษาลาวแก้ว แม้ปัจจุบันนี้ก็ยังคงสอนให้พูดภาษาลาวแก้วอยู่แต่น้อยลงมาก เนื่องจากความเจริญของท้องถิ่น การติดต่อกับคนต่างกลุ่มมีมาก ลาวแก้วก็ได้รับการศึกษาในระบบมากขึ้นโอกาสในการใช้ภาษาลาวแก้วน้อยลง ตลอดจนมีการแต่งงานกับคนไทย จึงสอนลูกหลานและใช้ภาษาไทยกลางมากกว่า ชาวลาวแก้วในท้องถิ่นต่างๆ ก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ดังนั้น จึงมีแนวโน้มที่จะละทิ้งภาษาถิ่นของตน หันมาใช้ภาษาไทยกลางมากขึ้นทุกที

ลาวแก้วหลงเหลือแต่ภาษาพูดไม่ปรากฏว่ามีภาษาเขียนหรือหนังสือโบราณที่เป็นตัวอักษรไทยน้อยหรืออักษรลาวแต่อย่างใด การใช้ภาษาลาวแก้วในปัจจุบันยังมีอยู่ในแทบทุกหมู่บ้านและชาวบ้านลาวแก้วพูดภาษาลาวแก้วได้มากกว่าครึ่ง การใช้ภาษาพูดในชีวิตประจำวัน คนที่อายุตั้งแต่ ๔๐ ปี ขึ้นไปมักพูดลาวแก้วได้คล่อง^{๙๙}

การบันทึกภาษาคำลาวแก้วที่ใช้แตกต่างจากภาษาไทยกลางอย่างเห็นได้ชัด เช่น

กำไร	ใช้ว่า	ก้องแซน
กางเกง	ใช้ว่า	โซ้ง
น้อยหน้า	ใช้ว่า	หมากเขียบ
ใบแมงลัก	ใช้ว่า	อีตุ้
ฟักทอง	ใช้ว่า	มะอี
ขนุน	ใช้ว่า	หมักมี
มะละกอ	ใช้ว่า	หมากหุ้ง
รองเท้า	ใช้ว่า	เก็บ
มะเขือเทศ	ใช้ว่า	หมากอีเด่น
น้ำปาว	ใช้ว่า	น้ำชาย
เพื่อน	ใช้ว่า	บุคคลที่ ๓ / ท่าน
ผเข้า	ใช้ว่า	สำหรับข้าว
โง๊ะ	ใช้ว่า	ยาย
โสน	ใช้ว่า	ทวด
พี่เขย	ใช้ว่า	พี่อ้าย
รองเท้าผ้าใบ	ใช้ว่า	เก็บโบก
จับ	ใช้ว่า	จก

^{๙๙} ท้องถิ่นศึกษา การศึกษาชนบทธรรมนิยม ประเพณี ภูมิปัญญาชาวบ้านของชาวบ้านบ้านไผ่ดำและชาวตำบลทองเอน http://www.phaidam.files.com/thong_en/sub_local.html

และคำที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น

เสือ	ใช้ว่า	สาต
ฟูก/ที่นอน	ใช้ว่า	บ่อนนอน
ใคร	ใช้ว่า	ไผ่
ท่าน	ใช้ว่า	เพิ่น
ฉัน/เรา	ใช้ว่า	เฮา
ริม	ใช้ว่า	ฮิม
ช่วย	ใช้ว่า	ช่อย
ทำอะไร	ใช้ว่า	เฮ็ดอียัง
ที่ไหน	ใช้ว่า	ที่ใด
โกหก	ใช้ว่า	ซี้ต๊ะ
ดวงอาทิตย์	ใช้ว่า	ตะเว็น
ขอย่อย	ใช้ว่า	ขอแด่
ลาน (บ้าน)	ใช้ว่า	เด็น (บ้าน)

ข้อสังเกตในการใช้ภาษาลาวแง้ว

๑. ร ของไทย ลาวแง้วจะออกเสียงเป็น ฮ ดังคำต่อไปนี้

รัก	เรือ	เรือน	รอง	รดรด
ฮัก	เฮือ	เฮือน	ฮอง	ฮดฮาด

๒. ช ในภาษาไทย ลาวแง้วจะออกเสียงเป็น ซ ส ดังคำต่อไปนี้

ช่วย	ใช้	ซ็อน	แซ	เซานา
ส่วย	ไซ้	ซ็อน	แซ	เสานา

๓. ญ ในภาษาไทย จะเป็น ย ใน ลาวแง้ว

ผู้ใหญ่	แม่ใหญ่	ผู้หญิง
ผู้หย่า	แม่หย่า	ผู้หยิง

๔. คำเรียก ชื่อนานหน้าผลไม้ จะมีคำนำหน้าว่า หมาก / บัก แทนทั้งสิ้น เช่น

มะละกอ	แดงโม	มะเขือเทศ	น้อยหน้า
หมากหุ่ง	หมากโม	หมากเด่น	หมากเขียบ/บักเขียบ

๕. ง คำที่เป็น คุณศัพท์หรือกริยาวิเศษณ์เมื่อเป็นภาษาลาวแง้ว จะมีคำว่า คี้นำหน้า

เช่น

โกหก	ตระหนี่
คืต๊ะ	คืตี่

๖. เสียงใดก็ตามที่มี ไ- ไ- เป็นคำนำหน้า จะออกเสียง เป็นคำที่มีวรรณยุกต์จัตวา แทนทั้งสิ้น ส่วนสำเนียง ของพวน จะออกเสียง -เอ- เช่น

ภาษาไทย	ที่ไหน	ใคร	ได้
ภาษาลาวแก้ว	ที่ได้	ไผ่	ได้
ภาษาพวน	กะเลอ	เผอ	-

๗. ภาษาลาวเวียง/ลาวแก้ว (ต่างกันตรงสำเนียง)

๘. ภาษาลาวแก้วกับพวน ต่างกันทั้งคำและสำเนียง

การเล่นและการพักผ่อน

วันสงกรานต์ ในอดีตมีการเล่นหลายอย่าง ล้วนเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวมาพบปะกัน เป็นโอกาสพิเศษแห่งปี เช่น สะบ้า เล่นลูกช่วง ตีจับ เล่นหมากเบ็ง เข้าผีนางกวัก เข้านางแมว แห่นางแมว บางชุมชนมีการพากันไปขุดดินสอพองมาใช้ในงานสงกรานต์ถือเป็นโอกาสให้หนุ่มสาวมีการเกี้ยวพาราสีกัน ตอนเย็นที่วัดจะมีการตักพระทราย

การเล่นของสาว ๆ กับหนุ่ม ๆ ซึ่งชอบเล่นสะบ้าซึ่งลาวเวียงเช่นที่บ้านแบ้งไม่เล่น เมื่อไม่มีลูกสะบ้ามาเล่น เพราะไม่ใช่พื้นที่ป่าเขาหรือมีป่าทึบพอที่จะหาลูกสะบ้าได้ เมื่อสัก ๓๐ ปีมาแล้ว หนุ่มสาวจะเอากระป๋องเปล่าของปลากระป๋องที่ใช้แล้วรูปทรงยาวรีมาวางเป็นเป้าแทนลูกสะบ้า วางห่างกันราวหนึ่งคืบเรียงกันเท่าที่จะหากระป๋องได้ ระยะห่างประมาณ ๕ เมตร แล้วขีดเส้นไว้ นำเอากันครกที่แตกเฉพาะตรงที่เป็นก้นกลมตากแห้งมคมให้หมดใช้แทนลูกสะบ้าสำหรับทอย มาวางไว้บนหลังเท้า ใช้เท้าโยนให้กันครกไปถูกกระป๋อง ได้แต้มเป็นลูกอมเป็นสตางค์ แต่เด็ก ๆ ไม่ให้เล่น เพราะเป็นการละเล่นของหนุ่มสาวที่นาน ๆ จะมีโอกาสพูดคุยกัน เพราะหากไม่ใช่เทศกาลหนุ่มสาวจะทำงานอยู่บ้านกับพ่อแม่ เมื่อมีโอกาสจึงต้องใช้ให้เต็มที่

ในช่วงลอยกระทง มีการลอยกระทงที่สระน้ำของวัด มีกรรมการวัดจัดงาน เฝ้าเอง ลอยเอง

เด็ก ๆ ชอบที่จะเล่นชายของ การเล่นแอ๊ดตะโพหรือเล่นซ่อนหาเล่นแอบกันตามกองฟาง เล่นไม้ห่ม เสือตะครุบห่าน ไม้ข้ามขาว เป็นต้น

แต่ที่สนุกเห็นจะเป็นเล่นไม้ห่ม อุปกรณ์มีไม้แม่ ยาวสัก ๑ เมตร ถึง ๑ เมตรครึ่ง ไม้ลูกยาว ๒๐ เซนติเมตร หลุมขุดกว้างยาวไม่เกินหนึ่งฟุต

วิธีเล่นแบ่งออกเป็นสองฝ่ายเท่ากัน ใช้การเสี่ยงทายโดยให้แต่ละฝ่ายเตาะไม้โดยเอาไม้แม่กับไม้ลูกให้ตัวแทนแต่ละฝ่ายเตาะ หากใครได้แต้มมากกว่ากันก็จะเป็นฝ่ายเล่นก่อน โดยเล่นตาที่ ๑ เอาไม้ลูกวางไว้ปากหลุมขุดไม้ออกไปข้างหน้าให้ฝ่ายตรงข้ามรับ หากรับได้ ก็จะมาเป็นฝ่ายเล่น อีกฝ่ายหนึ่งจะไปรับ หากฝ่ายใด เล่นตาที่สองเอาไม้แม่มาถือไว้โดยให้ปลายไม้เลยไปข้างบนประมาณ ๑๐ ซม. พร้อมนำไม้ลูกมาวางไว้หน้าไม้แม่ โยนลูกขึ้นใช้ปลายไม้แม่ตีตอออกไปข้างหน้า ถ้าฝ่ายตรงข้ามรับไม่ได้ ฝ่ายที่ครองการเล่นอยู่มีกี่คนมาเตาะแล้วนับรวมกัน สมมติว่ารวมแล้วได้ ๒๐ ไม้ ก็จะต้องตีให้ไกลไปตกที่โดนับเป็นหนึ่งครั้ง ทำไปจนได้ ๒๐ ครั้ง อีกฝ่ายหนึ่งต้องเริ่มฮึดมาถึงจุดที่เริ่มเล่น วิธีที่ฮึดต้องวิ่งออกเสียง “ฮึด” หยุดที่ใดก็ให้สมาชิกที่เหลือวิ่งต่อจนถึงจุดเริ่มต้น การเล่นนี้สนุกก็ตอนที่ทุกคนต้องไปพร้อมกันไปดูไปจับผิดว่าเพื่อนจะหยุดที่หมดตอนไหน บางทีเด็ก ๆ เล่นกันจนเพลินพ่อแม่ต้องมาตามให้กลับบ้านไปกินข้าว อาบน้ำ กันบ่อย ๆ

พ่อแม่จะห้ามเล่นหมากเก็บบนบ้าน เพราะถือว่าเล่นได้เฉพาะบ้านที่มีคนตายเท่านั้น

ส่วนในการทำบุญฉลองงานของคนลาวสมัยก่อน โดยเฉพาะชายผู้สูงอายุมักฟังหมอลำจากวิทยุ นิยมฟัง ลำเพลิน ลำกลอน ลำเดินเรื่อง มักจะมีการจ้างลิเกลาวมาเล่นฉลองงานต่างๆ เช่น บวชนาค ฉลองหอฉัน เป็นต้น

การรักษาโรค

หมอ หมอตำแย สุขภาพอนามัย ของชาวบ้านน้ำจั้น เดิมในหมู่บ้านมี ผู้ทำการรักษาโรคต่างๆ คือ หมอ เป็นคนจีน ชาวบ้านเรียกว่า เจ๊กหลี แซ่ตั้ง อีกคนหนึ่งชื่อนายหวัน พุ่มเกตุ หมอผี เป็นคนภาคอีสาน มาอยู่ที่บ้านบ้านน้ำจั้น ชาวบ้านเรียกว่า หมอลำของ ?

หมอตำแย มีนางจันที่ ไม่ทราบนามสกุล และนางแอ พุ่มเกตุ

หมอยาที่รักษาโรค โดยใช้สมุนไพร คือนายเงิน ทองโท

และอาจารย์ภัทรซึ่งอพยพมาจากภาคอีสาน ท่านยังเป็นปราชญ์ของบ้านน้ำจั้น มีความรู้เกี่ยวกับยารักษาโรค

เกี่ยวกับการรักษา มีความเชื่อเรื่องผี ผีปอบ ผีโพร่ง เมื่อก่อนหมู่บ้านมีป่าช้า

ข้อห้ามและความเชื่อของลาวแก้ว

ความเชื่อของคนลาว เช่น ห้ามกวาดบ้านตอนกลางคืนเพราะเชื่อว่าเป็นเสนียดจัญไร แต่ถ้ากวาดดินตอนกลางคืนไม่เป็นไร คนตายโหงห้ามนำศพเข้าบ้าน กินสาเกแล้วผมหายร่วง น้ำเต้าและหอยโข่ง ถ้ากินแล้วของดีจะเสื่อม ต้นลั่นทมห้ามปลูกในบ้านเพราะเป็นต้นไม้สำหรับปลูกในวัด และห้ามปลูกต้นมะขามเทศ เพราะจะทำมาหากินไม่ขึ้น ถ้าปลูกต้นรักซ้อนนรารยาจะมีสุข และให้ไว้ผมแกละหากมีลูกแฝด^{๖๖}

ประเพณีและพิธีกรรม

ชาวลาวที่อพยพและถูกกวาดต้อนจากการสงครามมาเมื่อต้นรัตนโกสินทร์ เมื่อมาอยู่ตามหัวเมืองต่างๆ ยังคงสืบทอดประเพณีวัฒนธรรม ค่านิยม และความเชื่อดั้งเดิมของบรรพบุรุษไว้ ในขณะเดียวกันก็รับเอาวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ไปยึดถือปฏิบัติด้วยเช่นกัน นับได้ว่าเป็นการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมลาวและไทยภาคกลางเข้าด้วยกัน เป็นที่น่าสังเกตว่าคนลาวเหล่านี้จะเคร่งครัดปฏิบัติตามความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม ค่อนข้างมากกว่าคนไทยเสียอีก เพราะเวลาว่างงานบุญหรืองานประเพณีเราเห็นชาวลาวในงานนั้นๆ อย่างพร้อมเพรียงหนาหูหนาตามากกว่า

การทำบุญที่วัด

ในอดีตเมื่อถึงวันพระที่เป็นวันประเพณี ชาวบ้านจะพร้อมใจกันมาทำบุญที่วัด ทยุ่ดงานในไร่นา ไม่ว่าจะเป็นเด็ก หนุ่มสาว หรือคนแก่ จะแต่งตัวสวย ใครมีทอง มีเสื้อผ้าชุดใหม่ก็จะ

^{๖๖} จากหนังสือเอกลักษณ์ จังหวัดลพบุรี

แต่งมาอวดกันเต็มที่ สาวๆ ใส่ผ้านุ่ง คนแก่งูโจงกระเบนใส่เสื้อสีขาวเป็นส่วนใหญ่ ผู้ชายก็ใส่เสื้อผ้านุภาพเรียบร้อย เป็นช่วงหนุ่มสาวมีโอกาสมาเจอกันคุยกัน

กับข้าวที่นำมาถวายพระจะเป็นของที่ดีที่สุดทำกันสุดฝีมือ อาหารประจำคือหมี่กรอบ โดยนำหมี่มาทอดในน้ำมันที่ร้อนจัด พักไว้ เคี้ยวน้ำตาล ใส่น้ำมะขามเปียก เคี้ยวให้ได้ที่แล้วนำหมี่ที่ทอดไว้คุ้ยให้เข้ากัน ของหวานคือขนมหม้อแกง ขนมลอดช่องเป็นส่วนใหญ่ ใครมีผลไม้ก็นำมา ใส่ไว้ในพาข้าวหรือสำหรับ ส่วนข้าวสุกใส่ชั้นบาตรซึ่งส่วนมากจะเป็นชั้นเงิน เติрымธูป ดอกไม้มาด้วย ช่วยกันถือมาวัด ผู้ชายแบกพาข้าว ผู้หญิงถือขันหรือตะกร้า

เมื่อถึงวัดจะยกทั้งพาข้าวถวายพระ ส่วนข้าวสุกต้องให้เหลือติดกันชั้น ขณะที่ฟังพระสวด ถ้าเด็กคนไหนนอนผู้ใหญ่ว่าจะระวังเกิดชาติหน้าจะเป็นงูเหลือม หรือเด็กคนไหนดื้อชอบด่าคนอื่นจะบอกว่า ถ้ายังด่าอีกระวังปากจะเท่ารูเข็ม คนไหนที่ชอบตีพ่อแม่ก็จะบอกว่ามือจะเท่าใบลาน ซึ่งจะทำให้เด็กกลัวไม่กล้าดื้อและเชื่อฟังผู้ใหญ่กันทั้งนั้น

ทำบุญเสร็จแล้วก่อนกลับบ้านจะมีการแลกกับข้าว บางคนก็จะแบ่งกับข้าวให้กับคนแก่ที่จำศีลอยู่วัด นี่เป็นเหตุผลอีกอย่างหนึ่งที่ชาวบ้านจะต้องทำกับข้าวอย่างสุดฝีมือเพื่อจะได้อวดฝีมือกัน ส่วนข้าวที่เหลือติดกันบาตรเมื่อตอนใส่บาตรก็เพื่อนำมาให้เด็กกินหรือผู้ใหญ่จะกินเองก็ได้ถือว่าจะได้บุญไม่เป็นโรคร้ายไข้เจ็บเลี้ยงง่าย

ปัจจุบันการทำบุญของชาวบ้านได้เปลี่ยนไป จากที่เคยทำทุกวันพระวันโกน บางคนจะมากำบุญเฉพาะวันพระใหญ่ เช่น วันพระ ๑๕ ค่ำ วันตรุษหรือวันสงกรานต์ วันสารท วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เท่านั้น

การบูชาพระสงฆ์ผู้ใหญ่ : การบูชาหลวงพ่อดอดของลาวแก้ว

ในท้องถิ่นนี้มีพระดังๆ อย่างหลวงพ่อดอดที่วัดจันเสน หลวงพ่อพรหมที่ช่องแค หลวงพ่อแพวัดพิบูลทองที่สิงห์บุรี ทั้งชาวลาว พวน ไทย และจีนต่างนับถือและเข้าวัดทำบุญกับวัดดังกล่าวอยู่เสมอ ถือว่าเป็นพระสำคัญในเขตนี้

ส่วนศูนย์รวมจิตใจของผู้คนในท้องถิ่นนี้ คือ พระครูนิสสัยจริยคุณหรือหลวงพ่อดอดแห่งวัดจันเสนผู้ล่วงลับไปแล้ว ลาวแก้วในตำบลไผ่ใหญ่ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ประกอบด้วยบ้านน้ำจั้น บ้านโป่ง บ้านหนองหินใหญ่ บ้านหนองตะโก บ้านไผ่ใหญ่ เป็นหมู่บ้านที่อยู่รายรอบวัดจันเสน ตำบลจันเสน อำเภอดาคลี จังหวัดนครสวรรค์ ไม่เพียงแต่ลาวแก้ว แต่ยังครอบคลุมไปถึงคนต่างกลุ่มต่างชาติพันธุ์ เพราะวัดจันเสนเป็นวัดใหญ่ที่สุดในพื้นที่นี้ วัดจันเสนมีการจัดงานประจำปีตลอดทั้งปีทำให้คนเข้าวัดสรงน้ำสมอจากในหมู่บ้านต่างๆ เช่น เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ในราวเดือนยี่เป็นงานวันเกิด งานสงกรานต์สรงน้ำพระวันที่ ๑๖ เมษายน ของทุกปี จะมีการในงานวันที่ ๑๔-๑๖ เมษายน

หากวันเสาร์มีเดือนห้า ขึ้น ๕ ค่ำ จะมีการเรียกว่า “งานเสาร์ห้า” ของวัดจันเสน มีการหุงน้ำมันโดยพระครูนิสสัยจริยคุณร่วมทำพิธีด้วยตนเอง มีทรายเสกสำหรับชาวบ้านเชื่อว่าป้องกันภัยอันตรายเป็นอย่างดีงานประเพณีลอยกระทง วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ทุกครั้งที่มีการประจำปี วัดจะมีการจำหน่ายวัดฤกษ์มงคล มอบของที่ระลึกสำหรับผู้ที่ทำบุญรายเล็กรายน้อย นับตั้งแต่

ด้ายสายสิญจน์ กระตุต (ตะกรุด) พระเครื่อง เหรียญ ที่จัดทำเฉพาะงานนั้น^{๙๙} และที่ขาดไม่ได้เลยคือการจัดมหรสพให้ชาวบ้านได้ชม เช่น ภาพยนตร์ ลิเก งานใหญ่ๆ เช่น งานสงกรานต์ งานลอยกระทง จะมีวงดนตรีต่างๆ ให้ชม เช่น วงของไพวัลย์ ลูกเพชร เพลิน พรหมแดน ไวพจน์ เพชรสุพรรณ รวมดาวกระจาย พุ่มพวง ดวงจันทร์ ในสมัยนั้นก็มีผู้มาเที่ยวงานหลังไถลมาที่วัดจันเสนเป็นจำนวนมาก มีทั้งมาทางรถไฟ ทั้งขบวนเที่ยวขึ้น และขบวนรถไฟเที่ยวล่อง หมู่บ้านที่อยู่รายรอบวัดจันเสนเมื่อตกเย็นชาวบ้านก็จะชักชวนเดินกันมาเที่ยวงานวัดจันเสนเป็นกลุ่มๆ มีทั้งผู้ใหญ่ หนุ่มสาวที่มาอยู่กับพ่อหรือแม่ เพราะที่บ้านจะมีใครคนหนึ่งที่ต้องเฝ้าบ้านหรืออาจมีการผลัดเปลี่ยนกันมาเที่ยวงาน ด้วยเหตุนี้พระครูนิสสัยจรรย์คุณ จึงมีอุบายให้ผู้ที่มางานอยู่ในงานจนใกล้แจ้ง ด้วยเกรงว่าเมื่อกลับบ้านยามดึก อาจถูกคนอื่นทำร้าย โดยการกำหนดให้ลิเกหรือภาพยนตร์ทำการแสงจนแจ้ง ชาวบ้านจะได้เกินทางกลับบ้านด้วยความปลอดภัย

แต่ที่น่าสนใจอย่างหนึ่งคือเมื่อกำหนดให้มหรสพแสดงจนแจ้ง พระครูนิสสัยจรรย์คุณจะจ้างให้มหรสพหยุดการแสดงด้วยการจ้างให้หยุดการแสดงด้วยเงินครั้งละ ๓๓ บาท สำหรับลิเก ๑๗๙ บาทสำหรับภาพยนตร์ และระนาด ๒๐ บาท ชาวบ้านจะคอยฟังว่างานนี้มีการจ้างให้หยุดแสดงการด้วยเงินเท่าใด แล้วก็ไปเสี่ยงโชคกันตามอัยยาคัยบ้าง บ้างถูกรางวัลก็มาก บ้างว่าเฉียดไปเฉียดมาก็มี ทำให้เข้าใจว่าหลวงพ่อก็ให้โชคแม่นนัก

แม้คนลาวแก้ว บ้านต่างๆ มิได้อาศัยอยู่ในเขตตำบลจันเสน แต่ก็ยังเป็นจำนวนมากที่ต้องมาซื้อหาของใช้ของกินที่ตลาดจันเสน และยังมาร่วมบุญของวัดจันเสนอย่างสม่ำเสมอ กิตติศัพท์อย่างหนึ่งของหลวงพ่อด ในหมู่ลาวแก้ว คือ ท่านทัก ท่านทายใจ แม่นยำ หากชาวบ้านใดมีเรื่องเดือดร้อนใจ เช่น ของหาย คนหาย หรือของถูกลักขโมย เมื่อมาหาท่านบอกเล่าเรื่องราวที่ร้อนใจ ท่านจะจับยามสามตาบอกว่าพบหรือไม่พบหรือของนั้นอยู่ที่ใด กับบุคคลลักษณะใด เข้าทำนองว่า มีเรื่องร้อนมากก็จะเย็นไปและสบายใจเมื่อกลับบ้าน

หลวงพ่อดท่านพูดน้อย ใบหน้ายิ้มแย้มตลอดเวลา ใจดี เยือกเย็น จากบุคลิกนี้ แม้ชาวบ้าน จีน ไทย ลาว พวน ต่างก็ศรัทธาและนับถือท่านเป็นอย่างยิ่ง และเชื่อว่าวัดดงมดคล นับจากด้ายสายสิญจน์ ลูกอม เหรียญ สี่ฝัก ตะกรุด พระรูปหล่อหลวงพ่อนาค รูปหล่อหลวงพ่อด หากบุคคลใดมีไว้ติดตัวจะแคล้วคลาดแล้ว แลอยู่ยงคงกระพันมีเมตตามหานิยม

ชาวลาวแก้วในละแวกนี้มีวัดดงมดคลของหลวงพ่อดติดตัวไว้แทบทุกคน ทุกบ้านบางคนต้องจัดหาคนในครอบครัวทั้งตนเอง บุตรสาว บุตรชาย

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

การเกิด

ในชุมชนลาวแก้ว สำหรับหญิงที่มีครอบครัวเมื่อสัก ๔๐ - ๕๐ ปีมาแล้ว มักจะสังเกตตัวเองหากประจำเดือนไม่มาก็แสดงว่าท้องและไม่ได้ไปอนามัยหรือหาหมอฟากครรภ์แต่อย่างใด เพราะทุกหมู่บ้านมีหมอดำแยก็จะออกไปทำงานในไร่ในนาตามปกติ บางคนทำงานจนไม่รู้ตัวว่า

^{๙๙} พระสิทธิพันธ์ โสฬโก อายุ ๔๕ ปี ๒๒ พรรษา

ถึงกำหนดคลอด ออกไปทำนาก็คลอดลูกนอกบ้านหรือที่นาก็มี บางคนจะมีอาการ เช่น ตัวบวม จุกหยุดอยู่บ้านและเตรียมพร้อมที่จะคลอด

เมื่อตั้งท้องราวแปดเดือนฝ่ายสามีจะไปตัดฟัน พวกไม้สะแก ไม้มะขาม ไม้ตะโก เพราะ ว่าควันทาไฟไม่แสบตา เวลาอยู่ไฟจะไม่ออกร้อนมากเกินไป กว่าถึงกำหนดคลอดฟันก็แห้ง พอดี พอรู้ว่าจะมีคนคลอดลูกเพื่อนบ้านก็จะมาอยู่ช่วยกัน บางคนก็ทำเบาะให้ เพราะมีข้อห้าม ว่าเวลามีท้องตอนอยู่ไฟห้ามยัดหนุน ห้ามทำอะไรที่ต้องยัดหนุน เช่น หมอน เบาะ หรือที่นอนของ ลูก และคนสมัยก่อนจะไม่เตรียมเสื้อผ้าไว้เพราะถือว่าเป็นลางไม่ดี เวลาแม่จะพาลูกอ่อนออกจากบ้านก็เอาดินหม้อป้ายหน้า ว่ากันว่าเด็กน่าซังผีจะไม่เอาตัวไป และหากเมียมีท้องห้ามผัว หามผีถือกันว่าลูกเกิดมาจะเป็นใบ้

เวลาคลอดลูกจะต้องมีการอาบน้ำบนบ้าน ก็จะเอาไม้ที่มีหนามมาสะไว้ใต้ถุนป้องกันผีไม่ให้เข้ามา ส่วนอาหารคนหลังคลอดก็จะกินข้าวกับเกลือหรือกับปลาเกลือ กินแกล้มกับ กระเทียมดอง ซิงดอง บางทีก็มีแกงเลียงเพราะจะทำให้แม่มีน้ำนม ห้ามกินของเย็นหรืออาหารที่เป็นเมือกๆ ส่วนผ้าอ้อมมักจะใช้ผ้าห่อเก่ามาฉีกเป็นผ้าอ้อม แม่มักจะเลี้ยงลูกจนเกือบหนึ่งปี เพราะจะให้กินนมแม่ตลอด ก็มีความผูกพันกันดี

การอยู่ไฟก็ยังมีการทำกันอยู่บ้าง แม้จะเป็นสิ่งที่ถูกมองว่าเป็นการรักษาแบบโบราณ แต่ก็เป็นการดูแลที่เชื่อมความรักความอบอุ่นส่งผ่านแก่เมียหรือลูกสาวของพ่อแม่ เพราะแม่ของ ลูกสาวจะดีใจที่ทำกันอย่างธรรมเนียมเดิมๆ พ่อกับแม่ไปหาไม้ฟันไม้สะแกมาเตรียมไว้เพราะ เชื่อว่า ถ้าใครอยู่ไฟได้ร่างกายจะแข็งแรง ไม่หนาว ไม่สะบั้นเวลาฟ้าฝนมา ไม่อ้วนไม่บวม ทำให้ ร่างกายสมส่วน

การอยู่ไฟ ต้องเลือกบริเวณที่เป็นเพิงมิดชิดกันลม นำไม้กว้าง ๑ เมตร ยาว ๑ เมตร วางบนสังกะสีที่อยู่บนดินที่ปรับให้เรียบ นำฟืนมาเรียงก่อไฟ ต้องคอยระวังไม่ให้ไฟลุกโชน และ ต้องมีคนคอยดูไฟให้ เพราะบางทีแม่ลูกอ่อนนอนหลับเพลินไฟก็จะร้อนเกินไป หากไม่ไหวหรือ แอบราไฟ คนเฝ้าก็จะคอยเติมให้สม่ำเสมอ

ระหว่างอยู่ไฟคำใดไม่เป็นมงคลห้ามพูด เวลาคนอยู่ไฟเป็นผืนห้ามทัก ให้อาบน้ำวันละ ครั้ง การอาบน้ำอยู่ไฟยุ่งยากมาก เพราะจะต้มน้ำใส่หม้อใบใหญ่ ใส่ใบมะขาม ใบส้มป่อย ก่อน จะอาบยกหม้อน้ำที่ต้มเดือดไว้ลงวางบนพื้นให้แม่ลูกอ่อนมานั่งโดยก้มหน้าให้ตรงกับหม้อให้ใบ หน้ถูกไอน้ำแล้วเอาผ้ามาคลุมทำเป็นกระโจมรมให้เหงื่อออก นานสัก ๒๐-๓๐ นาที พอน้ำเย็น ลง น้ำนั้นอาบให้อาบอย่างเดียวไม่ให้รู้ โดยเฉพาะใบหน้า เพราะจะทำให้เนื้อหนังหย่อน

หากมีอาการของพิษไฟ ตัวร้อนเป็นผื่นพุพองตุ่มๆ ต้องหาคนที่ดับพิษไฟเป็น ส่วนใหญ่ก็ จะเป็นหญิงสูงอายุ เอาสระแหม่นเคี้ยวกับเหล้าขาว ท่องคาถาแล้วพ่นใส่ตัว

คนที่ไม่ได้อยู่ไฟ มักจะบอกว่า เวลาครีမ်ฟ้าครีမ်ฝนจะหนาวสะบั้น ทำอะไรอยู่กลางแจ้ง ก็ทนไม่ได้ต้องรีบขึ้นบ้าน ทำร่างกายให้อบอุ่น หาเสื้อผ้าหรือผ้าห่มมาห่มไว้ แต่คนที่เคยอยู่ไฟ หลังคลอดลูกจะไม่มีอาการเช่นนั้น

ในอดีตตามหมู่บ้านมักมีหมอตำแย ก่อนที่จะมีสถานอนามัยหรือก่อนที่มีการคมนาคม ที่สะดวก ถ้าหมอตำแยทำคลอดให้เด็กรอดปลอดภัย บ้านนั้นต้องมีการสมมา คือ ตอบแทนเงิน ค่าครุฑย หมากรุก

ส่วนการโกนผมไฟจะทำกันเองในครอบครัวโดยผู้ใหญ่ของบ้าน เริ่มจากเอาคนเฒ่าคนแก่ตัดผมหรือสลิบผมเด็ก ๆ ถ้ามีลูกแฝด หรือเลี้ยงยาก หรือลูกร้องไม่หยุด ไม่สบายบ่อย คนเฒ่าคนแก่จะทำตุ๊กตา แล้วทำทรง ผมจุก ผมแกละ ผมโก๊ะ เสี่ยงทายให้เด็กน้อยจับจับได้ตุ๊กตาแบบใดก็จะไว้ผมทรงนั้น

การแต่งงาน

มีการทำพาวัวทำที่บ้านเจ้าสาว ตั้งพาวัวไว้ที่หัวนอนสามคืนจึงรื้อทิ้ง ประกอบด้วยบายศรีปากชาม มีการไหว้ผีของตระกูลบอกกล่าวแต่ก็ไม่เป็นกิจลักษณะเท่าใดนัก เวลาทำพิธีมีครุคาย ในปัจจุบันการแต่งงานเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยม ผู้ที่ออกไปทำงานนอกหมู่บ้านก็มักจะได้เขยและสะใภ้ตามภูมิลำเนาที่ตนไปทำงานหรือโยกย้ายไปอยู่อาศัย อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันก็ยังนิยมแต่งงานกันในเดือนคู่ เช่น เดือน ๔ หรือเดือน ๖

การอุปสมบท

กรณีที่ลูกมีความประสงค์จะบวช พ่อแม่จะดีใจและรีบบวชให้ เพราะเป็นความสมัครใจ ได้อานิสงส์ทั้งผู้บวชและพ่อแม่ ผู้บวชจะเตรียมตัวโดยการไปอยู่วัด ๓-๗ วัน เพื่อท่องบทสวดมนต์ต่างๆ ซึ่งในปัจจุบันก็ยังคงปฏิบัติกันอยู่

ในวันงานพิธี มีการนำนาคมาโกนผมโดยพ่อแม่จะเป็นผู้ตัดปอยผมก่อน ตามด้วยญาติผู้ใหญ่ นำใบตองมาห่อผมที่โกนไปไว้ตามต้นไม้ เชื่อกันว่าจะทำให้อยู่เย็นเป็นสุข แล้วอาบน้ำนาคแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีขาว ญาติจะนำสร้อยทอง เข็มขัดนาคมาให้นาคใส่ มีการสอนนาคโดยพระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสหรือพระผู้ใหญ่ที่นับถือที่แต่เดิมให้หมอบทำขวัญ แล้วมีการกินเลี้ยงทั้งเช้าเที่ยงเย็น หากบ้านใดเลี้ยงดูบกพร่องก็จะเป็นที่เสียหน้าได้ หลังจากนั้นจึงนาคเข้าพระอุโบสถทำพิธีบวช แล้วจึงมีการฉลองพระใหม่อีกโดยญาติมิตรซึ่งพระบวชใหม่ไม่ได้เกี่ยวข้องด้วยแล้ว

ในปัจจุบันการบวชกลายเป็นเรื่องของความมีหน้ามีตาในสังคม ต้องมีวงดนตรี มีการกินเลี้ยง และพ่อแม่ต้องเป็นฝ่ายเตรียมเงินสำหรับจัดงาน บางครอบครัวต้องกู้ยืมเงินทองมาสำหรับการจัดงานโดยเฉพาะ เพราะบ้านใดไม่สามารถจัดงานเช่นนี้ได้ก็จะรู้สึกด้อยต่ำกว่าเพื่อนบ้านและเป็นการเสียหน้าของครอบครัว

การตาย

ในอดีตเมื่อมีคนตาย คนเฒ่าคนแก่มักไม่ให้ลูกหลานไปงานศพ การสวดศพส่วนใหญ่จะสวดกัน ๓ คืนที่บ้านผู้ตายแล้วจึงเผา หากมีการแห่คนตายผ่านหน้าบ้านทุกบ้านจะปิดประตูหน้าต่างห้ามเด็ก ๆ ออกมา การแห่คนตายไปเผาจะใช้เชือกคล้องโลงด้านหน้าและหลัง ใช้ไม้สอดมีคนหามสองคนหัวและท้าย และหากบ้านใดมีงานศพหากนำศพลงจากบ้านจะถือเคล็ดต้องเทน้ำในโถงบนบ้านให้หมด

เวลาเผาศพก็จะใช้เซิ้งตะกอนกลางแจ้งต้องมี “ไม้ข่มศพ” คือไม้ท่อนหนัก ๆ ที่จะทับศพไม่ให้โคลงตัว หากคนตายโหงจะนำไปฝังไว้ที่ป่าช้าก่อนราว ๑ ปี แล้วจึงนำมาเผาภายหลัง เวลาเผาศพ จะมีถึงน้ำใส่ลูกมะกรูดเผา เพื่อให้ชาวบ้านที่มาเผาศพลูบหน้า ถือว่าจะได้ไม้ติดตา ซึ่งยัง

คงทำสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันในวัดบางแห่ง และในอดีตคนเฒ่าคนแก่ที่ไปงานศพจะถือมีดมาด้วยแล้วขากลับจะใช้มีดฟันกิ่งไม้กิ่งเล็ก ๆ เพื่อเป็นเคล็ดว่าผีที่อาจมาด้วยจะได้จำทางกลับได้

การนำศพเข้าสู่เชิงตะกอน จะมีพระสงฆ์จูงหน้าศพ ต่อมาคือผู้นำทางถือหม้อดินใส่ข้าวตอกคอยหว่าน และลูกหลานถือรูป กระถางธูปช่วยแบกโลงหรือเซ็นโลงวนรอบเมรุ ๓ รอบ แล้วจึงประชุมเพลิง

ต่างจากปัจจุบันที่ไม่่ว่าจะตายอย่างไร ก็จะมีสวดศพทำพิธีที่วัดอย่างน้อย ๓ วัน และป่าช้าของหมู่บ้านก็กลายเป็นที่นาไปจนหมด

ประเพณีเกี่ยวกับการทำมาหากิน

การทำขวัญข้าว

การทำนาในอดีตมีพิธีกรรมหลายอย่าง ตั้งแต่เริ่มทำนาก็คือ แรกนา ทำเฉพาะพื้นที่เล็ก ๆ และเมื่อข้าวเริ่มตั้งท้องก็จะมีเลี้ยงขวัญข้าว เช่น ส้มเขียวหวาน มีการหาบข้าวเข้าลาน เก็บข้าวเข้ายุ้งก็จะมีพิธีเรียกขวัญหรือเอ็นขวัญ

และพิธีเป็นที่ทราบกันทั่วไปและยังมีผู้จดจำได้ คือ การเรียกขวัญข้าว จะทำในขณะที่ข้าวเริ่มตั้งท้องออกรวงในราว เดือน ๑๐ ชาวบ้านลาวแก้วเรียกว่า เอ็นขวัญข้าว ตามบ้านมีแม่โพสพเรียกว่า ไม้คาถา พ่อเฒ่าหรือผู้เฒ่าที่เป็นปู่หรือตาจะเป็นคนทำให้ เรียกขวัญเวลาข้าวตั้งท้อง ซึ่งจะมีขนมจันอับ เผือกต้ม มันต้ม กระจก น้ำหอม เสื้อผ้า เพื่อเอาใจแม่โพสพ

เมื่อเกี่ยวข้าวแล้ว จึงมีการนวดข้าวบนลานบ้านโดยใช้แรงวัวควายย่ำลงบนฟ่อนข้าว บางบ้านจะทำบุญนวดข้าวโดยการทำบุญเลี้ยงพระ เมื่อจะนำข้าวเข้ายุ้งมีการ “เอ็นแม่โพสพ” เพื่อเรียกให้แม่โพสพไปอยู่ในยุ้งในฉางในราวเดือน ๓ ขึ้น ๓ ค่ำ ส่วนใหญ่ถือเอาวันศุกร์ ไม่ให้พ่อชายไปเอ็น เพราะมีนิทานเล่าว่า แม่โพสพเป็นหญิงสาวไม่มีผิว มีครวทหนึ่งเมียไม่ว่างยุ้งอยู่ใช้ผิวไปเอ็นแม่โพสพ เมื่อผิวเห็นแม่โพสพเป็นแม่หญิง ผิวจะทำมิดีมิร้าย แม่โพสพเลยหนีไป ดังนั้นมาต้องให้ผู้หญิงไปเรียกแม่โพสพ เวลาไปเรียกแม่โพสพต้องเตรียมของใส่ตะกร้าไป มีขนม แป้ง กระจก น้ำอบ น้ำมัน หวี ผ้านุ่งใหม่ ข้าวสุก ไข่ต้ม และมีไม้คาถา ๔ อัน แทนทิศทั้ง ๔ ทำจากไม้ไผ่ขนาด ๑ ฟุต เขียนเป็นอักษรขอม

เวลาเอ็นต้องไปที่นาแล้วหันหน้าบอกแม่โพสพทั้งสี่ทิศ เอ็นแล้วเอาผ้าคลุมตะกร้าแม่โพสพกลับบ้าน ไม่พูดคุยนับใครจนกว่าจะนำตะกร้าแม่โพสพไปวางไว้ในเล้าข้าว หากถึงเวลาขายข้าวในเล้า ต้องจ้ง (แบ่งหรือเก็บ) ข้าวไว้ในเล้าหรือยุ้งข้าวเพื่อให้แม่โพสพด้วย แล้วบอกแก่แม่โพสพว่า

แม่โพสพกลับมาอยู่ยุ้งกระดานฝาแป้น อยู่แล้วก็กั้นบ่ให้ตกจกบ่พร่อง ให้อยู่ในเล้าเด้อ”

๙ สัมภาษณ์นางสังเวียน วันทอง อายุ ๗๔ ปี บ้านเลขที่ ๑๓ หมู่ ๒ บ้านไผ่ใหญ่ ตำบลสายห้วยแก้ว อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

แต่เดิมหากช่วงก่อนทำนาปีใดฝนฟ้าแล้งก็จะมีกาแห่หางแมว เพื่อขอให้ฝนตกเพื่อเตรียมตัวในการทำนาต่อไป นอกจากนี้ยังมีการกองข้าวทำบุญลาน ซึ่งต้องนิมนต์ ๙ รูป ทำบุญที่ลานบ้าน

ประเพณีสิบสองเดือน

สำหรับความเชื่อโดยทั่วไปที่ยังคงประเพณีสิบสองเดือนแบบดั้งเดิมของวัฒนธรรมลาวแจ้วในชุมชนต่างๆ ในปัจจุบัน คือ การทำบุญเลี้ยงตาปู่ซึ่งเป็นศาลผีประจำหมู่บ้าน ทำบุญตรุษสงกรานต์ ทำบุญเข้าพรรษา ก่อนวันเข้าพรรษามีการหล่อเทียนถวายพระ การทำบุญข้าวยาคุ การจุดได้หางประทายในวันออกพรรษา และการทำบุญกลางบ้าน เช่น บ้านไผ่ใหญ่จะทำบุญกลางบ้านเดือน ๖ วันอังคารขึ้นแรมแล้วแต่ชาวบ้านจะตกลงกัน สารทลาวจะมีกลางเดือน ๑๐ และการทำบุญสลากภัตร เป็นต้น

แม้สภาพสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป ประเพณีต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการทำนาได้เปลี่ยนแปลงไปจนหมดสิ้น แต่ก็ยังคงมีประเพณีสิบสองเดือนที่ยังคงทำสืบเนื่องอยู่ในชุมชนลาวแจ้วอยู่ และมีลักษณะที่ไม่เหมือนกับชุมชนคนไทยในภาคกลางทั่วไป ได้แก่

เดือนอ้าย ทำบุญข้าวยาคุ

เดือนอ้ายหรือราวเดือนธันวาคม เป็นช่วงการเกี่ยวข้าวหนัก และหมู่บ้านบางแห่งจะมีการทำบุญข้าวยาคุ การทำบุญข้าวยาคุของลาวแจ้วแต่เดิมไม่ได้ทำ แต่เมื่อมีอาจารย์มาจากภาคอีสานมาเริ่มแนะนำให้ทำเฉพาะที่บ้านน้ำจั้น^{๙๙} ซึ่งชาวลาวแจ้วก็รับมาปฏิบัติได้อย่างกลมกลืน แม้อาจารย์ภัทรจะนำการกวนข้าวยาคุมาจากภาคอีสานนานแล้ว แต่ชาวบ้านก็ยังถือปฏิบัติติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน การทำบุญข้าวยาคุในทุกวันนี้ที่บ้านน้ำจั้นจึงเป็นการทำบุญแบบภาคอีสาน วันที่มีการทำบุญยาคุตรงกับเดือน ๑๒ แรม ๘ ค่ำ ช่วงวันเวลาดังกล่าว ข้าวของชาวบ้านกำลังตั้งท้อง ก่อนวันทำบุญหนึ่งวัน ชาวบ้านจะมาพร้อมกันที่วัดเวลา ๑๙.๐๐ น. เพื่อช่วยกันกวนข้าวยาคุ

ข้าวยาคุมีส่วนประกอบดังนี้ ข้าวเหนียวที่ชาวบ้านนำมาจากนา น้ำตาล น้ำกะทิ แป้งข้าวเจ้า กล้วย กล้วยสุก ก่อนจะกวนข้าวยาคุ จะต้องนำเด็กหญิงพรหมจารี^{๑๐๐} มากวนก่อน ชาวบ้านจะช่วยกันกวนให้ครบทั้ง ๓ กะทะ จนกว่าจะสุก สังเกตว่ามีสีออกเขียวนวล จากนั้นนำข้าวยาคุมาเทใส่ถาดที่เตรียมไว้ ปล่อยไว้ให้เย็นเก็บไว้ในที่มืดซิด ช่วยกันทำความสะอาดอุปกรณ์ทั้งหมด ใช้เวลาในการกวนทั้งหมดเกือบ ๓ ชั่วโมง จากนั้นจึงแยกย้ายกันกลับบ้าน

รุ่งขึ้นคือวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๒ ชาวบ้านมาทำบุญตามปกติ โดยจะเตรียมข้าวมาตักบาตร มีของหวานมาทำบุญ ชาวบ้านซึ่งเป็นผู้รู้นำข้าวยาคุที่กวนไว้ตอนกลางคืนมาตักเป็นขันโรยด้วยมะพร้าวจัดให้สวยงาม เตรียมถวายพระพร้อมกับอาหารของชาวบ้าน

^{๙๙} นางโร มะเร็งสิทธิ์ อายุ ๖๐ ปี, ๘๐ หมู่ ๕ บ้านน้ำจั้น ตำบลไผ่ใหญ่ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัด ลพบุรี

^{๑๐๐} นางวันเพ็ญ จำปาแดง อายุ ๔๐ ปี, หมู่ที่ ๕ ตำบลไผ่ใหญ่ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

จากนั้นมัททายกกกล่าวบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล รับศีล พระสงฆ์เริ่มสวดมนต์ ถึง บทพาหุง ชาวบ้านเริ่มลงมือตักบาตรเตรียมไว้ให้พร้อมทั้งของคาวของหวานพร้อมด้วยข้าวยาคุเตรียมไว้สำหรับพระพุทธรูปและพระสงฆ์ เมื่อพระสวดมนต์จบแล้วก็จัดถวายได้ทันที เมื่อพระสงฆ์ฉันเสร็จแล้วพระสงฆ์อนุโมทนา ขณะพระว่าบทยะถา ให้เริ่มกรวดน้ำ พอพระว่าบทสัพพี พึง ประณมมือรับพรไปจนจบ

เมื่อเสร็จสิ้นการทำบุญแล้วจะมีการนำข้าวยาคุทั้งหมดมาแจกจ่ายให้กับชาวบ้านโดยทั่วกัน การทำข้าวยาคุนี้เชื่อว่า เป็นยา เป็นของดี กินแล้วหายโรค หายภัย

ปัจจุบันมีการเปลี่ยนวันกวนและการถวายข้าวยาคุมาเป็นวันที่ ๕ ธันวาคม ซึ่งเป็นวันพ่อแห่งชาติของทุกปี เนื่องจากปัจจุบันชาวนาทำนาไม่พร้อมกันขึ้นอยู่กับน้ำจากชลประทาน จึงกำหนดให้มีการกวนข้าวยาคุมาเป็นวันที่ ๔ ธันวาคม และถวายข้าวในวันที่ ๕ ธันวาคม

กลางเดือน ๕ งานบุญสงกรานต์

ในอดีตประเพณีสงกรานต์ตามหมู่บ้านบางแห่ง เช่น บ้านน้ำจั้น ทำกันถึง ๑๕ วัน ซึ่งจะทำกลางเดือน ๕ ในวันสุดท้ายของการทำบุญสงกรานต์จะมีพิธีสงฆ์น้ำพระ เรียกว่า ฮตสง การสงฆ์น้ำพระแต่เดิมมีการปลุกสำรับให้พระนั่ง สานตะแกรงไม้ไผ่กว้างประมาณ ๑ เมตรครึ่ง วางไว้บนร้าน จากนั้นก็หาไม้ไผ่ลำยาวๆ เจาะรูห่างเท่าๆ กัน ระยะเท่ากัน จำนวนรูเท่ากับจำนวนพระ จากนั้นนำลำไม้ไผ่ที่เจาะรูแขวนไว้กับต้นไม้นิมิตพระนั่งเรียงลำดับจากหัวแถวถึงท้ายแถว

เมื่อถึงพิธีสงฆ์น้ำพระ ชาวบ้านจะนำน้ำอบและดอกไม้ลอยในขัน แล้วใส่ลงไปในลำไม้ไผ่ น้ำจะไหลไปตามลำและเมื่อถึงรูที่เจาะไว้ น้ำก็จะไหลลงไปยังองค์พระที่นั่งอยู่ จากต้นแถวถึงปลายแถว ส่วนดอกไม้ในน้ำก็จะไหลตกลงบนตะแกรงที่สานไว้บนร้านที่พระนั่ง เป็นการสงฆ์น้ำพระ และบางหมู่บ้านยังมีพิธีอาบน้ำตาปู่ด้วย^{๓๓}

พิธีที่สำคัญในวันสงฆ์น้ำพระจะมีการ ก่อเจดีย์ เพื่อหาเงินเข้าวัด บางแห่งที่หมู่บ้านไม่ติดกับลำน้ำ แต่เดิมนั้นใช้ก่อนกรวดที่หาได้ในหมู่บ้านมาก่อนเป็นเจดีย์ มีธงปัก แล้วใส่เงินเข้าไปในกองกรวด จะใส่เท่าไรแล้วก็แต่ศรัทธา สาเหตุที่ใช้กรวดเพราะแต่เดิมไม่มีทราย ต่อมาเมื่อในหมู่บ้านมีการก่อสร้างมีทรายเข้ามา ชาวบ้านก็ก่อเจดีย์ทรายหรือที่เรียกว่า ก่อพระทราย แบบเดียวกับก่อกองกรวด ต่อมาก็เปลี่ยนจากก่อกองทรายเป็นก่อเจดีย์ข้าวเปลือก โดยชาวบ้านจะนำข้าวเปลือกมาก่อในบริเวณลานวัด แล้วแต่ใครจะนำมา มากน้อยเพียงไร มาก่อรวมกันไว้ในลานวัด ปีหนึ่งๆ ได้ประมาณ ๓๐-๔๐ ถึง ซึ่งพระก็นำข้าวเปลือกไปสีและเก็บไว้เป็นภัตตาหารของพระสงฆ์หรืออาจจะนำไปขายแล้วนำเงินมาบำรุงวัดแล้วแต่ทางวัดจะจัดการ แต่พอมาถึงปัจจุบันก็เปลี่ยนจากก่อเจดีย์ข้าวเปลือกมาเป็นก่อเจดีย์ข้าวสาร ซึ่งชาวบ้านก็นำมา มากน้อยแล้วแต่ศรัทธาให้ทางวัดเก็บไว้

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายที นางบุญรอด ช่างเสา, อายุ ๘๐ ปี, ๑๔ หมู่ ๒ บ้านไผ่ใหญ่ ตำบลสายห้วยห้วย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี, เล่าว่าที่บ้านไผ่ใหญ่ไม่เปลี่ยน การเรียกชื่อ “ตาปู่” เหมือนหมู่บ้านอื่น เพราะเคยเรียกเป็นอย่างอื่นแล้วเจ็บไข้ได้ป่วย

การก่อเจดีย์ข้าวสารนี้มิได้ก่อที่ลานวัดเพราะเกรงว่าจะสกปรก จึงขึ้นมาก่อบนศาลา โดยพื้นศาลามีการปูเสื่อ ซึ่งการก่อเจดีย์นี้จะมีการใส่เงินและปึกธงไว้ที่เจดีย์ทุกครั้ง

นอกจากพิธี *ก่อเจดีย์* แล้ว ชาวบ้านจะมีประเพณี *อาบน้ำผู้ใหญ่* เด็กๆ หรือหนุ่มสาว ต่างไม่ลืมประเพณีการอาบน้ำผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน ซึ่งประเพณีนี้ไม่กำหนดวันตายตัวอาจจะเป็นวันที่ ๙ หรือ ๑๐ ของงานสงกรานต์ หนุ่มสาวจะพากันตระเวนอาบน้ำคนเฒ่า คนแก่ในหมู่บ้าน มีการนำเสื่อ ผ้าถุง หรือผ้าขาวม้า อาจมีปัจจัยเป็นเงินทองมอบให้กับผู้เฒ่าผู้แก่ด้วย ทางบ้านของผู้เฒ่าก็จะทำน้ำชาไว้แจกให้กับลูกหลานได้ดื่มกัน และเมื่อลูกหลานอาบน้ำให้ผู้เฒ่าแล้วก็ขอพรจากผู้เฒ่า ผู้เฒ่าก็จะสวดยถา สัพพี ไปจนจบ จากนั้นก็จะอวยพรพร้อมทั้งผูกสายสิญจน์ให้กับหนุ่มสาวที่มาขอพร ซึ่งชาวบ้านถือว่าการอาบน้ำผู้ใหญ่และได้รับพรจากผู้ใหญ่ถือเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต จะทำให้ชีวิตพบกับความเจริญรุ่งเรือง

สาวแ้วบ้านทองเอนจะมีพิธีที่เป็นเอกลักษณ์แตกต่างคือ “การส่งห่อข้าว” หมายถึงการนำห่อข้าวไปเซ่นไหว้บรรพบุรุษและผู้ล่วงลับไปแล้วตามธาตุ เจดีย์ในวัดของชุมชน^{๙๙}

การเล่นในงานสงกรานต์ นอกจากจะเป็นประเพณีก่อเจดีย์แล้ว ยังมีการเล่นสนุกสนานเช่น การเล่นสบ้า หรือลงฝีนางตั้ง นางสุ่ม นางกวัก และการแห่นางแมวที่แฝงนัยยะของประเพณีเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์

สำหรับในปัจจุบันประเพณีต่างไปจากที่กล่าวมาแล้ว และค่อนข้างจะหลงเหลืออยู่น้อย เพราะลูกหลานส่วนมากย้ายถิ่นฐานไปตามชีวิตที่หน้าที่การงานเปลี่ยนแปลง โดยโยกย้ายออกไปทำงานที่อื่นหรือทำงานในเมืองหรือการแตกแยกครัวเรือนไปอยู่ที่อื่น ทำให้ไม่สะดวกต่อการที่จะกลับมารดน้ำผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์ แต่ก็ยังพอมืออยู่บ้างในชุมชนสาวแ้วบางแห่ง^{๑๐๐}

เดือน ๖ ทำบุญกลางบ้าน เลี้ยงตาปู่

การทำบุญกลางบ้านซึ่งบางชุมชนก็เรียกว่า “ทำบุญเบิกบ้าน”^{๑๐๑} มักจะมีอยู่ในชุมชนสาวแ้วแทบทุกชุมชน คือ การทำบุญที่ชาวบ้านทุกครัวเรือนจะมาร่วมกันบริเวณกลางลานวัด โดยประมาณมักจะเป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เช่น ที่บ้านน้ำจั้น ตำบลไผ่ใหญ่ อำเภอบ้านหมี่ พระสมุห์ยงค์ ธมจารี^{๑๐๒} เล่าว่า ชาวบ้านจะทยอยกันมาตั้งแต่เวลา ๖.๓๐ น. ชาวบ้านความเชื่อว่าการทำบุญกลางบ้าน เป็นการทำบุญเพื่อเปลี่ยนร่างเสียเคราะห์ หรือที่เรียกว่าเป็นการทำบุญสะเดาะเคราะห์นั่นเอง

^{๙๙} สัมภาษณ์ นายวันดี อ้วนพี, อายุ ๖๕ ปี, ๕๐ หมู่ ๓ ตำบลทองเอน อำเภอนิทรบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

^{๑๐๐} นายม้วน หนูแสง อายุ ๗๘ ปี อาชีพ ทำนา บ้านเลขที่ ๗๔ หมู่ ๔ ตำบลน้ำจั้น อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี, ๓๐ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ นายวันดี อ้วนพี, อายุ ๖๕ ปี, ๕๐ หมู่ ๓ ตำบลทองเอน อำเภอนิทรบุรี จังหวัดสิงห์บุรี สาวแ้วทองเอน

^{๑๐๒} พระสมุห์ยงค์ ธมจารี ซึ่งมีอายุ ๗๔ ปี บวชได้ ๑๖ พรรษา

สิ่งที่ต้องจัดเตรียมมาร่วมในการทำพิธีคือกระทงสามเหลี่ยมหน้าวัว ภายในกระทงประกอบด้วย

- รูปปั้นตุ๊กตาชายหญิงเท่าจำนวนสมาชิกภายในครอบครัว พร้อมทั้งรูปปั้นสัตว์เลี้ยงภายในบ้านที่มีอยู่ รูปปั้นอุปกรณ์ เครื่องมือการเกษตรที่มีอยู่ทุกชิ้น บางทีก็ใช้ดินเหนียวปั้น บางบ้านปั้นเป็นสีขาวเพราะใช้แบ่งข้าวเหนียว และเชื่อว่าจะได้มีผิวพรรณขาวหมดจดน่าดูน่าชม ถ้าใช้ดินเหนียวปั้นก็จะทำให้ผิวพรรณดำคล้ำไม่ผ่องใสไม่ชวนมอง บางบ้านใส่เสื้อผ้าให้กับตุ๊กตาที่ปั้นโดยใช้กระดาษแก้วที่ทำกระดาษขาว ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าจะได้มีเสื้อผ้าไว้สวมใส่ต่อไป
- สิ่งของในครัว ได้แก่ หอมแดง พริกแห้ง ปลาร้า เพื่อความอุดมสมบูรณ์ในเรื่องอาหารการกิน
- ผลไม้สุก เช่น มะม่วง ขนุน และทุเรียน เพื่อจะได้มีความสุข มีผู้อุปถัมภ์ค้ำชูและมีเงินทองมากมาย
- ขนมหวาน ได้แก่ ขนมหม้อแกง ขนมชั้น และเม็ดขนุน เพื่อชีวิตที่สดชื่น มีข้าวปลาอาหารที่อุดมสมบูรณ์มิได้ขาด
- ข้าวดำ ข้าวแดง ขนมจีนหรือเส้นหมี่ ซึ่งของสามสิ่งนี้จะขาดไม่ได้ เพราะข้าวดำกับข้าวแดงเป็นสัญลักษณ์แทนความชั่วร้ายหรือสิ่งที่ไม่ดี จะได้ส่งหรือสะเดาะเคราะห์ออกไปจากตัว สำหรับเส้นหมี่ เมื่อสะเดาะเคราะห์แล้วจะมีชีวิตใหม่ที่ยืนยาว
- น้ำ ๑ ขวด โดยมีหย้าคา ๙ เส้นขมวดรัดขวดน้ำ เพื่อจะได้มีน้ำดื่มต่อไป
- รูป ๑ ดอก ดอกไม้เท่าไรก็ได้ และธูปสามสีตัดผมตัดเล็บใส่ลงในกระทง

เมื่อเตรียมสิ่งของในกระทงของแต่ละบ้านเรียบร้อยแล้ว สิ่งที่ต้องนำมานอกจากนี้ คือ น้ำ ๑ ขวด สำหรับทำนํ้ามนต์ หย้าคามัดรวมกัน จำนวน ๓ หรือ ๕ หรือ ๗ หรือ ๙ ดันก็ได้ มัดรวมกันแล้วใส่ไว้ในขวดน้ำ สายสิญจน์พันไว้รอบๆ ขวดน้ำ ทรายใส่ในถังน้ำ และอาหารคาวหวานจัดใส่ปิ่นโตสำหรับถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์เมื่อเสร็จพิธี

เมื่อถึงเวลาประมาณ ๗.๐๐ น. พระจะเริ่มพิธีโดยสวดมนต์เย็น ซึ่งแต่เดิมจะทำกันในวันก่อนที่ทำบุญ แต่ปัจจุบันเนื่องจากเปลี่ยนไปทำพิธีให้เสร็จในวันเดียวจึงเริ่มแต่เช้า จากนั้นจะสวดบทมงคลคาถา ๓๘ ประการ ขณะที่สวดก็ทำนํ้ามนต์ไปด้วย เมื่อสวดจบพระจะเดินปะพรมนํ้ามนต์ให้ชาวบ้าน ขณะที่พระพรมนํ้ามนต์ชาวบ้านทุกคนจะต้องหันหน้าไปทางทิศตะวันตก เพราะเชื่อว่าเคราะห์กรรมจะได้ตกหายจากไปไม่กลับมาเป็นการสิ้นเคราะห์สิ้นโศก ชีวิตจะมีความสุขสมบูรณ์หลังทำพิธีแล้ว

เมื่อเสร็จพิธีสงฆ์ ชาวบ้านทุกคนจะต้องนำกระทงหน้าวัวไปวางไว้ที่ทางสามแพร่ง ก่อนจะนำกระทงไป ให้จุดธูปที่ปักอยู่ในกระทงก่อน เมื่อนำกระทงไปวางที่ทางสามแพร่งแล้วจะพูดว่า เอมาส่งเนื้อส่งตัวแทนร่างเจ้าของที่เราอยู่ หรือ ขอให้อยู่เย็นเป็นสุข จากนั้นก็ถอยหลังมา ๑ ก้าว แล้วใช้มีดกรีดลงไปในพื้นดินเป็นสัญลักษณ์ของการตัดทิ้งระหว่างที่ยืนอยู่กับการกระทง

หน้าวู้ แล้วหันหลังกลับ ห้ามหันกลับไปมองอย่างเด็ดขาด เพราะเชื่อว่าถ้าหันไปมองอาจจะต้องได้รับเคราะห์ที่เราได้ตัดทิ้งไปแล้ว

จากนั้นนำขวดน้ำที่มีหญาคาเสียบอยู่กับถังทรายกลับบ้าน เอาหญาคาเสียบไว้ที่หลังคาบ้านเป็นการป้องกันพายุที่จะพัดเอาหลังคาบ้านไป ซึ่งชาวบ้านถือเคล็ดคำว่า *คว* ในคำว่า *หญาคว* หลังคาจะได้ติดคาอยู่กับบ้านไม่หลุดลอยไปตามกระแสลม

สำหรับทรายก็หว่านไว้รอบๆ บ้าน โดยหว่านจากซ้ายไปขวา ขณะหว่านก็อธิษฐานว่าขอให้อยู่เย็นเป็นสุขอย่าได้มีสิ่งใดมารบกวน ส่วนด้านสายสิญจน์ก็โยงไว้รอบๆ บ้านเพื่อป้องกันความชั่วร้ายที่จะกล้ำกรายเข้ามาในบ้าน น้ำมันในขวดนำไปเทใส่โอ่งอาบหน้าและดื่มแก้สมาชิกภายในบ้านเพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่ตัว

การทำบุญกลางบ้านนี้แต่เดิมจะทำกันกลางแจ้งจริง ๆ แต่ปัจจุบันอากาศร้อนมาก ชาวบ้านจึงต้องกางเต็นท์เพื่อไม่ให้เกิดความกระวนกระวายใจในขณะทำพิธี เพื่อพิธีจะได้เป็นไปอย่างราบรื่นชีวิตก็จะราบรื่นเช่นกัน

และพิธีเลี้ยงตาปู่ โดยกำหนดกันตามความเหมาะสม ส่วนใหญ่จะอยู่ในราวกลางเดือน ๖ อดีตถือกันว่าจะต้องเลี้ยงตาปู่ก่อนลงมือกับงานในไร่นา ปัจจุบันก็ถือวันกันตามสะดวกแต่ก็ยังคงอยู่ในช่วงกลางเดือน ๖

กลางเดือน ๑๐ ทำบุญสารทลาว

สำหรับวันสารทชาวลาวแล้วทำบุญสารท ๒ ครั้ง ในกลางเดือนสิบครึ่งหนึ่ง คือ ทำบุญสารทลาว เชื่อว่าประเพณีนี้สืบเนื่องมาแต่เมืองลาว และสิ้นเดือนสิบทำบุญสารทไทย อีกครึ่งหนึ่ง การทำบุญสารทลาวซึ่งตรงกับขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๐ สารทไทยเริ่มเมื่อแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ และสารทพวนแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๙ และสารทจีนตรงกับราวๆ กลางเดือน ๙ ดังนั้น ชุมชนขนาดใหญ่ที่มีคนต่างกลุ่มต่างเชื้อสายรวมกันอยู่ก็จะมีการทำบุญสารทไม่ตรงกันดังระยะเวลาที่แสดงไว้ แต่ก็มีกรรร่วมทำบุญด้วยกันทั้งสารทลาว สารทไทย สารทพวน และสารทจีน ที่วัดเดียวกัน แม้เป็นพิธีของแต่ละกลุ่มแต่ผู้คนต่างเชื้อสายก็ร่วมทำบุญร่วมช่วยงานกันได้โดยไม่มีปัญหาแต่อย่างใด

เมื่อถึงวันสารท นำขนมสารทมาทำบุญถวายพระ หลังจากนั้นก็นำขนมที่ทำมาแลกเปลี่ยนกัน ต่างตีชมหรือ ถามกันว่า เวลาทำขนมใช้มะพร้าวที่ลูก ข้าวตอกกี่ถัง ถือว่าเป็นการประชันฝีมือกัน บางบ้านก็ทำเหนียว กรอบ บางบ้านก็ร่วนซุย ขนมไม่ติดกัน บางครั้งก็มีการฝากขนมไปให้เพื่อนบ้านกลุ่มอื่นที่ไม่ใช่ลาวแล้ว เช่น พวน ชาวไทยแม่น้ำ หรือคนจีนในตลาด ซึ่งเมื่อถึงวันสารทของเขา เขาก็จะนำขนมสารทของเขามาคืนแก่เราเพราะสารทพวน สารทไทย สารทจีนไม่ตรงกัน

ในกลุ่มชุมชนที่ไม่ใช่ลาวแล้วทั้งหมู่บ้าน หรือหมู่บ้านที่มักจะติดกับหมู่บ้านที่ไม่ใช่แล้ว จะไม่ได้อยู่กันเฉพาะกลุ่ม แต่มีการติดต่อสัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่น ทั้งในและนอกหมู่บ้าน ขนมกระยาสารทจึงเป็นสื่อสัมพันธ์อย่างหนึ่งแสดงถึงการติดต่อระหว่างกลุ่มที่เป็นไปด้วยดี

ในหมู่บ้านลาวแล้ว เช่นที่บ้านโป่งน้อย ในอำเภอเมืองลพบุรีมีการทำกระยาสารท เรียกว่า “กวนสารทลาว” วิธีการคือ ทุกบ้านเตรียมของทำกระยาสารททุกอย่างมารวมกัน ช่วยกัน

กวนทีละกะทะ สมมติว่ามี ๔ บ้านมารวมกวนด้วยกันก็กวน ๔ ครั้ง ยังเป็นการร่วมมือที่ยังเห็นอยู่ในปัจจุบัน

ขนมสารทของลาวมีส่วนผสม ดังนี้ ข้าวเม่า ข้าวตอก ถั่วลิสง งา น้ำตาล แบะแซ มะพร้าวขูดเพื่อมาทำเป็นน้ำกะทิ ก่อนพ.ศ.๒๕๒๐ เวลาชาวบ้านจะทำขนมสารทจะต้องมาตลาดหาซื้อของที่ต้องการ เช่น น้ำตาล แบะแซ มะพร้าว งา แต่บางอย่างก็มีอยู่แล้ว เช่น ถั่วลิสง ข้าวเม่า ข้าวตอก โดยต้องทำเองทุกขั้นตอน

เริ่มจากทำข้าวเม่า คือ นำข้าวเปลือกข้าวเหนียวมาแช่น้ำในโอ่ง ๑ คืน จากนั้นทำให้สะเด็ดน้ำแล้วนำมาคั่ว พอข้าวเริ่มแตกนำมาใส่ครกมองหรือครกตะลุมพุก ใช้แรงคนตำบางครั้งจะมีเพื่อนบ้านมาช่วย กระว่าพอได้ทีแล้วนำข้าวมาผัด เก็บกากให้ดี แล้วนำข้าวเม่ามาคั่วให้พอง จากนั้นพักไว้

การทำข้าวตอกทำโดยนำข้าวเปลือกมาคั่วให้แตกเป็นดอกข้าว นำมาผัดเลือกส่วนที่ต้องการคือข้าวที่แตกเป็นดอก นำถั่วลิสงมาคั่วให้เหลือง งามาคั่วให้สุก นำทั้งหมดแยกส่วนพักไว้ แล้วเอามะพร้าวมาขูดแล้วคั้นให้ได้กะทิ

เมื่อเตรียมส่วนผสมไว้พร้อมแล้ว นำกะทิมาเคี่ยวกับน้ำตาล แบะแซ สังเกตว่าถ้ามีส่วนผสมมาหยอดในขันน้ำแล้วไม่ละลายก็ใช้ได้ ใส่ข้าวเม่า ข้าวตอก กวนไปสักพักใส่ถั่วลิสงและงาบางส่วน ช่วงนี้ต้องลาไฟแล้วค่อยๆ กวนไปจนกว่าขนมจะไม่ติดกะทะ จากนั้นนำงาที่เหลือมาโรยในกระดัง ยกขนมจากกะทะมาใส่ในกระดัง กดให้แบนเรียบเสมอกัน แล้วตัดเป็นชิ้นพอเหมาะ เพราะง่ายต่อการจัดเก็บ

การทำขนมสารทนี้ต้องช่วยกันทั้งครอบครัว แต่ละบ้านต้องทำขนมนี้ให้มากๆ และเก็บไว้ให้พ้นจากมด ป้องกันไม่ให้ขนมขึ้น^{๒๒}

หลวงพ่อดิลกเกจิอาจารย์ที่เป็นที่นับถือของท้องถิ่นในอดีตเจ้าอาวาสวัดจันเสน เคยเทศน์เรื่องอานิสงส์ของการทำขนมกระยาสารท หรือ สารทไทย สารทลาว สารทพวน ว่า^{๒๓} เริ่มตั้งแต่การทำขนมต้องใช้คนทั้งครอบครัว ต้องอาศัยความสามัคคี ความอดทน เช่น การขูดมะพร้าวมากกว่า ๑๐ ลูก การตำข้าวเม่าและต้องเลือกเก็บกาก เก็บสิ่งที่ไม่ต้องการออก การคั่วข้าวตอกที่ต้องคอยหักเปลือกข้าวออกจากข้าวที่แตกแล้ว การคั่วถั่ว คั่วงา ดังคำพังเพยที่ว่า กว่าถั่วจะสุกกากก็ไหม้ สองสิ่งนี้ต้องการความพิถีพิถันเป็นอย่างมาก หากไม่มีฝีมือในการทำขนมของผู้อาวุโสในครอบครัวแล้ว โฉนเลยขนมจะอร่อย การทำบุญสารทจึงเป็นงานบุญที่สร้างความสามัคคีภายในครอบครัว ทำจิตให้ปราณีตและเป็นคนใจเย็นขึ้น

วันนี้ชาวลาวแฉ่งส่วนใหญ่ไม่ทำขนมสารทลาวแล้ว เพราะมัวแต่เร่งรีบทำนาหรือทำอาชีพของตน ขนมสารทลาววันนี้ ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมากนับตั้งแต่ ไม่มีการปลูกถั่วปลูกงาไว้ที่ปลายไร่ปลายนา ไม่มีเตรียมส่วนผสมของขนมร่วมกันภายในครอบครัว มีน้อยบ้านนักที่ยังมีการกวนขนมในครอบครัวแม้ว่าจะต้องซื้อของที่เตรียมแทบทั้งหมด มากกว่าครึ่ง

^{๒๒} นางวันดี เชาว์ธรรม, อายุ ๖๘ ปี, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๔.

^{๒๓} นางสมปอง บุญ دير, อายุ ๕๐ ปี, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๔.